

*У росяні вінки заплетені суцвіття
До ніг тобі, титане, кладемо.
Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,
Тебе своїм сучасником зємо.*

В. Симоненко

Василь МЕЛЬНИЧЕНКО

ШЕВЧЕНКІАНА ЧЕРКАЩИНИ

**Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка
на Черкащині**

Черкаси
Брама-Україна
2013

Рецензенти:

В. Т. Поліщук, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри української літератури і компаративістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, директор Черкаського наукового центру шевченкознавчих досліджень

С. А. Брижицька, кандидат історичних наук, заступник генерального директора Шевченківського національного заповідника у Каневі з наукової роботи

Мельниченко В. М.

Шевченкіана Черкащини / В. М. Мельниченко. – Черкаси :

Брама-Україна, 2013. – 208 с.

В книзі на основі залучення широкого комплексу джерел (архівних документів, наукової літератури, матеріалів періодичної преси і творів мистецтва) висвітлюється історія творення всенародної шевченкіани на батьківщині великого Кобзаря, розкривається самотність шевченківських традицій в містах і селах краю. Видання складається із самостійних тематичних частин, в яких характеризуються форми і художньо-мистецькі засоби вшанування та увічнення пам'яті Т. Г. Шевченка на Черкащині. Публіцистично-документальні нариси супроводжуються ілюстраціями.

Викладений у книзі і запропонований широкій громадськості краєзнавчий матеріал сприятиме розширенню знань жителів та гостей Черкащини про наш край і Україну та роботу, яка здійснюється з вшанування Т. Г. Шевченка та популяризації його духовної спадщини.

*Тираж випущено на замовлення
управління інформаційної політики
та зв'язків із засобами масової інформації
Черкаської облдержадміністрації*

ПЕРЕДМОВА

Для черкащан любов до України наповнюється особливим змістом, адже вони живуть на землі, де два століття тому, у селі Моринці на Звенигородщині, народився духовний пророк і геній українського народу Тарас Григорович Шевченко. Його життя і творчість для всіх поколінь українців були і назавжди залишаться взірцем мужності й твердості духу, вірного служіння своєму народові та великої моральної відповідальності перед ним. Неоцінним є внесок Шевченка в процес національного відродження, утвердження в народній свідомості звитяжних ідей грядущої державності України.

На своїй батьківщині – Черкащині – повагу людей Т. Г. Шевченко здобув ще за життя, і відтоді образ великого сина української землі назавжди залишився в народній свідомості. Традиції вшанування та увічнення пам'яті Великого Кобзаря на Черкащині зародилися відразу після його смерті і в подальшому набули широкого розмаху, поклавши початок творення всенародної шевченкіани.

Велике значення має збереження й поширення безцінної творчої спадщини Великого Кобзаря. Ще за життя Т. Г. Шевченка, коштом нашого знаного земляка з Городищини Платона Федоровича Симиренка, у 1860 році був виданий «Кобзар», а наступного року – шевченківський «Буквар» для сільських шкіл. Інший представник славетного роду Симиренків – Василь Федорович Симиренко – профінансував останнє прижиттєве видання «Кобзаря», а також кілька його пізніших видань.

Всіляко сприяв популяризації творів Шевченка Феофан Гаврилович Лебединцев – уродженець села Зелена Діброва Городищенського району. У заснованому й редагованому ним журналі «Киевская старина» було опубліковано найбільше матеріалів шевченківської тематики. А під редакцією Василя Миколайовича Доманицького, який народився в селі Колодисте Тальнівського району, у 1907 році вийшло перше, найповніше на той час, опрацьоване і звірене з автографами рукописами видання «Кобзаря».

Важливе значення в справі популяризації творчої спадщини Шевченка мали шевченкознавчі публікації уродженця міста Сміла, відо-

мого громадського діяча, літературознавця і критика Федора Павловича Матушевського та уродженця села Пальчик Катеринопільського району, українського історика літератури, громадсько-політичного й державного діяча Сергія Олександровича Єфремова.

Образ Тараса Шевченка й персонажів його поезії увічнено в багатьох творах образотворчого мистецтва наших земляків. Передусім, широке визнання здобув відомий український художник Іван Сидорович Їжакевич, родом із села Вишнопіль Тальнівського району. До його шевченкіани належать картини за мотивами творів Кобзаря, непереврені ілюстрації до шевченківських видань. Велика кількість живописних та графічних портретів Т. Г. Шевченка, ілюстрацій до його творів складає творчий доробок Фотія Степановича Красицького – уродженця села Зелена Діброва Городищенського району, внучатого племінника Шевченка.

Неодноразово зверталися до шевченківської тематики талановиті художники 1930-х років Ілля Максимович Шульга, родом із села Кропивна Золотоніського району та Іван Іванович Падалка із села Жорнольови Драбівського району. Їх творчий злет був перерваний сталінськими репресіями, і тільки сьогодні вони стали відомі широкому загалові.

З дитячих років пройнявся почуттям щирої любові та шани до Великого Кобзаря ще один наш земляк – Іван Макарович Гончар – відомий український скульптор, художник, етнограф, родом із села Лип'янка Шполянського району. Ним створена ціла серія скульптурних образів Т. Г. Шевченка, а також художні роботи, виконані на основі зібраного ним історико-етнографічного матеріалу.

Вражають своїм колоритом твори шевченківської тематики у виконанні одного із фундаторів українського станкового декоративного розпису, заслуженого майстра народної творчості Макара Корнійовича Мухи, родом із села Михайлівка Кам'янського району.

Серед творців шевченкіани Черкащини чільне місце посідає відомий художник, уродженець села Моринці Іван Онисимович Кулик. У створеній ним галереї відомих постатей української культури та літератури особливої уваги заслуговує шевченківська тема, передусім картини, присвячені перебуванню Тараса Григоровича на Черкащині.

Шевченківська тематика знайшла відображення в багатій і різноманітній палітрі творів сучасних черкаських митців: живописі, графіці, скульптурі, екслібрисах, розписах, вишивці, витинанках.

Окрему сторінку шевченкіани Черкащини складає музично-пісенна творчість. Вагомий внесок у популяризацію творчої спадщини Т. Г. Шевченка та розвиток музично-пісенного мистецтва зробили наші відомі земляки: композитор, співак і драматург Семен Семенович

Гулак-Артемівський, родом з Городища, хорівий диригент і композитор Олександр Антонович Кошиць, дитинство якого пройшло в селі Тарасівка Звенигородського району. Ще в кінці XIX століття хорівий диригент і композитор Порфирій Данилович Демуцький організував народний хор в селі Охматів Жашківського району, який став відомим на всю Україну виконанням творів на слова Т. Г. Шевченка. Багато музично-пісенних творів на шевченківську тематику залишив нащадкам і Кирило Григорович Стеценко, який народився в селі Квітки Корсунь-Шевченківського району.

Суттєво доповнює народну шевченкіану нашого краю кобзарство, яскравими представниками якого стали Никін Іванович Прудкий, що народився в Каневі, Олексій Сергійович Чуприна, уродженець села Гарбузин Корсунь-Шевченківського району. У наші дні далеко за межами Черкащини став відомим кобзар із села Великий Хутір Драбівського району – Михайло Дмитрович Коваль.

Гідно продовжує багаті музично-пісенні традиції Шевченкового краю Черкаський академічний заслужений український народний хор. За час свого існування цей унікальний і самобутній колектив став візитівкою Черкащини, її гордістю й славою. Своєю творчістю, високопрофесійною майстерністю хор стверджує пророчі слова Тараса Шевченка: «Наша пісня, наша слава не вмере, не загине».

Особливе місце в шевченкіані посідає театральне мистецтво. Одним із перших театральних осередків – популяризаторів творчості Т. Г. Шевченка – став аматорський театр, що діяв на Сидорівському цукровому заводі (нині – Корсунь-Шевченківського району) наприкінці XIX століття за сприяння Василя Федоровича Смиренка. У виставах, крім місцевої молоді й робітників цукроварні, брали також участь М. П. Старицький, М. К. Заньковецька. Чільне місце твори Шевченка посідали в репертуарах театрів Золотоноші, Умані, Черкас.

З 1933 року веде свою творчу біографію професійний колектив митців Черкаського академічного обласного українського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка. Багатогранна спадщина Великого Кобзаря за час існування театру стала невід'ємною частиною репертуару добре знаного в Україні театру.

Серед тих, хто започатковував літературну шевченкіану були й наші земляки: відомий поет і перекладач, член Кирило-Мефодіївського братства Олександр Олександрович Навроцький, родом із села Антипівка Золотоніського повіту, вчений-енциклопедист, перший ректор Київського університету Михайло Олександрович Максимович – уродженець хутора Тимківщина Золотоніського району, Михайло Петрович Старицький – відомий письменник (поет, драматург, прозаїк), театральний і культурний діяч, який народився в селі

Кліщинці Чернобаївського району. Вони одними з перших відгукнулися на смерть Т. Г. Шевченка своїми літературними творами.

У період «українського відродження» 1920-х років з'являються ґрунтовні шевченкознавчі праці та літературні твори, авторами яких були вихідці із Черкащини: Павло Петрович Филипович – уродженець села Кайтанівка Катеринопільського району, Сергій Олександрович Єфремов із села Пальчик Катеринопільського району, канівчанин Костянтин Іванович Арабажин, Дмитро Филимонович Красицький із села Зелена Діброва Городищенського району. Наслідком кропіткої багаторічної роботи Петра Володимировича Жура, який народився в селі Гарбузин Корсунь-Шевченківського району став цикл художньо-документальних книг про життя і творчість Т. Г. Шевченка.

Утворення у 1954 році Черкаської області сприяло згуртуванню письменників краю і помітній активізації літературного процесу. До шевченківської тематики в різні роки зверталися черкаські письменники Микола Негода, Іван Дробний, Людмила Тараненко, Григорій Білоус. Свої штрихи внесли Олекса Озірний, Володимир Даник, Василь Дергач, Валентина Кузьменко, Сергій Носань, Василь Захарченко та інші письменники краю.

Літературна шевченкіана в останні роки суттєво поповнилася шевченкознавчими дослідженнями науковців Черкащини. Викликають інтерес праці Василя Пахаренка і Володимира Поліщука з Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Світлани Брижицької, Зінаїди Тарахан-Берези і Раїси Танани з Шевченківського національного заповідника у Каневі.

У пропонованій книзі на основі опрацювання архівних документів, наукової літератури та матеріалів періодичних видань характеризується процес зародження та розвитку традицій вшанування та увічнення пам'яті Т. Г. Шевченка на його батьківщині. За своєю структурою праця складається з розділів, в яких розкривається історія творення шевченкіани Черкащини. У них висвітлюється всенародна любов і шана до поета його земляків, яка знайшла своє втілення в народній творчості, літературі, творах образотворчого, монументального, музично-пісенного й театрального мистецтва, назвах населених пунктів і соціально-культурних об'єктів, які склали невичерпну й багатогранну палітру шевченкіани нашого краю.

Пройшовши нелегкі випробування часом, шевченкіана Черкащини набула в роки незалежності України нового розвитку, поповнюється вагомими творами, розширює знання про духовний світ і творчість нашого геніального земляка, великого поета, художника і мислителя, який через десятиліття постає перед нами у всій своїй величі.

Зародження та розвиток традицій вшанування пам'яті Кобзаря

Історія вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на його батьківщині – Черкащині – невіддільна від історії духовного життя України, адже Шевченко для черкащан ніколи не був тільки пересічним поетом. Передусім, він уособлював у собі силу й енергію українського народу, його спроможність до боротьби й утвердження серед інших. І тому традиції вшанування пам'яті свого геніального земляка на Черкащині, як і в усій Україні, започаткувалися відразу після смерті поета.

Образ Шевченка знайшов своє відображення передусім у фольклорі. У народних легендах і переказах земляків він поставав як борець за волю свого народу, захисник його соціальних та національних інтересів, співець прагнень і сподівань про кращу долю. Він уособлював незламність людського духу і віру в торжество правди й справедливості.

Як і інші герої усної народної творчості, Шевченко продовжував своє життя і після смерті. Народна думка не могла змиритися з фактом кончини воістину народного поета, і це знайшло відображення в легендах та переказах, записаних на Черкащині. В одній з них, записаній на Звенигородщині, стверджувалося, що «він живий, а привезли тільки клятьбу в домовині, що він поклав на панів. Кажуть, що закопали ту домовину на високі могили недалеко од Києва, але ж я не бачила тієї могили, хоч і ходила в Київ».

А Олена Пчілка (псевдонім Ольги Петрівни Косач – матері Лесі Українки) записала в Каневі діалог:

«Все ближче та ближче під'їжджаємо. Коло мене стояли якісь дядьки, – либонь прочане з Києва. Не втерпіла я та й кажу до їх:

– От і Шевченкова могила!.. На гарному місці похований він!..

– Похований, та не зовсім, – одказав мені один дядько.

– Як, кажу, не зовсім? Коли вже похований, то похований. Адже ж то все звісно – і коли Шевченка ховали, і як...

– Та що з того! – править своє дядько, – а Шевченка там нема. Не став він там лежать!..

– Як? А де ж він?

– Де?.. По світу ходить і пісні складає; тільки не об'являється, а він є!..

– Чом же він не об'являється?

– Еге, «чом!» Дурний би він був! Щоб зараз арештували?

Усміхнулась я, та вже й умовкла.

Давненько й ся розмова була, а знов пригадалась мені...».

Незважаючи на вкрай обмежену кількість друкованих видань творів Т. Г. Шевченка в перші десятиліття після його смерті, вони користувалися великою популярністю серед земляків. Відомий історик, сходознавець Агатангел Кримський, біографія якого тісно пов'язана із Звенигородкою, згадував: «Влітку 1890 року мені частенько траплялося читати простим, неписьменним міщанам городка Звенигородки на Київщині Шевченкові поеми: «Катерина», «Наймичка» і ін., або й його лірику. Запевне, всі не могли наслухатися досхочу; а вже щодо жіноцтва, то жінки раз у раз аж плакали, слухаючи приміром «Наймичку», і радніші були, щоб і по скількісь разів я читав їм те саме. Здебільшого бувало так, що слухачі мої допіру од мене знайомилися з Шевченком. Та часом, правда, доводилося мені чути й таке: «Це – Шевченкове? О, я вже знаю дещо з цього. Який він був гум [розум]! Як він прикладно все нам витолкував!».

Агатангел Кримський зафіксував, що на Звенигородщині аж до кінця XIX століття побутувала думка про те, що Шевченко не помер. Він писав: «Я приїхав на літо до своєї Звенигородки (1895), і якось серед розмови зі своєю сестрою Ганною Кримською випадково довідався, що в Звенигородці і серед простих людей, і серед інтелігенції зачала циркулювати літ тому вже двоє-троє (тобто рр. 1892–1893) чутка про те, начебто Шевченко приїздив був недавнечко на свою батьківщину. Бо тут не тільки в народі, ба й серед тутешньої урядовницької інтелігенції, панує думка, що Шевченко має бути ще живий. Кажуть, що у 1860-х рр. привезено з-за кордону й поховано [очевидячки, над Дніпром – А. К.] лиш закриту мідяну труну: сказали всім, начебто в ній лежить тіло поетове, а на правду ж його там не було».

Одночасно з формуванням фольклорного й міфологізованого образу Шевченка, на Черкащині розгортався рух за вшанування й увічнення його пам'яті. Однак творчість поета, і сама пам'ять про нього, і після його смерті залишалася предметом нещадних цензурних переслідувань і заборон. Цензурні репресії особливо посилилися після двох антиукраїнських циркулярів царського уряду – Валуєвського (1863) та Емського (1876).

Не дозволялося не лише видавати твори Шевченка, а навіть вшановувати пам'ять про нього. Так, 1863 року чигиринським єпископом Серафимом було розіслано повідомлення про заборону служити панахиду по Тарасу Шевченку.

На початку XX століття, як і в попередній період, рух за вшанування та увічнення пам'яті Т. Г. Шевченка на Черкащині розгортався в умовах заборонної політики царського уряду і намагань витравити з народної

свідомості навіть саму згадку про поета. Але, внаслідок революційних подій 1905–1907 рр., відбулися певні послаблення репресивного тиску і все частіше з ініціативи найбільш свідомої частини населення, передусім інтелігенції, у містах і селах краю відбуваються заходи з вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка, які, як правило, приурочувалися до дат його народження і смерті.

Зокрема, 26 лютого 1906 року в соборі міста Звенигородки вперше було відправлено панахиду по великому поету, а напередодні, на засіданні місцевої комісії Київського комітету грамотності, прийнято рішення про спорудження у Звенигородці народного дому в пам'ять Т. Г. Шевченка.

Того року, за інформацією журналу «Рідний край», редагованого О. Косач (Оленою Пчілкою), народні шевченківські заходи проводилися навесні: «На Тарасовій горі під Каневом відбулося 4 квітня святкування 45-х роковин смерті Шевченка. Людей було душ 200. Казали промови, проказували його вірші, співали пісні. Ввечері на човнах роз'їхалися додому. Найбільш було селян з округних сіл: Прохорівки, Келеберди, Ліплявого, Койлова та інших».

Далі в цьому ж часописі невідомий автор, під псевдонімом Мандрівець, знайомить читачів з книгою записів на Тарасовій горі: «Тут побачите не хитро вилиту малограмотною рукою журбу-жалобу злиденного хлібороба-українця; побачите щиро-журливу запись молодесеньких юнаків-дівчат та хлопців, що не бачили ще скрути життєвої, напиш, що чистою рукою немов влітає у лавровий вінок на Тарасовій голові пахучу, чисту квітку рожевих мрій та обіцянок служити народу; тут прочитаєте проймаючий все наскрізь короткий поклик до бою борців за кращу будучину...».

«Пильно продивившись книгу, – зазначає автор, – можна запримітити, що під час Клечальних святків наші селяне найбільше одвідують гору. Зрозуміти се легко – се найбільш вільна пора у хлібороба. Дай-же, Боже, щоб се увійшло у закон – і тоді наші селяне щороку будуть мати всеукраїнський празник – празник одвідування домовини Тараса, празник, на який зіходитимуться на пораду убогі діти України».

Адописувач із села Демки Золотоніського повіту (нині – Драбівського району) писав до цього популярного тоді серед селян журналу: «Хоч наше село й закинута в глухій краї, та все-таки промінь національної свідомости торкнувся наших односельчан. 22-го травня одпразнували роковини незабутнього співця України, Т. Г. Шевченка. Виїхали на беріг Дніпра, де співали «Заповіт», декламували твори Т. Г. Шевченка, говорили про його життя. Вирішили вшановувати Кобзаря кожного року».

Журнал «Рідний край» у 1906 році повідомляв і про перешкоди, які чинила царська влада поширенню шевченківських ідей серед народу.

Так, згадуваний вже автор, під псевдонімом Мандрівець, писав із села Прохорівки Золотоніського повіту: «Народові дуже потрібні лекції про Тараса – про життя і значіння його. У нас намірявся один інтелігент зробити се діло на масницю та в день смерти поета, але чорна хмара, що зараз наполягла на все, – вихватила його і заслала за Аральське море... в ті місця, де був і Тарас у засланні».

У 1911 році, коли відзначалися 50-ті роковини з дня смерті Шевченка, у багатьох містах та селах краю відправлялися панахиди по поетові, виголошувалися промови про нього. Багатолюдно проходили вони в Черкасах, Каневі, Умані, Смілі та в інших населених пунктах. У Черкасах 26 лютого панахида по Шевченкові правилася у Свято-Миколаївському соборі, а після неї гарну промову сказав отець Кудрицький.

У Каневі, як писав журнал «Рідний край», «по запросинах канівських українців, священник канівської Преображенської церкви, отець Л. Опочков, з усім причтом, одправив панахиду на могилі Шевченковій і сказав до присутніх щире слово про Кобзаря». У селі Керелівці на панахиді були присутні родичі поета, зокрема і його племінники: Трохим, Андрій, Іван і Петро Шевченки. Співали панахиду учні місцевої школи. Коли заспівали «Вічну пам'ять», то всі присутні стали навколішки.

З поширенням творів і волелюбних ідей Шевченка, вшанування його пам'яті набувало все гострішого суспільно-політичного характеру. Особливо це проявилось напередодні і в час відзначення 100-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. Царські власті, боячись революційно-уючого впливу творчості Кобзаря та антиурядових виступів, робили все, щоб не допустити масового відзначення ювілею.

Напередодні шевченківських днів на Чернечу гору було направлено жандармів. З'явилося циркулярне розпорядження Міністра внутрішніх справ М. Маклакова, яке адресувалося всім губернаторам. Рекомендувалося «воспрещать публичные чествования малороссийского писателя Шевченко, наименование его именем учебных заведений и улиц, назначение стипендий и сборы пожертвований на образование фонда имени поэта, независимо от того, на какие надобности предназначиваются собранные деньги; открытие памятников и бюсты не должно носить характера публичного торжества, а всякие собрание не разрешать».

Влада вдавалася до всіляких заборонних заходів. Зокрема, Міністерство освіти заборонило учням брати участь у шевченківських урочистостях. Освітнянське начальство пішло ще далі. У Чигиринському повіті Київської губернії місцевий справник навіть не дозволив постановку вистави «Назар Стодоля», боячись, щоб вона не викликала «демонстрацій».

Не менш «заборонно» було налаштоване й духовне відомство. У селі Козацькому Звенигородському повіту священники відмовили селянам у панахиді, причому один з них рекомендував обмежитись відправленням телеграми єпархіальному начальству, а другий – записом «раба Божого Тараса» у поминальну книжку. Проте телеграму не відправили, оскільки дізналися про заборону панахиди в самому Києві.

У 1913 році полтавський губернатор заборонив золотоніському товариству вишуканих мистецтв проводити публічну лекцію про Шевченка. Не була прийнята, як повідомляв журнал «Украинская жизнь», постанова про святкування шевченківського ювілею й уманською міською думою, внаслідок чого було припинено підготовку до свята, що велася місцевим літературно-художнім гуртком. Канівський справник Жежелевський заборонив проведення заходів із вшанування пам'яті поета.

На заваді відзначення ювілею в Черкасах стало й видане попечителем Київського учбового округу розпорядження від 24 січня 1914 року про заборону вчителям та учням середніх і народних шкіл брати участь у святкуванні цієї дати. Своїм циркуляром, адресованим завідувачам училищ, це розпорядження 4 лютого продублював і черкаський інспектор.

Громадський рух за увічнення пам'яті Великого Кобзаря набув широкого розмаху після повалення царського самодержавства. Шевченківські дні в Україні стали відзначатися вільно й розкуто. Як повідомляла газета «Вісти з Української Центральної Ради», 19 березня 1917 року в Києві «великими ріками й малими струмочками з 10-ї години ранку текли люди з усіх кінців великої столиці України до головного пункту – Володимирського собору, де вище київське духовенство, тепер з власної ініціативи, правило панахиду по Шевченкові».

Такі ж масові заходи відбувалися і по всій Україні, у тому числі й на Черкащині. Показовим було свято, організоване 30 квітня в селі Лип'янка Чигиринського повіту (нині – Шполянського району). Жителі села, крім уже традиційних мітингів, молебнів по Т. Шевченкові та походу навколо села, що стало своєрідною традицією, організували освячення «хліба, солі та води». Старші люди виходили назустріч процесії, яка несла гарно прибраний портрет Т. Шевченка, хрестилися і казали: «Слава тобі, Боже, таки діждалися волі!». Селяни виносили на вулиці столи, накриті скатертинкою, на які клали хліб, сіль та воду. Перед самим кропленням свяченою водою промовець говорив патріотичні слова: «Чи думав ти, батьку Тарасе, що настане такий час, коли на селі будуть зустрічати тебе твої брати-селяни з хлібом та сіллю?».

Тієї весни в Україні відбувалися «Свята волі», під час яких виголошувалися промови про «батька нашого Тараса Шевченка», виконувалися

його твори, повсюдно вивішувалися портрети, вишиті рушники. Преса повідомляла, що подібні свята відбулися в селах Кримки (Шполянський район), Митьки, Хрестителеве (Чорнобаївський район), Демки, Білоусівка, Шрамківка, Кононівка, Ковалівка (Драбівський район).

Наступного року, 6 березня, Рада Народних Міністрів УНР прийняла рішення про те, що «день 27 лютого [9 березня] (Шевченківське свято) святкується як національне свято. У цей день усі урядові установи повинні бути закриті. У всіх школах повинні бути улаштовані лекції, бесіди і концерти на тему про Шевченка в національному, громадському і соціальному значенні. Всі урядові установи і будинки на Україні повинні бути украшені прапорами».

У радянський час вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на Черкащині набуло масового і всенародного характеру. При цьому влада намагалася всіляко наповнювати шевченківські заходи політичним змістом, канонізуючи образ Кобзаря як революціонера-демократа й провідника пануючої тоді ідеології.

У рішенні Черкаського повітвиконкому від 23 лютого 1921 року зазначалося: «В пошану до пам'яті славетного і незабутнього народного поета-борця за долю пригноблених народів, батька й Кобзаря України Т. Г. Шевченка [повітвиконком] наказує всім радянським установам, фабрикам, заводам, професійним спілкам, всьому робітництву та селянству міста й повіту урочисто й велично святкувати день 9 і 10 березня як народне, державне, культурне і революційне свято. Усе місто повинно бути прикрашене червоними прапорами, робітництво і селянство, спілки та державні установи повинні подбати про улаштування по шкільних, народних та робітничих аудиторіях урочистих вистав і літературно-вокально-музичних ранків з читанням рефератів про життя та діяльність Т. Г. Шевченка».

У справжнє свято вилилося відкриття пам'ятника на могилі Т. Г. Шевченка у 1923 році. Його автор, скульптор К. Терещенко, згадував: «Незабутні світання над сивим Дніпром. 1 липня 1923 р. до Тарасової гори вирушила вся Україна. З клумачками за плечима за сотні кілометрів йшли босі хлібороби, ватаги школярів, робітничі делегації... Берег був заставлений підводами, що наїхали раніше. Згори по Дніпру прибували пароплави київські, а знизу – катеринославські. З Лівобережжя – завітчані човни. Кілька годин під аркою йшов люд, заповнював схили».

Всенародним святом вшанування Т. Г. Шевченка стало відзначення 125-річчя з дня народження Кобзаря 18 червня 1939 року. У своїй науково-документальній книзі «Святиня» відома дослідниця-шевченкознавець Зінаїда Тарахан-Бережа так описує цю подію в Каневі: «Того дня прибуло до Канева багато гостей. Ще до сходу сонця понад дніпровським берегом безперервним потоком попливли вони в на-

прямку Тарасової гори. Строкате людське море залило весь Канів. Усі стікалися до всенародної Святині. Задовго до початку торжеств сюди приїхали в святковому вишитому одязі колгоспники з навколишніх сіл, районів та областей на прикрашених автомашинах, підводах, велосипедах, човнах, а то й пішки. Припливли з Києва і пароплави з численними гостями. До години дня не припинявся людський потік. Вся вершина Чернечої гори була заповнена народом. Дехто розмістився навіть на деревах, щоб краще бачити та чути. Близько сорока тисяч нащадків Тараса Шевченка прийшли вшанувати його пам'ять цього сонячного жаркого літнього дня. Святково прикрашена Канівська гора приймала всіх. Ніяка сила не могла б зупинити того дня людей на шляху до свого пророка. Урочисто та святково зустрічала красуня-гора гостей. Над високим могильним курганом звівся вгору монумент, схований під полотнищем, опоясаний стрічкою. Біля самої могили величезний портрет Тараса Шевченка з написом «СХХV» (125 років).

В урочистостях взяли участь тодішні партійні та державні керівники, письменники, архітектори музею В. Кричевський і П. Костирко, автор проекту пам'ятника Т. Г. Шевченку М. Манізер, правнуки Шевченка з його рідного села Керелівки. У цей день на Тарасовій горі постав величний пам'ятник Кобзарю та відкрив двері літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка.

Мирну працю черкащан перервала війна, принісши жителям краю страждання й біль непоправних втрат. У чорні дні фашистської окупації творчість Шевченка додавала людям сил у боротьбі з ворогом, вселяла віру в перемогу. Командир одного з найбільших партизанських з'єднань, яке діяло в Холодному Яру і прилеглої до Черкас території, П. А. Дубовий говорив: «Кобзар» Шевченка був зі мною завжди. Як моя зброя – автомат, боєприпаси і гранати – так і дорогий «Кобзар» Шевченка пройшов зі мною всі важкі шляхи і лісові доріжки як вірний друг і бойовий товариш... У бойових походах і в години перепочинку слово Шевченка звучало то задушевно і ніжно, то гриміло воно в устах народних месників, як гнівний вирок для чужоземних заброд».

У колекції «Кобзарів», що зберігається у Корсунь-Шевченківському державному історико-культурному заповіднику, увагу привертає «Кобзар», пробитий кулею. З ним уродженець села Дрaбівка, що на Корсунщині, М. Г. Савченко пройшов фронтovими дорогами Великої Вітчизняної війни 1941–1945 рр. Крім того колекція заповідника містить книги «Кобзар» 1899, 1907, 1930–1940-х років видання.

У повоєнні роки народні традиції вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка, перервані гітлерівською окупацією, мали своє продовження. Щороку в травневі дні, починаючи з 1944 року, коли Черкащина була визволена від загарбників, до могили Шевченка прибували представники

творчої та наукової інтелігенції з Києва, а також багато людей з міст і сіл Черкащини, щоб вклонитися праху Великого Кобзаря.

Можливості для популяризації творчості й увічнення пам'яті Т. Г. Шевченка розширилися у зв'язку з утворенням у січні 1954 року Черкаської області. Наймолодшу область України стали називати Шевченковим краєм, оскільки саме з Черкащиною пов'язані основні віхи життя і творчості поета – тут він народився, тут знайшов і свій вічний спочинок. У 1950-х роках у багатьох містах і селах краю встановили пам'ятники Т. Г. Шевченку, здійснили значний обсяг робіт з благоустрою шевченківських місць, набули масовості заходи з вшанування пам'яті нашого земляка.

У 1961 році за рішенням Всесвітньої Ради миру 100-річчя з дня смерті поета відзначали на всіх континентах нашої планети. Нескінченим потоком 21 травня йшли на Тарасову гору люди, щоб покласти квіти на могилу Шевченка. Один із учасників того дійства, письменник В. Шевчук, згадував: «Видовище, яке ми побачили в Каневі, зворушило нас, ми стояли тоді на порозі хати Зіни Берези, канівчанки, і дивилися на безконечний хід людей до могили Кобзаря». Багатолюдні зібрання відбулися також у Моринцях, Шевченковому та інших куточках Черкащини.

Своєю масштабністю вирізнялися заходи з відзначення у 1964 році 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка. 31 травня на Тарасовій горі відбувся багатотисячний мітинг. За існуючою тоді практикою в ньому взяли участь керівники партії і уряду. На урочистостях були присутні учасники міжнародного форуму діячів науки і культури – посланці 43 країн світу, представники союзних республік СРСР та областей України. Учасники ювілейного свята поклали на могилу Т. Г. Шевченка 150 вінків та посадили на Тарасовій горі 150 пам'ятних дубків. На той час, за 110 років, що минули від поховання Великого Кобзаря у Каневі, на його могилі побувало понад 6,5 млн. відвідувачів із 114 держав світу. Французький письменник П'єр Гамарра, відвідавши Тарасову могилу, занотував у книзі відгуків: «Шевченко належить цій землі, але він належить усім людям, гідним цього імені, прославленого ним самим і його народом».

Хвилюючою подією стало святкування 150-річчя Т. Г. Шевченка на його батьківщині – у селі Моринці. До нього готувалися всі: і дорослі, і діти. Селяни приводили в порядок свої садиби, школярі готували сувеніри для гостей. У школі було відкрито музей Т. Г. Шевченка, першим експонатом якого став портрет поета, вишитий Олександром Шкуруп. До ювілею керівник сільського хору В. Шкільний написав музику на слова місцевих авторів.

Урочистості розпочалися 5 березня 1964 року відкриттям меморіального знака на садибі, де народився Кобзар. Під час того, як співа-

ли «Заповіт», на гранітній глибі було закріплено дошку з написом «Тут стояла хата, в якій народився великий український поет, революціонер-демократ Т. Г. Шевченко (9.03.1814 – 10.03.1861)». Поруч посадили кущ калини.

Наступним заходом свята в селі Моринці стало урочисте засідання 9 березня в Будинку культури, на яке прибули жителі навколишніх сіл Шевченкове, Гнилець, Будище, Вільшана, Вільховець, Почапинці, Верещачки, а також делегації із Черкас, Звенигородки, Ватутіного, Лисянки. Людей було стільки, що їх не вмістив зал, розрахований на 700 місць, і тому люди стояли на площі перед Будинком культури.

А 1 червня того ж року до Моринців прибули представники творчої та наукової інтелігенції з усієї України, а також з Німеччини, Канади, Польщі, Японії, Англії та інших країн. На шкільному подвір'ї з короткими промовама виступили письменники О. Гончар і М. Тихонов, голова місцевого господарства С. Харсун та гості з Канади. На завершення присутні разом із сільським хором співали пісні на слова Т. Г. Шевченка: «Заповіт», «Реве та стогне Дніпр широкий...», «Думи мої, думи мої...» та інші. Продовження свята відбулося в Будинку культури, де було вручено Державні премії імені Т. Г. Шевченка художнику В. Касіяну та письменнику М. Тихонову.

Плідна співпраця черкаських письменників і митців, набутий ними досвід у проведенні масових шевченківських заходів з вшанування пам'яті та популяризації творчої спадщини Т. Г. Шевченка стали вагомими аргументами на користь розширення масштабів цієї роботи і послужили основою для прийняття в грудні 1980 року постанови ЦК Компартії України і Ради Міністрів Української РСР «Про проведення Шевченківського літературно-мистецького свята «В сім'ї вольній, новій», в якій зазначалося: «Свято приурочувати до дня народження Т. Г. Шевченка і проводити на батьківщині поета в селах Моринці та Шевченкове, у містах Каневі, Черкасах, Києві...». До складу республіканської комісії (пізніше – комітету) з підготовки й проведення щорічного Шевченківського свята, яке набуло всеукраїнського звучання, від Черкаської області були включені О. Дубовий, М. Негода, Г. Суховершко.

Для організації заходів Шевченківських свят і в цілому координації роботи із вшанування й увічнення пам'яті Т. Г. Шевченка на Черкащині в області створювалися тимчасові робочі групи й шевченківські комітети, а згодом почав діяти постійний шевченківський комітет. До нього у різні роки входили або входять зараз О. Дубовий, Ф. Боєчко, Ю. Іщенко, А. Кузьмінський, В. Коваленко, О. Лищенко, В. Мельниченко, М. Негода, С. Носань, В. Поліщук, В. Собченко, Г. Суховершко, Л. Тараненко, А. Чабан, О. Шилімова та інші представники органів влади, творчих спілок та громадських організацій.

З того часу Черкащина стала одним з епіцентрів всенародного вшанування пам'яті великого сина українського народу. І вже в березні 1981 року область приймала численних гостей – відомих письменників і митців з Києва та інших міст України, посланців Росії, Білорусії, Азербайджану, Молдавії, Таджикистану, Естонії, Вірменії, Туркменістану. Учасники свята зустрічалися з шанувальниками літератури на книжковому ярмарку на театральній площі обласного центру, у цехах підприємств Черкас, Сміли, аудиторіях Черкаського педагогічного інституту. Незважаючи на ідеологічну «оболонку», такі зустрічі за своїм змістом в більшості випадків перетворювалися в щире й відверте спілкування літераторів і митців з жителями Шевченкового краю.

Масштаби й часові межі проведення щорічного літературно-мистецького Шевченківського свята, яке згодом набуло статусу міжнародного, з кожним роком розширювалися, а, починаючи з 1988 року, до березневих вшанувань Кобзаря офіційно повернулися травневі. Адже травень для відзначення пам'яті Т. Г. Шевченка вбачається історично виправданим, оскільки цей місяць у його долі став і місяцем радості – викуплення з кріпацької неволі, і місяцем останнього шляху на рідну землю, яка прийняла його на вічний спочинок.

Розмаїтістю й духовним багатством запам'яталися черкащанам шевченківські урочистості 1989 року, коли святкувалося 175-річчя з дня народження Великого Кобзаря. У травні Дніпром, за маршрутом Прага – Київ, до Черкас прибули шанувальники Т. Г. Шевченка з різних куточків земної кулі – учасники міжнародного Шевченківського форуму «Від серця Європи – до серця України». Разом з відомими українськими письменниками й митцями, діячами культури і мистецтва із тодішніх союзних республік гостями міста стали професор з Парижа Еміль Крюба, професори із США Джордж Грабович і Володимир Пилишенко, професор Віра Вовк з Бразилії, видавець Юрко Ткач з Австралії, журналіст Андрій Григорович з Канади, науковець Стеліан Груя з Румунії, професор Флоріан Неуважний з Польщі, перекладач Такаюкі Мураї з Японії та багато інших високоповажних гостей. Слушно зауважив з цього приводу Петро Кравчук з Канади: «Шевченко на своїй батьківщині ще ніколи не збирав стільки українців з усього світу як тепер». У Черкасах учасники Міжнародного Шевченківського форуму взяли участь у відкритті унікального музею однієї книги – «Кобзаря», зустрічах з громадськістю, велилюдному театралізованому святі на стадіоні.

На початку 90-х рр. ХХ ст. в умовах назриваючих у суспільстві перетворень вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка набуває все більш народних, ідеологічно не зарегламентованих форм. Як і 130 років тому, 20 травня 1991 року о 4-й годині ранку до канівської пристані при-

був спеціально відновлений пароплав «Кременчук», на якому прибули учасники походу-реквієму «Останнім шляхом Кобзаря». А 22 травня від Успенського собору високими порослими лісом канівськими кручами до Тарасової гори було здійснено багатолюдний похід останнім шляхом Т. Г. Шевченка на рідну землю. Відтоді проходження останнім Шевченковим шляхом стало невід'ємною частиною вшанування пам'яті Великого Кобзаря в день його перепоховання.

Велич Т. Г. Шевченка, його духовної спадщини особливо відчутною стає на початку 1990-х років, коли Україна проголосила свою державну незалежність і пішла шляхом її утвердження й розбудови. Широкого розголосу в області набуло створення товариства української мови імені Тараса Шевченка, об'єднань «Заповіт» у Черкасах, «Червона калина» в Умані, інших осередків національно-культурологічного спрямування. У дошкільних установах, навчальних закладах створюються шевченківські світлиці, тематичні кімнати, виставки тощо.

У роки незалежності палітра черкаської шевченкіани поповнюється яскравими й барвистими діями з притаманною лише Черкащині культурною самобутністю. Серед них – обласні літературно-мистецькі свята «Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття» та «Вінок Кобзареві», мистецький фестиваль «Садок вишневий коло хати», фольклорно-етнографічне свято «З глибин народних» та багато інших мистецьких і культурно-освітніх заходів, присвячених Т. Г. Шевченкові.

Серед народжених сучасністю народних традицій вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка набуло поширення відзначення свята вулиць, які носять його ім'я. Сутність таких свят відображена у вірші «Корсунські вулиці» Івана Немченка:

*Що особливого в провулку або вулиці?
Лежить собі спокійно простонеба,
Чи до шосе, чи до місточка тулиться,
Замріяно міркує щось про себе.*

*Ось вулиця Шевченка зеленава.
Так затишно на ній і так привітно,
Крокує нею Кобзарева слава
І лине далі по усьому світу.*

У жовтні 2013 року таке свято відбулося на батьківщині поета – у селі Шевченкове Звенигородського району і приурочувалося його 200-річному ювілею. Жителі цієї найдовшої у селі вулиці зібралися у сільському Будинку культури, зі сцени якого читалися твори великого Кобзаря, виконувалися пісні та хореографічні композиції, які присвячувалися працьовитим людям – вчителям, лікарям, ветеранам, працівникам сільського господарства, що проживають на вулиці видатного

земляка. Ініціаторами проведення свята виступили учні школи-інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю, культпрацівники села.

Святковою атмосферою, гостинністю мешканців та красою осінніх пейзажів з-поміж інших вирізнялася у день свого свята вулиця Шевченка у селі Іванівка Уманського району. Театралізоване дійство відбулося біля садиби однієї з молодих сімей. Тут було встановлено театралізовану сцену, розгорнуто виставку вишивок сільських майстринь, накрито столи достатку, грав народний духовий оркестр. Від імені усіх мешканців вулиці діти поклали квіти до погруддя Тараса Шевченка.

Жителів вулиці привітали керівники району та села. Особливо були відзначені на святі довгожителі та наймолодші мешканці, багатодітні сім'ї, подружні пари, а також переможці різноманітних конкурсів. Усім їм сільських аматорів сцени. А після завершення урочистої частини, усі мешканці вулиці та гості були запрошені за святкий стіл, за яким місцеві господарки частували їх солодкими стравами.

Під час свята вулиці Шевченка у селі Софіївка Черкаського району жителі цього села висадили гай із 200 кущів калини на честь шевченківського ювілею. Після цього учасники свята насолодилися концертом, який підготували народний аматорський вокальний ансамбль «Жайвір» районного відділу культури та творчі колективи «Тубільчанка» та «Дивоцвіт» із сіл Тубільці та Софіївка.

У процесі підготовки до 200-річного ювілею Т. Г. Шевченка започатковано ще одну самобутню форму вшанування видатного земляка. У рамках розпочатої 22 травня 2013 року на Тарасовій горі у Каневі Всеукраїнської культурно-мистецької суспільно-політичної акції «Обніміться ж, брати мої, молю вас, благаю!» на Черкащині розпочала свій відлік культурно-мистецька акція «Рушник Великому Кобзарю». Її шлях проляже до Києва і областей України, де перебував Т. Г. Шевченко, а потім – до Санкт-Петербурга, Москви, Нижнього Новгорода, міст Казахстану.

В основі заходу – вишивання унікального за своїм задумом твору мистецтва – рушника, який має стати величним національним символом і обов'язковим атрибутом урочистих ювілейних заходів у березні-травні 2014 року. Розмір згортка полотна становить 7 метрів, а загальна площа узору – 1,5 кв. метра. На білому полотні народні майстри вишиють портрет Тараса Шевченка, дві дати (1814, 2014) та фрагменти з поетичних творів. Це стане продовженням традиції, коли подібний рушник було вишито до 100-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка.

Почесне право розпочати вишивання рушникового орнаменту надано землякам Великого Кобзаря, майстриням-вишивальницям сіл Шевченкове, Моринці і Будище, а також учням Шевченківської школи-

інтернату з поглибленим вивченням предметів гуманітарно-естетичного профілю. Ця історична мить 29 листопада 2013 року здійснювалася у Шевченківському сільському Будинку культури під супровід капели бандуристок.

Цього дня відбулися й інші мистецькі заходи. Зокрема, організована виставка виробів майстрів декоративного мистецтва Звенигородського району, виставка книжок місцевих авторів, у творах яких розповідається про Т. Г. Шевченка, виставка картин місцевого художника Миколи Терещенка. Завершилися заходи тематичним концертом – піснями, танцями, виконанням літературних композицій на твори Т. Г. Шевченка.

Значно підсилюють черкаську шевченкіану заходи загальнодержавного рівня. Уже кілька років поспіль церемонія вручення Національної премії України імені Т. Г. Шевченка відбувається 9 березня на Тарасовій горі в Каневі. І це надзвичайно символічно, адже ця, заснована у 1961 році, висока державна нагорода названа іменем Тараса Шевченка.

У 2011 році лауреати цієї премії двічі збиралися на Тарасовій горі: 9 березня в день вручення нагород лауреатам та 6 червня в рамках відзначення півстолітнього ювілею з дня встановлення Шевченківської премії. Для них було організовано урочисте засідання та концерт у Києві, але кульмінацією стала поїздка до Канева 20 лауреатів, яким найвища нагорода була вручена в різні роки.

Того ж року 22 травня, у 150-річчя переховання Т. Г. Шевченка, поминальні дзвони лунали по всій Черкащині – скрізь проходили молебні за упокій Тараса Григоровича Шевченка. Недільного ранку до Канева, аби вклонитися Кобзареві, завітало чимало гостей: урядовців, закордонних делегацій і всіх, хто шанує Шевченка та любить Україну. Після поминальної літії відбулося вшанування пам'яті генія українського народу, покладання квітів до пам'ятника на його могилі.

Щороку в Каневі за участі художньої інтелігенції та представників громадськості вручається Національна Шевченківська премія – найвища творча відзнака за вагомий внесок у розвиток культури та мистецтва.

Започатковані ще в середині XIX століття традиції вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка, у подальшому набули поширення серед різних верств населення як важливий чинник національного відродження. З особливою силою консолідує роль вшанування постаті Великого Кобзаря проявляється на Черкащині сьогодні, коли Україна утверджує свою державну незалежність.

Видання та популяризація творів Т. Г. Шевченка

Однією з найбільш дієвих форм вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка стала публікація й поширення його творів. Як відомо, видання творів нашого славного земляка розпочалося ще за його життя – вийшло вісім окремих збірок: «Кобзар» (1840), «Гайдамаки» (1841), «Тризна» (1844), «Гамалія» (1844), «Живописная Украина» (1844), «Чигиринський Кобзар і Гайдамаки» (1844), «Кобзар» (1860), «Букварь южнорусский» (1861).

Відродно, що участь у започаткуванні своєї рідної видавничої шевченкіани брали й уродженці Черкащини, які всіляко підтримували творчість та видання творів Шевченка. Одним із шанувальників шевченківської поезії був український вчений, письменник і перекладач П. П. Гулак-Артемівський (у 1841–1849 рр. – ректор Харківського університету), родом з міста Городище. У 1841 році Г. Ф. Квітка-Основ'яненко, передавши йому підготовлені до друку два примірники збірки «Гайдамаки», писав Т. Г. Шевченку з Харкова: «Гайдамаки Ваші добра штука буде. Читав я декому з наших. Поцмакують. А що вже Гулак-Артемівський, коли знаєте, той дуже Вас улюбив за Кобзаря [перше видання 1840 року]. Друкуйте швидше лишень. Нехай Вам Бог помага».

У 1860 році побачив світ «Кобзар», виданий коштом нашого земляка з Городищини Платона Федоровича Смиренка, з яким Т. Г. Шевченко познайомився в Млієві під час свого останнього перебування в Україні (1859). Платон Смиренко – відомий на той час цукрозаводчик і меценат, виділив для видання «Кобзаря» 1100 рублів. Шевченко не хотів просто так брати ці гроші і зобов'язався віддати борг книгами. Тому 735 примірників «Кобзаря» надійшло в контору фірми «Брати Яхненки і Смиренко». Коли Платон Федорович побачив книги, то, звичайно ж, зрадів виходу у світ улюбленого народом «Кобзаря». Але, коли глянув на титульну сторінку й побачив, що там зазначено, що видання здійснене за його гроші, то так розсердився, що аж зблід і промовив: «Покровительства його талант не потребує: я дав гроші і одбираю книжками. Я хотів, щоб се діло було між нами; хіба треба знати, кому я гроші дав». Біограф Т. Г. Шевченка Михайло Чалий пояснює незадоволення Платона Федоровича його скромністю, а це, як він зауважив, «редкая черта в наше меркантильное время меценатствующих богачей».

Видання 1860 року було значно повніше попередніх: до нього ввійшло 17 творів і портрет Тараса Шевченка (гравюра Е. Гогенфельдена за малюнком М. Мікешина). На титульній сторінці зазначено «Коштом Платона Симиренка». Це останнє прижиттєве видання «Кобзаря» вийшло друком у середині січня 1860 року накладом 6050 примірників. Того ж року вийшов «Кобзар» російською мовою. Надзвичайно цінна й рідкісна книга сьогодні є окрасою колекцій Шевченківського національного заповідника у Каневі, музею «Кобзаря» у Черкасах, Кам'янського державного історико-культурного заповідника. Наступного року Платон Симиренко профінансував видання шевченківського «Букваря» для сільських шкіл.

Вагомий внесок у популяризацію творчості Т. Г. Шевченка зробив відомий літератор, громадський і церковний діяч, основоположник української періодики Феофан Гаврилович Лебединцев (1828–1888), уродженець села Зелена Діброва (нині – Городищенського району). Він один з родини Лебединцевих, хто у 1882 році разом із братом Петром заснував історико-етнографічний та літературний часопис «Киевская старина» і до грудня 1887 року був його редактором.

Саме за роки його редакторства на сторінках «Киевской старины» (1882–1887) було опубліковано чимало біографічних та художніх творів Т. Г. Шевченка. У перший рік видання журналу в ньому було вміщено п'ять матеріалів, які започаткували біографічну шевченкіану і дали поштовх до її розвитку. Цей напрям редакція розвивала і в подальших своїх випусках, певною мірою його розширювала, поглиблювала, уточнювала, виступала на захист поета.

Наступний 1883 рік, можна вважати роком епістолярної спадщини Т. Г. Шевченка на сторінках журналу. Зокрема, упродовж січня, березня і квітня було надруковано 16 листів Шевченка до польського художника й історика Броніслава Залеського. Уцілому на сторінках журналу «Киевская старина» за весь період його видання вміщено 36 матеріалів, в яких надруковано листи Т. Шевченка і частково листи до нього.

За час редакторства Ф. Г. Лебединцева в журналі було надруковано такі твори Т. Г. Шевченка, як «Княгиня», «Варнак», «Наймычка», «Близнецы», «Художник», «Капитанша», «Прогулка с удовольствием и не без морали» і «Музыкант».

Публікацією покажчика «Указатель материалов для изучения жизни и произведений Т. Г. Шевченко» була започаткована бібліографічна шевченкіана журналу.

Під редакцією іншого уродженця Черкащини, відомого історика, літературознавця, бібліографа, організатора кооперативного руху й громадського діяча Василя Миколайовича Доманицького, який народився

в селі Колодисте (нині – Тальнівського району), у 1907 році вийшло й перше найповніше опрацьоване і звірене з автографами-рукописами видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка. Збирання матеріалів до «Кобзаря» він розпочав ще в студентські роки. У процесі роботи над книгою В. Доманицький переглянув та дослідив 270 автографів Шевченка, усі прижиттєві та посмертні видання поета, частково упорядкував хронологію, вперше опублікував ряд невідомих доти віршів і заперечив авторство щодо кількох поезій, які приписувалися Т. Г. Шевченкові.

Роботу над підготовкою «Кобзаря» дослідник виконував, коли перебував під наглядом поліції, працюючи по 12-14 годин на добу, відновлюючи зіпсований видавцями текст. Він переглянув усі доступні йому автографи-рукописи Т. Г. Шевченка та копії з них. Використав матеріали, які зберігалися в Чернігівському музеї імені В. В. Тарновського, у редакції «Киевской старины», у В. Науменка, у Румянцевському музеї в Москві. В архіві департаменту поліції В. Доманицький виправив чимало помилок у попередніх виданнях, подав деякі вірші в повнішій та докладнішій редакції. З усіх 215 поезій лише 8 були не звірені з автографами. Цій текстологічній роботі Василь Миколайович присвятив ґрунтовну текстологічну працю «Критичний розслід над текстом «Кобзаря» Шевченка».

За короткий час «Кобзар» розійшовся і у 1908 році Доманицький підготував друге доповнене його видання, яке теж швидко розкупили. Тоді він почав працювати над третім виданням «Кобзаря», будучи тяжко хворим, усвідомлюючи, що не встигне закінчити цю роботу. Крім того, через доноси в поліцію підготовка до друку припинилася.

На основі виданого В. Доманицьким «Кобзаря» (1907) у 1916 році в Миколаєві побачив світ «Словник Шевченкової мови», упорядкований невідомим автором під псевдонімом Нестор Літописець. У ньому вміщений алфавітний список слів, уживаних Шевченком. Книжка добре розходилася серед солдатів, для більшості з яких вона стала першим знайомством з українським друкованим словом.

Із розлогого дерева славетного українського роду Симиренків широкому загалу, як меценат, більш відомий Платон Симиренко, що профінансував останнє прижиттєве видання «Кобзаря» Т. Г. Шевченка 1860 року. Та найвидатнішим меценатом української культури в родині став Василь Федорович Симиренко – промисловець, інженер-конструктор та технолог цукроварного виробництва. Ще замолоду, пообіцявши давати одну десяту частину своїх прибутків на українську справу, виконував її до кінця свого життя. Він говорив про українських письменників та громадських діячів: «Вони тямляться на громадських справах, хай їх і роблять, а я тямлю заробляти гроші, то й мушу заробляти їх для України».

За допомогою В. Ф. Симиренка та його коштом вийшла низка українських книжок, серед яких кілька видань «Кобзаря». Так, разом з відомим українським письменником, уродженцем села Кліщинці (нині – Чорнобаївського району) М. П. Старицьким, М. В. Лисенком та іншими представниками української інтелігенції, 1876 року він фінансово підтримав видання в Празі двотомного «Кобзаря». Це був період (1869–1883), коли в Російській імперії взагалі було заборонено видавати твори Т. Шевченка. А ті, що друкувались раніше чи пізніше, піддавалися цензурним препаруванням. До першого тому були включені дозволені для розповсюдження у Росії твори, а також спогади про Шевченка, автобіографія поета та «Назар Стодоля», до другого – усі заборонені поезії та спогади.

У 1907 році В. Ф. Симиренко передав 1800 рублів на видання «Кобзаря» у Петербурзі. А у 1912 році він виділив 100 тисяч – на придбання будинку для Наукового товариства імені Шевченка у Львові – першої громадської інституції (1873), очолюваної М. С. Грушевським, яка взяла собі ім'я Т. Г. Шевченка і приділяла значну увагу шевченкознавчим студіям.

Уродженець села Пальчик Катеринопільського району, український історик літератури, громадсько-політичний і державний діяч Сергій Олександрович Єфремов разом зі своїми земляками Василем Миколаєвичем Доманицьким, уродженцем міста Сміла, відомим громадським діячем, літературознавцем і критиком Федором Павловичем Матушевським та іншими діячами культури став засновником і активним співробітником київського видавництва «Вік», яке ставило за мету організацію видання та поширення української художньої літератури. У 1902 році видавництво надрукувало складену Сергієм Єфремовим тритомну антологію української літератури ХІХ ст. з численними біографічними даними про письменників, у тому числі й окремий розділ присвячений Т. Г. Шевченку.

Видання творів поета відбувалося в умовах жорсткої цензури, оскільки в них любов до своєї батьківщини – України, – а не до «отечества» звучала з незнаною досі силою. Не стало винятком і київське видавництво «Вік», яке мало наміри видавати шевченківські твори. Однак у серпні 1900 року цензурне відомство заборонило видання трьох запланованих книг – «Невольник», «Було колись» та поему «Княжна».

Тому, підготовлені видання у 1896–1900 рр. доводилося друкувати не тільки в Києві, а й в інших містах, у тому числі в Черкасах та Звенигородці. Перший виданий у Черкасах видавництвом «Вік» шевченківський збірник датується 1900 роком. Він називався «Малий Кобзар» і мав усього сім сторінок. Друкувалася книжка у відомій тоді черкаській друкарні, яка називалася «Лито-типографія В. В. Колодочки, прот. Городской больницы».

У 1914 році друкарня Першої Київської друкарської спілки випустила у світ підготовлену іншим київським видавництвом «Час» брошуру С. О. Єфремова «Життя Тараса Шевченка», а також його дослідження «Шевченко».

Видавництво «Час» у 1910 році здійснило масштабну благодійну акцію, випустивши нечуваним на той час накладом 100 тисяч плакатів з портретом і біографією символу української нації – Тараса Шевченка. У створенні цього плаката брали участь уродженці Черкащини – відомі українські художники І. С. Їжакевич (народився в селі Вишнопіль, нині – Тальнівського району) та Ф. С. Красицький (народився в селі Зелена Діброва, нині – Городищенського району). Текстову частину разом з Б. Д. Грінченком виконали наші земляки С. О. Єфремов і Ф. П. Матушевський. Кошти, виручені від реалізації цього друку, працівники видавництва пожертвували на спорудження пам'ятника поету в Києві.

У радянський час твори Т. Г. Шевченка починають видаватись масовими тиражами й поповнювати фонди бібліотек, включатися до навчальних програм, репертуару професійних і самодіяльних митців. У березні 1920 р. уманський повітовий відділ народної освіти видав до 106-ї річниці з дня народження Шевченка невеличку книжечку на 46 сторінок під назвою «Т. Шевченко. Збірник творів». Окрім вибраних творів, у ній подавалася коротка біографія поета та пояснення. За твердженням відомого шевченкознавця Є. П. Кирилюка (1968), уманська збірка була одним із перших радянських видань творів Т. Г. Шевченка. У тому ж році в Черкасах кооперативом «Допомога школі» Черкаської повітової вчительської спілки видано окремою книжкою поему «Наймичка».

У наступні роки видання творів Т. Г. Шевченка зосередилося переважно у великих містах, де діяли потужні поліграфічні комбінати, які забезпечували випуск великотиражних книг. Однак і в умовах централізації видавничої справи шевченківська тематика продовжувала посідати важливе місце у творчому доробку черкаських авторів, книги яких друкувалися в Києві, дніпропетровському видавництві «Промінь», а також на місцевій поліграфічній базі.

Видавалися книги переважно путівникового характеру і, як правило, невеликого формату та обсягу. Одне з перших таких видань, «По шевченківських місцях Черкаської області (на допомогу юним мандрівникам-краєзнавцям)», за авторства А. Гончарука, побачило світ у 1957 році. В обласному книжково-журнальному видавництві у 1961 році видано два збірники «Вінок Кобзареві» і «Українські народні пісні на слова Т. Г. Шевченка». На початку 1960-х років громадськістю з інтересом були сприйняті книги «Земля, оспівана Тарасом» (1961), підготовлена директором Черкаського обласного краєзнавчого музею

В. М. Грушкіним, та «Село Шевченкове» (1962) директора школи цього села, краєзнавця Б. К. Іщенка.

Популяризації творчої спадщини Т. Г. Шевченка на Черкащині сприяв вихід книг співробітника Шевченківського заповідника у Канєві З. П. Тарахан-Берези «Шевченко – поет і художник» (1985) та черкаського письменника С. Л. Носаня «Геній правди: до 175-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка» (1988).

Шевченківські місця Черкащини знайшли відображення в путівнику «На батьківщині Т. Г. Шевченка» (1984) журналіста В. А. Гончаренка, історико-документальному нарисі «Шевченко і Черкащина» (1988) відомого краєзнавця із Золотоноші М. Ф. Пономаренка. Оригінальністю виділявся фотопутівник черкаського журналіста В. В. Баса «Шевченків край» (1989).

Та справді широкого розмаху видання творів Великого Кобзаря та шевченкознавчої літератури черкаських авторів набули в роки незалежності. У 2006 році в черкаському видавництві «Брама-Україна» побачило світ репринтне відтворення «Кобзаря» Т. Г. Шевченка 1840–1940», надруковане з примірника 1941 року, що вийшов у Празі. Побачили світ й інші збірки шевченківських творів, у тому числі подарункові та малоформатні «Кобзарі».

Оригінальністю відзначається проект обласної державної адміністрації та обласної бібліотеки для дітей з видання творів Т. Г. Шевченка для шкіл області – до початку 2013–2014 навчального року видано книгу «Кобзарик. За сонцем хмаронька пливе...». Особливість цієї книги полягає в тому, що Шевченкові твори в ній проілюстровані малюнками юних художників Черкащини – учнями й випускниками Шевченківської спеціалізованої загальноосвітньої школи-інтернату Звенигородського району та учнями Черкаської художньої школи імені Данила Нарбути. Під час проведення Всеукраїнського телевізійного Шевченківського уроку, що відбувся в школах Черкащини на початку навчального року, книгу «Кобзарик. За сонцем хмаронька пливе...» отримали 11,5 тисяч першокласників.

Видання творчої спадщини Т. Г. Шевченка на Черкащині останнім часом здійснюється на якісно нових засадах. Окрім тексту, шевченківські збірки містять вступні статті, післямови, методичні матеріали та коментарі фахівців, що допомагає читачам повніше збагнути і поцінувати велику силу животворящого Шевченкового слова.

Саме такий задум реалізується у видавничо-методичному проєкті «Тарас Шевченко. Текст і контекст», який у 2009 році започаткували науковці Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Першою книгою проєкту стала «Катерина» (2009), упорядником якої виступив В. І. Пахаренко. У ній, крім тексту поеми з варіантами, вміщена однойменна картина Шевченка, а також

мистецькі, літературознавчі та культурологічні інтерпретації образу Катерини й методичні розробки провідних учителів та науковців України. У наступній книзі цього проекту – «Гайдамаки» (2011), шевченківський текст теж супроводжується літературознавчими, історико-культурологічними та методичними публікаціями.

«Т. Г. Шевченко в творах і картинах» – під такою назвою у 2008 році видано збірник, в якому вміщено 15 поезій та 16 картин нашого видатного земляка. Підготовлена черкаськими письменниками й художниками книга з передмовою Г. П. Білоуса (1940–2011) стала спробою побачити героїв творів очима Кобзаря, в особистості якого унікально поєдналися рівнозначні здібності поета і художника. Органічно доповнила книгу карта, на якій позначені всі місця перебування Т. Г. Шевченка в Україні.

У 2009 році до 195-ї річниці з дня народження Великого Кобзаря вийшла книга «Шевченків край: історико-етнографічне дослідження», ініціаторами створення якої стали краєзнавці Лисянщини та науковці – уродженці району (керівник авторського колективу – В. М. Щербатюк). У книзі висвітлено біографію Т. Г. Шевченка, відображено історію та культурологічне розмаїття його батьківщини. На основі архівних матеріалів не тільки України, а й Польщі, Росії та США досліджено вплив творчості Тараса Шевченка на формування та зміцнення ідеї української державності, розкрито силу і велич Тарасового слова. Описано народні звичаї, побут, свята, пісенну творчість та храмовбудівничі традиції краю. Видання рекомендоване Міністерством освіти і науки України для використання в навчальному процесі.

Непересічною подією у 2009 році в історії шевченкіани Черкащини стало видання книги Агатангела Кримського «Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного. З географічною мапою та малюнками». Унікальність цієї книги полягає в тому, що вона була підготовлена до друку ще у 1930 році, і навіть було надруковано два її примірники. Однак з огляду на те, що співробітники А. Кримського, які брали участь у збиранні та підготовці до друку матеріалів, були арештовані й зазнали репресій, видання так і не побачило світ.

І лише майже через 80 років у Звенигородському краєзнавчому музеї було виявлено примірник авторського макету з правками самого автора, що дало змогу здійснити, відтворене з макету 1930 року, видання книги. Вона має велику наукову цінність і служить популяризації та глибокому вивченню життя і звичаїв Шевченкового краю, знайомить науковців, етнографів, краєзнавців, студентів, учнів зі звичаями, життям, обрядами та побутом його жителів. Матеріали до неї збиралися А. Кримським протягом багатьох років. Вони узагальнюють

етнографічні та лінгвістичні дослідження, опис селянського життя, побут Звенигородщини – батьківщини Шевченка.

Шевченківській темі присвячена книга «Не забудьте пом'янути» звенигородського краєзнавця і журналіста В. М. Хоменка, в якій розповідається про дитячі роки Тараса Шевченка, відвідування поетом рідного краю, про вшанування геніального земляка на його малій батьківщині. Тема «Шевченко і Звенигородщина» цікавить автора давно. В. Хоменку пощастило стати не тільки очевидцем, а й учасником шевченківських святкувань на Звенигородщині впродовж останнього півстоліття. Різним аспектам життя і творчості великого Кобзаря присвячені книги «Змова проти Тараса Шевченка» Ф. Ф. Білецького, «Жінки в долі Шевченка» Т. І. Яковенко, «Під знаком Шевченкового слова» О. В. Білокінь та інші видання черкаських авторів.

Історія вшанування пам'яті та популяризації творчої спадщини Т. Г. Шевченка на Черкащині нерозривно пов'язана з періодичними виданнями – журналами та газетами. Їх роль в умовах репресивних заходів і утисків з боку царського уряду особливо зросла на початку ХХ століття, коли у 1905 році з'явилася україномовна преса. Серед українських видань того часу, які спрямовували свої зусилля на вироблення національної ідеології вирізнялася перша в Наддніпрянській Україні україномовна газета «Хлібороб» та журнал «Рідний край», які користувалися популярністю на Черкащині, де особливо гостро відчувалася потреба в українському слові.

Однією з причин популярності цих видань була наявність в них шевченківської тематики, зокрема в журналі «Рідний край». До цього журналу надходили дописи від жителів Черкащини, в яких говорилося про вшанування пам'яті свого земляка. В одному з його номерів повідомлялося, що 1906 року вшанування Т. Г. Шевченка відбулося в селі Колодистому Звенигородського повіту, де «чималий гурток селян» відзначав 45-і роковини смерті Т. Г. Шевченка. Селяни радилися, як краще вшанувати пам'ять поета і «положили ось як: щороку збирати по карбованцю гроші, на ці гроші купити всі твори Шевченка і других найкращих українських письменників. А як буде багато членів, то думка заснувати школу, де б можна було вчити дітей на своїй рідній мові».

На Черкащині, де на той час не було значних культурно-освітніх центрів, перші газети почали виходити з 1904 року в Умані. Однак вони мали характер інформаційних бюлетенів, в яких розміщувалися оголошення, хроніка місцевого життя та господарська інформація і якогось впливу на формування духовного світогляду читачів не мали.

Першою ж громадсько-політичною й національно спрямованою газетою краю стала «Каневская неделя», яка почала виходити в Каневі

з січня 1913 року. Вона мала офіційний статус «русско-украинской еженедельной газеты-журнала».

Особливу увагу засновники газети – канівчани брати Олексій та Григорій Варавви (майбутні українські письменники, які на той час працювали в Канівській міській управі), – приділяли шевченківській тематиці й проблемам національного відродження. У першому ж номері газети Григорій Варавва, під псевдонімом В. Стеблик, у своїй статті, ведучи мову про народні бібліотеки, висловлював думку про те, щоб і «письменний, і неписьменний міг розібратися, що в тих книжках пишеться, і що на тих читаннях читається... і чому б нашій Канівській нараді або й нашому земству не подумати про те, щоб завести читання для народу... мовою, якою народ говорить у сім'ї і скрізь між собою...»

У 7–8 числах «Каневской недели» за 1913 рік вміщена пронизана вірою в здійснення заповітів Великого Кобзаря стаття, присвячена 52-м роковинам з дня смерті Т. Г. Шевченка. Хоч автор і не написав свого прізвища під нею, шевченкознавці стверджують, що це зробив канівчанин Яким Єрмолаєв (Яким Самотній) – один із учнів багаторічного і вірного охоронця Шевченкової могили В. С. Гнилосирова.

Оглядаючи час, що минув після смерті Т. Г. Шевченка, автор зазначає: «52 роки минуло, як смерть приспала на своїх грудях Великого Кобзаря України. 52 роки зникли без вороття... Протягом їх були часи, коли слово великого Вчителя, навіть його ім'я пошепки ширилося по Україні – говорити вголос було небезпечно.

Однаке, не зважаючи на всі заборони, поставлені коло його слова, воно розірвало їх і гучно залунало по всій Україні, бо було

*Неначе срібло куте, бите
І семикрате перелите
Огнем в горнилі...*

Як світ пробивається крізь найменшу щілину, так само і його світ. Слово заповнило собою кожну щілину й пробивалося до «найменшого брата».

Але ще й тепер, коли стало ясно, як Божий день, що ніякі гатки не в силі загатити, загальмувати рушіння того огненного слова, коли ім'я многотраждального Співця стало святинею для кожного українця, коли врешті чужі українству люди вклоняються перед його генієм, важка завіса, повішена тими, для кого немає нічого святого, висить ще над його Словом і ім'ям, чорні круки літають ще і каркають над його Словом, холодні хмари ще не розвіяв холодний час і досі ще «не забувається самотня давня година». – Та ні! Все це повинно впасти – воно не в силі затьмити, заглушити, вирвати з душі народу Великого Батька.

*...Жива
Душа поетова святая,*

*Жива в святих своїх речах,
І ми, читая, оживаєм
І чуєм Бога в небесах...*

Ми віримо, що кожного разу роковини, присвячені його пам'яті, будемо зустрічати не серед таких невідрадних обставин, які панують тепер, що ніяка темна сила не зламає його вистражданої слави, не потушить огню, котрий запалило його слово й упевнено скажемо, що скоро-скоро

*Світ ясний, невечірній
Тихенько засяє...*

Він повинен засяяти, він не може не засяяти і так само, як Сонце, не може не встати ранком над темною алеєю – воно повинно встати – ніщо його не може задержати і намагання його не пустити даремні.

*Будеш, Батьку, панувати,
Поки живуть люди,
Поки сонце з неба сяє –
Тебе не забудуть».*

І в наступні часи шевченківська тема не сходила зі шпальт газет Черкащини.

У 1959 році тематичну сторінку до 100-річчя останнього приїзду Т. Г. Шевченка в Україну започаткувала обласна газета «Черкаська правда». Вміщені в ній матеріали присвячувалися перебуванню Шевченка на Черкащині. У номері за 23 липня вміщено уривок «Під арештом» з драматичної поеми Миколи Негоди «Дума про Кобзаря». У газеті за 8 серпня вміщений історико-краєзнавчий нарис «Земля, яку сходив Тарас...» О. Онищенко із села Шевченкове. Тут же розміщена підготовлена працівником обласного архіву Г. Якименком підбірка архівних документів щодо перебування Т. Г. Шевченка на своїй батьківщині.

У роки незалежності було продовжено видання науково-популярної літератури про шевченківські місця Черкащини та перебування Т. Г. Шевченка на своїй батьківщині. Зокрема, його перебуванню у 1859 році у Черкасах присвячена історико-краєзнавча книга «Шевченко і Черкаси» В. М. Мельниченка і П. П. Соси (1999). У ній автори з'ясовують обставини, за яких Шевченко потрапив до Черкас, розповідають про його спілкування з жителями подніпровського міста. Про історичні місця Черкащини, які відвідав і змалював Т. Г. Шевченко під час своїх приїздів в Україну, про людей, з якими він зустрічався, розповідає документально-історична фотоілюстрована повість «Іду за Шевченком. Від Києва до Канева» (2010), автором якої є уродженець села Іваньки Маньківського району В. О. Жадько – письменник, публіцист і науковець.

Важливе місце у вивченні й популяризації невичерпної літературної спадщини Т. Г. Шевченка, у вихованні, на прикладі його життя і

творчості, сучасних поколінь належить бібліотекам Черкащини. Ще у 1959 році газета «Черкаська правда» повідомляла, що в обласній універсальній бібліотеці (тоді – імені Маяковського) було влаштовано виставку творів Т. Г. Шевченка, книг, статей, брошур про його життя і творчість. Робота з шевченківською книгою набула поширення і в наступні роки. У 1961 році в головній бібліотеці області було розгорнуто книжкову експозицію «Вінок Т. Г. Шевченкові», а її працівники разом з бібліотекою для дітей та юнацтва випустили тематичний посібник методично-бібліографічних матеріалів, в якому окремо виділено розділ «Дітям про Т. Г. Шевченка». По усій Черкащині розгорнувся рух під гаслом «Кобзар» і портрет Шевченка – в кожному сім'ю.

І в наші дні прилучення читачів до невичерпного джерела шевченківської творчості посідає центральне місце в роботі бібліотечних установ Черкащини. Добре зарекомендували себе й утвердилися такі форми роботи, як шевченківські читання, літературні вечори, презентації та виставки книг Великого Кобзаря, зустрічі з відомими шевченкознавцями. У 2011 році відбувся обласний конкурс «Хай вівіки святиться ім'я Кобзареве!», який мав за мету узагальнити кращий досвід популяризації творчості Т. Г. Шевченка засобами бібліотечної роботи. Схвально сприйняті громадськістю такі проведені бібліотечними працівниками заходи, як літературно-музичне свято «Голос поета віщий в наші увійшов серця» у Жашкові, конкурс учнів – знавців Шевченкового слова в селі Гродзево Уманського району, брей-ринг для старшокласників «І оживе добра слава, слава Кобзарева» в Катеринополі.

Працівники Городищенської районної бібліотеки підготували і видали серію буклетів про перебування Т. Г. Шевченка на Городищині. Один із них – «Шевченко у Вільшані» – розповідає читачам про те, як малим Шевченко козачкував у маєтку пана Енгельгардта. Саме Вільшана є початком славного шляху Тараса Шевченка у великий світ звершень і поразок, саме звідси відкрилася йому дорога у Вільно, а потім у Санкт-Петербург. Кілька разів приїжджав Тарас Григорович у Вільшану – під час своїх подорожей по Україні 1843–1845, 1845–1847, 1859 років. Вільшанці бережуть пам'ятні місця: криницю, з якої брав воду Тарас, панський льох.

Буклет «Шевченко у Зеленій Діброві» присвячений селу Зелена Діброва, з яким тісно пов'язаний життєвий шлях Тараса Григоровича. Тут він бував не лише в дитинстві, коли втікав від мачухи до улюбленої сестри Катерини Красицької та завдяки якій відчував тепло материнського серця, а й у молоді та зрілі літа, у кожен свій приїзд до України.

Про дружбу генія слова й генія опери С. Гулака-Артемівського розповідається у буклеті «Шевченко у Городищі». Коли у 1843 році Тарас Шевченко приїздив до України, то завітав у Городище, щоб від-

відати матір свого друга. Будучи на засланні, Тарас Шевченко в листі від 1 липня 1852 року писав до С. Гулака-Артемовського: «Чи жива твоя стара мати? Коли здравствує, то низько кланяйся їй...».

Про мліївські сторінки біографії Т. Г. Шевченка йдеться у буклеті «Шевченко у Млієві». Це давнє козацьке поселення – батьківщина славної родини Симиренків. Це до них, перших українських цукро-заводчиків, помологів і меценатів, приїхав у гості після заслання Т. Г. Шевченко. Збереглося й кілька приміщень маєтку, де перебував Кобзар, а також родинна церква Симиренків. Саме Платон Симиренко дав Тарасу Шевченку гроші на видання «Кобзаря».

З метою популяризації життя та творчості Т. Г. Шевченка, привернення уваги читачів в обласній універсальній науковій бібліотеці імені Тараса Шевченка проводяться щорічні Шевченківські березини, працює літературно-мистецька вітальня, красзнавчі читання, відбуваються презентації нових книг, вернісажі творів мистецтва, вечори-зустрічі з відомими людьми, науковцями, літераторами, митцями. На сьогодні у фондах бібліотеки налічується 267 назв творів Т. Г. Шевченка, з них 209 українською мовою, 36 – російською і 22 – мовами народів світу. Про життя і творчість свого великого земляка читачі можуть дізнатися з книг про нього, яких нараховується 521 назва.

До 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка в головній бібліотеці області розгорнуто виставку бібліографічних видань «Поет, Пророк, Людина». Читачам запропоновано видання наукової бібліографічної шевченкіани, підготовлені працівниками бібліотеки, а також центральними бібліотечними установами України. Бібліографічні покажчики включають видання літературних та живописних творів Т. Г. Шевченка, переклади іншими мовами, літературу про його життя і діяльність, матеріали про місце Шевченка у світовій та вітчизняній історії, вплив його творчості на розвиток української та світової культури. Значний доробок становить шевченкіана наших земляків, представлена на виставці, – В. Доманицького, С. Єфремова, праці науковців Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького та Шевченківського національного заповідника у Каневі.

Отже, започатковані ще за життя Т. Г. Шевченка видання та популяризація його творів в наступні часи набули подальшого розвитку. Видання та наукове осмислення його творчої спадщини стало справою честі не одного покоління черкащан. І сьогодні у видавничій шевченкіані України – вагомий внесок земляків Великого Кобзаря. На Черкащині в останні роки побачила світ велика кількість книг з творами Т. Г. Шевченка, шевченкознавча література, урізноманітнилися форми просвітницької роботи.

Музейно-краєзнавча шевченкіана

У збереженні пам'яті про Великого Кобзаря, дослідженні й популяризації його духовної спадщини велика роль належить музеям та історико-культурним заповідникам Черкащини, які зберігають і поширюють безцінну інформацію про життя і творчість Т. Г. Шевченка, а також є осередками культурно-просвітницької роботи.

Провідне місце серед них посідає Шевченківський національний заповідник у Каневі – перший в Україні історико-культурний заповідник, удостоєний статусу національного. Передісторія цього унікального шевченківського центру розпочалася 22 травня 1861 року, коли на Чернечій горі в Каневі поховали Тараса Шевченка, за його ж заповітом. На горі, яка отримала назву Тарасової, влітку 1884 року, на зібрані людьми кошти, збудували перший народний музей – «Тарасову світлицю», впорядкували могилу, встановили чавунний пам'ятник-хрест.

Громадські діячі закликали впорядкувати місце останнього спочинку Шевченка. Початок поклали гласні Канівського повіту, звернувшись навесні 1917 року до Центральної Ради, яка віднайшла певні кошти, що дало змогу приступити до створення проекту збереження Чернечої гори. Восени 1917 року Генеральний секретаріат включив могилу Тараса Шевченка до переліку пам'яток старовини й мистецтва, яку органи самоврядування повинні були взяти під свою опіку. У перспективі Чернечу гору збиралися перетворити на заповідну територію (над цим працювала створена у січні 1918 року комісія).

9 квітня 1918 року надзвичайна сесія Київської губернської управи ухвалила рішення про виділення коштів для фінансування першочергових пам'яткоохоронних заходів на могилі Кобзаря в сумі 145 тис. крб. і звернулася до громадських та інших організацій із закликом узяти участь у зборі коштів для його фінансування.

Гетьманат, який прийшов на зміну Центральній Раді, продовжив її напрацювання щодо облаштування могили Т. Г. Шевченка. Гетьманська влада намагалася перейти від декларативних дій у пам'яткоохоронній сфері до більш «приземлених» справ. Так, 10 червня 1918 року Рада Міністрів прийняла рішення про визнання могили поета національною власністю. Міністерство внутрішніх справ отримало доручення

подати до уряду документи, необхідні для відкриття кредиту на утримання могили Кобзаря.

Активність щодо збереження місця останнього спочинку поета проявляли його земляки. Так, 31 травня 1918 року Черкаська повітова народна управа закликала учнів та вчителів започаткувати серед населення кампанію зі збору коштів на впорядкування Шевченкової могили. Восени до кампанії приєдналася Звенигородська повітова народна управа.

У 1925 році на Черкащині за постановою уряду УСРР від 20 серпня було відкрито першу державну музейно-наукову установу загальнонаціонального значення – Канівський державний заповідник «Могила Т. Г. Шевченка» (нині – Шевченківський національний заповідник у м. Каневі). У 1926 році його територія складала лише чотири десятини, а у штаті було два працівники. Однак поступово заповідник розширювався й утверджувався як важливий науково-просвітницький і меморіальний центр шевченкознавства.

Упродовж 1928–1929 років неподалік від Тарасової гори побудовано приміщення готелю «Будинок туриста», в якому розмістилися клуб, бібліотека-читальня, у двох кімнатах – музей Т. Шевченка. Сучасного вигляду Шевченківський меморіал набув улітку 1939 року із встановленням на могилі бронзового пам'ятника (скульптор М. Манізер, архітектор Є. Левінсон) і спорудженням приміщення літературно-меморіального музею (архітектори В. Кричевський та П. Костирко).

У роки Великої Вітчизняної війни меморіал зазнав значних втрат. У 1943–1944 роках нацистські окупанти влаштували в музеї трудовий табір і повністю знищили музейну експозицію. Після звільнення Канева від гітлерівців розпочалося відновлення довоєнної експозиції і незабаром музей прийняв перших відвідувачів.

Початок формування сучасної експозиції музею відноситься до 1884 року, коли біля могили Т. Шевченка було створено «Тарасову світлицю». Тоді на заклик київської «Старої Громади» народний музей почав наповнюватися першими експонатами. Це була, за свідченням П. Кореневського, «коллекция небогатая, но уголок обставлен очень уютно». На столі завжди лежав «Кобзар». Перший – подарований доглядачем могили В. Гнилосировим. Наступний передав з Києва старогромадівець Є. Трегубов.

У 1888 р. «Кобзар» у коштовній оправі привіз М. Климович. Прикрашали інтер'єр «Тарасової світлиці» ікони, копії творів самого Т. Шевченка, рушники, плахти. За ініціативи українського вченого В. Науменка з'явився образ святого Тарасія. Ікону Спаса Нерукотворного подарував канівський нотаріус Захарій Краковецький з родиною, зробивши

на зворотному боці напис: «Незабутньому Кобзарю, батькові Тарасу Шевченку от прихильних Зах., Іоан., Земфіри Георгіївни, Олени, Галі, Ілька Краковецьких і Юрія Ник. Гутковського. 11 червня 1888 року. З. Краковецький». Висів тут також портрет Т. Шевченка – копія художника Х. Платонова з роботи І. Рєпіна.

Леся Українка у 1889 році разом з М. Комаровою вишила для народного музею рушник, який прикрашав портрет Т. Шевченка. На одній його половині були слова Шевченка «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами», на другій – «Любіться, брати мої, Україну любіте». Експозиція поповнилася оригінальним експонатом – олійним портретом, на якому Т. Шевченко зображений з німбом навколо голови, виконаний невідомим художником наприкінці XIX століття. З 1912 року в музеї зберігається металевий вінок, покладений до могили поета акторами Московського художнього театру, з написом на металевій пластині: «Геніальному Шевченко земной поклонъ отъ Московского художественного театра».

Із введенням у дію у 1939 році приміщення музею його фондове зібрання суттєво поповнилося творами живопису, графіки, скульптури, декоративного мистецтва. Домінуючим мотивом наукової концепції комплектування музейних фондів і експозиції музею стало вшанування пам'яті Шевченка в Україні та в усьому світі. Основа колекції – оригінальні графічні твори Т. Шевченка, прижиттєві видання його поезій, меморіальні речі, пов'язані з похованням Т. Шевченка в Петербурзі та перепохованням його в Україні: листочки з металевого вінка, покладеного на могилу поета в Петербурзі, червона китайка, якою покривали домовину під час перевезення в Україну, металеве кільце від воза, на якому везли домовину, віньєтка з кришки домовини, рушник, стрічки та хустки з похорону Шевченка в Каневі. Надзвичайно цінними є речі, що зафіксували образ Тарасової гори і могили поета на різних етапах української історії. Це живописні й графічні твори М. Бурачека, В. Гарбуза, І. Красного, В. Кричевського, О. Коваленка, Є. Манишина, Н. Онацького, І. Порошина, В. Розвадовського, С. Шишка та інших художників, предмети філокартії, філателії, медальєрики.

Самостійним напрямом науково-пошукової роботи Шевченківського заповідника стало наукове колекціонування книг шевченківської тематики. Так, у 1954 році від професора І. М. Саркизова-Серазіні з Москви до фондів надійшло рідкісне прижиттєве видання «Кобзаря» 1860 року, яке побачило світ завдяки фінансовій підтримці П. Симиренка. Примірник «Кобзаря» 1886 року видання отримав заповідник від З. Крижанівської з Києва у 1962 році. Видання «Наймички» 1904 року надійшло до фондів заповідника від І. Радченка з Києва у 1964 році.

Однак повноцінне комплектування фондів літературою, насамперед виданою за кордоном, у радянський період стримувалося рамками існуючої тоді цензури. Про це свідчать численні накази Комітету у справах культурно-освітніх установ при Раді Міністрів УРСР. Під грифом «Таємно» і «Не підлягає розголошенню» надходили вказівки щодо «упорядкування фондів іноземної літератури і очищення їх, за участю представників цензури, від ідеологічно-ворожих видань».

Якщо до кінця 1980-х років на облік бралися тільки ідеологічно витримані видання, то з набуттям Україною незалежності значно розширилася співпраця наукових працівників заповідника, насамперед із закордонними шанувальниками Т. Г. Шевченка. Фонди музею поповнювалися цінними виданнями творів поета та книг про його життя і діяльність, які надійшли з Канади, США, Франції, Німеччини, Аргентини. Зокрема, із США до Шевченківського заповідника надійшли видані там твори Т. Г. Шевченка, а також предмети філателії і фалеристики, що були випущені у 1961 році.

Книжкова колекція музейних фондів заповідника у 2004 році вже налічувала понад шість тисяч одиниць. Того ж року побачив світ підготовлений співробітниками заповідника каталог видань поетичних та прозових творів Т. Г. Шевченка з музейних фондів Шевченківського національного заповідника. Каталог включає 841 позицію, в яких розкриті бібліографічні дані видань творів Т. Г. Шевченка українською мовою та в перекладах мовами народів світу.

Документи та матеріали, серед яких особливо цінними є книги вражень відвідувачів Тарасової гори, стали літописом всенародної любові до Тараса Шевченка. Зокрема, архіви П. Костирка, П. Тронька, С. Нехорошева, які розповідають про історію меморіалу, відзначення 100-річчя з дня народження та 150-річчя з дня смерті Шевченка, містять унікальний фольклорний матеріал шевченківської тематики.

Завдяки розширенню наукових зв'язків Шевченківського заповідника тільки у 2003 році його музейна колекція поповнилася 990 музейними предметами, з яких 775 віднесено до основного фонду і 215 – до науково-допоміжного. Всього ж музейні фонди заповідника на початок 2000-х років нараховували понад 17 тисяч експонатів, серед яких – меморіальні речі, художні та літературні твори Т. Г. Шевченка, видання його книг, зразки народної художньої творчості, інші пам'ятки.

Важливою подією в історії заповідника стало завершення реконструкції, реставрації і створення експозиції музею Т. Г. Шевченка на Тарасовій горі, яка розпочалася у 2003 році. Після семирічної перерви музей був урочисто відкритий 23 серпня 2010 року, напередодні Дня Незалежності України.

У сучасній експозиції музею використано аудіо-візуальні програми, інтерактивні мультимедійні пристрої. Це, як показує практика, дуже вдалий засіб встановлення комунікації з відвідувачами, передусім із дітьми та молоддю, які виховуються в час новітніх комп'ютерних технологій. Вперше в музеї з'явився багатофункціональний зал для відзначення ювілейних і пам'ятних дат, пов'язаних з іменем Тараса Шевченка, державних свят, а також для проведення урочистих і протокольних заходів, прес-конференцій, наукових симпозіумів тощо. Зокрема, тут відбувається вручення Національних премій України імені Т. Г. Шевченка.

Музейна колекція заповідника нараховує понад 20 тисяч унікальних пам'яток, серед яких меморіальні речі та офорти Тараса Шевченка, рідкісні видання його творів, високохудожні твори українських та зарубіжних авторів, фотографії, кіноматеріали, а також відеозаписи та аудіозаписи кобзарів та бандуристів. На базі заповідника організуються наукові конференції, конкурси, міжнародні фестивалі, інші пізнавально-виховні заходи. Дослідницька робота заповідника, крім шевченкознавства, охоплює також проблеми етнографії, мовознавства, фольклористики, історії, які стосуються україністики загалом.

Вже в наш час музей Т. Г. Шевченка поповнився унікальними іконами святого Тарасія. 2005 року до його експозиції було передано в дар архімандритами Києво-Печерської Лаври Антонієм та Сергієм від імені митрополита Київського і всієї України Володимира дарунок – ікону Святителя Тарасія Цареградського (кінець ХХ століття: дерево, олія, позолота) з написом на звороті: «Ця ікона написана і освячена в Свято-Успенській, Києво-Печерській Лаврі. Передається в дар музею Т. Г. Шевченка в Каневі. 9 березня 2005 р.» 22 травня 2011 року ікону святого Тарасія (середина ХІХ століття, Київщина) подарував М. Азаров.

Понад 40 років у заповіднику ведеться робота зі збирання і вивчення ілюстрованих поштових карток. Сьогодні філокартична колекція Шевченківського національного заповідника в експозиції та фондах представлена листівками, на яких зображені автопортрети та портрети Т. Г. Шевченка, пам'ятники Кобзареві, репродукції його картин, ілюстрації інших митців до віршів та поем Т. Шевченка, репродукції творів мистецтва, присвячених поету та вшанування його пам'яті, зображення міст і сіл, пов'язаних з біографією митця. Одна з перших листівок, що надійшли до фондової колекції, надрукована канівським видавцем Теодором Бутвіним у 1910 році «Канів. Загальний вигляд з боку Дніпра на могилу Тараса Шевченка». На ній зображено довголітнього охоронця Тарасової гори Івана Олексійовича Ядловського в саду біля Шевченкової могили. Ліворуч – хатинка – перший музей «Тарасова світлиця», збудований на народні кошти.

Дитинство й життєвий шлях Великого Кобзаря відтворює створений у 1992 році історико-культурний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка», якому у 2006 році надано статус національного. Він об'єднує пам'ятки культури й пам'ятні місця, що знаходяться на території трьох сіл – Моринців, Шевченкового й Будища.

Історія заповідника пов'язана з історією садиби в Керелівці, де пройшло дитинство Тараса. Дворище, як відомо, було придбане Шевченками у 1816 році. По смерті Тараса Григоровича люди їхали у Керелівку, на батьківську садибу Великого Кобзаря. До маленького зошита – першої книги вражень, вони записували свої думки, висловлювали глибоку шану до духовного пророка українців. Залишали побажання щодо створення музею чи облаштування «хоч маленької музейної кімнати».

Цей задум почав реалізовуватися після того, як у 1929 році на відзначення роковин Т. Г. Шевченка до Керелівки прибув голова ВУЦВК Г. І. Петровський, який був шанувальником творчості поета. На урочистих зборах за його участі було ухвалено перейменувати село Керелівку в Шевченкове, провести роботи з увічнення пам'яті Кобзаря.

Вже 1 червня 1930 року в центрі села відкрито пам'ятник Т. Г. Шевченку, а у 1935 році – розпочалося будівництво музею на батьківській садибі Шевченка. У 1939 році до 125-річниці з дня народження Кобзаря відбулося відкриття літературно-меморіального музею Т. Г. Шевченка.

Сьогодні п'ять залів музею розповідають про життя, звичаї, побут селян, дитинство та приїзди Т. Г. Шевченка в рідний край. Фонди музею постійно поповнюються, удосконалюється експозиція. Експонати: стародруки, світлини, витвори народного мистецтва, раритети: стіл і лава з хати батьків поета, меблі з палацу Енгельгардта, весільний рушник сестри Катерини, подарунки родичів, – створюють відчуття присутності Шевченка. У фондах музею зберігаються багаті колекції рушників, ікон, сорочок, книг-стародруків «Кобзарів», альбом малюнків талановитого художника Якова Шевченка – внука Тараса Шевченка по брату Микиті.

У різний час на батьківщині Шевченка відтворено і музеєфіковано низку меморіальних будівель, які нині перебувають у складі заповідника. Так, до 175-річчя з дня народження Кобзаря відтворено хату, подібну до тієї, у якій він провів дитинство. Це вдалося зробити максимально точно завдяки малюнку, зробленому Тарасом Григоровичем, а також відомостям щодо розміру хати, наданими Олександром Кониським – біографом Шевченка. Він приїжджав у Керелівку наприкінці ХІХ століття, бачив залишки хати, спілкувався із родичами Кобзаря, сусідами, односельцями, записував їх спогади.

У 1961 році зведено захисний павільйон над хатою дяка (рік за будови – 1782-й), в якій два роки навчався грамоти малий Тарас. У той час хата мала дві кімнати: в одній жив дяк, в іншій проводилися заняття. У 1909 році сталася пожежа, після якої залишилась та частина, де вчилися учні. Дах було відновлено і прироблено невеликі сіни. До 1956 року в ній жила Ксенія Платонівна (дочка священника) – остання мешканка цієї хати.

Після зведення над хатою захисного павільйона, вона з часом почала осідати і стала непридатною для експонування. Тому у 1998 році було виконано ряд реставраційно-відновлювальних робіт і на сьогодні вона є діючим об'єктом заповідника.

У центрі Моринець увагу привертає подвір'я, на якому стоїть так звана чумацька хата. Свого часу в ній був розташований музей етнографії першої половини ХІХ століття. У 1964 році, з нагоди 150-річного ювілею з дня народження Кобзаря, у селі перебував наш земляк, заслужений діяч мистецтв України І. М. Гончар. Він запропонував створити в хаті музей, зібравши в ньому зразки чумацького знаряддя, народного мистецтва, одягу, речей домашнього вжитку першої половини ХІХ століття. Його ідея створити хату-музей з інтер'єром часів Тараса Шевченка була підтримана, оскільки Моринці, як і інші села Звенигородщини, свого часу були осередками чумацького промислу. Чумаки возили до причорноморських міст переважно вироби з дерева, а також зерно, а звідти привозили в'ялену рибу, сіль. Хата-музей, яка перебувала в аварійному стані, до 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка була відтворена за старим зразком.

У 1989 році до 175-річниці з дня народження Кобзаря було відтворено ще дві селянські хатини: хату Якіма Бойка – діда Тараса по його матері, та хату Копія, у якій півтора року жила сім'я Шевченків. З 1992 року вони увійшли до складу історико-культурного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка».

Шевченківський ювілей і своє 50-річчя літературно-меморіальний музей зустрів оновленим – проведено реконструкцію та капітальний ремонт приміщення. Просто неба на подвір'ї відтворили в дійсних розмірах хату батьків Шевченка. Біля неї постав у бронзі тринадцятилітній Тарас – босоніж, з чобітками за плечима, у полотняній одежині, він мандрує в далекі світи, ніби щойно вийшов з батьківської хати.

Тривають роботи з реконструкції маєтку пана Енгельгардта та прилеглого до нього парку – пам'ятки садово-паркового мистецтва ХІХ століття у селі Будище Звенигородського району. За переказами, саме тут, у дуплі одного з вікових дубів ховав свої дитячі малюнки малий Шевченко. Згідно з проектом, буде відремонтовано фасад будинку, відтворено малі паркові форми біля маєтку (серед яких –

альтанки, паркова алея та каскад ставків), реставровано льох (винний погріб) та будинок управителя маєтком. Результатом реконструкції історичної садиби стане цілісне розкриття теми дитинства Тараса Шевченка (зокрема, його козачкування у пана Енгельгардта), розширення екскурсійних маршрутів та можливостей рекреаційного відпочинку екскурсантів і відвідувачів заповідника.

Шевченківська тематика завжди посідала чільне місце в експозиції обласного краєзнавчого музею і для неї відводився окремий зал. Такий зал було облаштовано і з введенням у дію у 1985 році нового приміщення музею. Спеціально для нього заслужений діяч мистецтв України, черкаський художник В. І. Клименко у 1986 році написав полотно «Тарас Шевченко в Черкасах». Художник детально ознайомився із перебуванням поета в місті, вивчав ті можливі місця, де був зроблений ним малюнок краєвиду Черкас. Київський художник Л. І. Вітковський зробив для музею авторський повтор картини «Похорон Т. Г. Шевченка в Каневі» необхідного для експозиції розміру. Чудовим надбанням музею стали і твори народного художника УРСР І. С. Їжакевича. Його картина «Мені тринадцятий минало» експонується в залі Т. Г. Шевченка.

Загальний зміст експозиції залу розкривають слова самого Кобзаря: «Історія мого життя становить частину історії моєї батьківщини». Тут можна побачити матеріали про рідних, близьких і знайомих Т. Г. Шевченка, дізнатись про їхню роль у його житті, творчості й діяльності. Експозиційні розділи залу знайомлять відвідувачів із перебуванням поета в Петербурзі, викупом з кріпацтва, навчанням у Петербурзькій академії мистецтв, мандрями Україною, під час яких робились малюнки для графічної серії.

Розповідається і про заслання Т. Г. Шевченка за участь у Кирило-Мефодіївському товаристві, тяжке життя в оренбурзьких степах, повернення до Петербурга та про останню подорож до України. Карта «Шевченківські місця Черкащини» знайомить відвідувачів з перебуванням поета на своїй батьківщині, тут же подані й матеріали про його однодумців і друзів.

Центральне місце в експозиції займає комплекс, присвячений мистецькій спадщині Кобзаря, його творчості. Крім творчих робіт, подані й копії документів: атестат на звання некласного художника та диплом на звання академіка з гравірування. Значна частина матеріалів присвячена вшануванню його пам'яті, урочистому відзначенню ювілейних дат, проведенню на Черкащині з 1981 року щорічного літературно-мистецького Шевченківського свята «В сім'ї вольній, новій...».

В окремому розділі представлені творчі роботи художників і народних майстрів, сувеніри, марки, поштові листівки шевченківської тематики. Так, поезія «Лілея» надихнула заслуженого майстра народної

творчості УРСР, нашого земляка М. К. Муху на створення декоративного розпису. Експонуються видання творів Кобзаря, література про нього. Представлені речі народного артиста В. П. Ігнатенка та його фотографія в ролі Шевченка, фото сцен з вистав «Стіна» Ю. Щербака та «Назар Стодоля» за п'єсою Кобзаря у виконанні артистів Черкаського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка.

Завершується експозиція матеріалами про черкасців-лауреатів Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка. У 1987 році цього високого звання були удостоєні автори проекту Черкаського обласного краєзнавчого музею архітектори Л. С. Кондрацький, М. Я. Собчук, С. М. Фурсенко, інженер О. П. Стеценко, науковий консультант О. М. Дубовий. Тут же, у прикріпленому до вертикальної вітрини невеликому турнікеті, подані фотографії всіх пам'яток Т. Г. Шевченку на Черкащині із зазначеним місцезнаходженням та прізвищами скульпторів.

Музейну шевченкіану Черкащини органічно доповнив відкритий у Черкасах у 1989 році музей «Кобзаря», присвячений збірці поетичних творів Т. Г. Шевченка. Спроектований талановитими черкаськими архітекторами М. Я. Собчуком і С. М. Фурсенком, музей будувався, а потім дбайливо наповнювався експонатами за участю громадськості краю.

Розміщений у меморіальному будинку, в якому з 18 по 22 липня 1859 року в родині черкаських купців Цибульських проживав Т. Г. Шевченко. На початку ХХ століття будівля була реконструйована й частково був змінений її зовнішній вигляд. До відкриття музею у 1989 році на будинку встановлено меморіальну дошку і вісім тематичних бронзових вставок за мотивами творів з «Кобзаря» (художник А. Куш).

Музей, за час свого існування, став важливим науково-просвітницьким центром вивчення та популяризації творчого доробку Великого Кобзаря. У цьому унікальному й неповторному музеї показана історія видання творів Т. Г. Шевченка, джерела його творчості, зберігаються найцікавіші видання, детально простежена еволюція ілюстрацій шевченківських поезій, а також «Кобзарі» в перекладах мовами народів світу.

Структурно експозиція музею поділяється на кілька розділів: прижиттєві, посмертні та сучасні видання творів Т. Г. Шевченка, їхні переклади та перебування поета в Черкасах. Основу музейної колекції склали збірки шевченкіани Євгена Артеменка з Харкова та Сергія Арбузова із Сум. Фонди музею налічують більше шести тисяч експонатів і постійно поповнюються, особливо за рахунок рідкісних видань «Кобзарів», закордонної шевченкіани та подарунків.

Гордістю музею є примірник першого Шевченкового «Кобзаря», яких у світі збереглося лише кілька примірників. Експонується ще одне прижиттєве видання поета – «Кобзар» 1860 року, що був над-

рукований коштом нашого земляка Платона Симиренка (з ним Тарас Шевченко познайомився під час своєї останньої подорожі по Україні 1859 року, перебуваючи в Млієві).

В експозиції представлено чимало інших коштовних і не менш рідкісних видань творчості Шевченка – багато діаспорних видань, майже 40 «Кобзарів», перекладених на інші мови. «Кобзарі» 1920-х років друкувалися на газетному папері й були дуже зачитаними, оскільки в період українізації користувалися величезним попитом. Крім того, у фондах велике зібрання шевченківських листівок, значків, медалей та плакатів.

З перших днів у приміщенні музею відкрито українську книгарню «Криниця», яка успішно популяризує кращі надбання як класичної, так і сучасної української літератури. Робота музею не обмежується науково-дослідною та експозиційною роботою, а й спрямовується на виховання у громадян, передусім молоді, любові до рідного краю, поваги до культурних надбань українського та інших народів. У затишних і привабливо обладнаних залах проводяться зустрічі з письменниками, презентації книг, виставки творів образотворчого мистецтва черкаських художників та інші пізнавально-виховні заходи.

Починаючи з 2008 року, до дня народження Тараса Шевченка в музеї «Кобзаря» місцеві митці влаштовують виставки «Черкаські художники у вінок шани Кобзареві». Зокрема, у виставці 2010 року представлено 90 робіт на шевченківську тематику 42 майстрів. Близько 50 картин, що виставлялися в музеї на двох минулих виставках, автори передали закладу в подарунок.

Очолює музей відомий шевченкознавець, ініціатор його створення і незмінний директор Ольга Михайлівна Шарапа. Із Шевченком її пов'язує не тільки посада – вона доводиться поету прапраправнучкою по братові Микиті. Ольга Михайлівна родом із рідного села Тараса Григоровича – Керелівки, яке тепер називається Шевченкове, що на Звенигородщині.

Зусиллями невомних працівників музею й громадськості постійно поповнюється колекція портретної шевченкіани, підбірка шевченківських листівок, зображень на декоративному та ужитковому посуді, інших експонатів. Щороку музей відвідує понад 50 тисяч відвідувачів, а загальна кількість вже перевищила один мільйон чоловік.

Помітною подією напередодні 200-річного ювілею Т. Г. Шевченка стало відкриття реконструйованого музею Тараса Шевченка у селі Мошни Черкаського району. Музейний комплекс розмістився на колишній садибі міщанина-поляка Нагановського, де в липні 1859 року під час свого останнього приїзду в Україну після арешту в Прохорівці кілька днів мешкав Т. Г. Шевченко. До нього увійшли приміщення хати та

господарські споруди – стайня, погріб, криниця-журавель. У кімнатах хати-музею відвідувачі можуть ознайомитися з колекцією старовинного посуду й меблів, серед них – буфет для кухні, стільці, столи з лавами, ліжко та багато дрібних предметів побуту. Кожен із експонатів відтворює ту епоху та атмосферу, в якій жив Тарас Григорович. Розгорнута в одній з кімнат хати експозиція містить чимало фотографій, офіційних документів та листування з Михайлом та Марією Максимовичами.

Одним з проявів всенародної любові і шани до Т. Г. Шевченка його земляків є створення в містах і селах Черкащини Шевченківських музейних кімнат, куточків, світлиць. У цій справі особливе місце відводиться шкільному музейництву, яке є важливим чинником пізнання і формування національної самосвідомості та історичної пам'яті учнівської молоді на прикладі життя і творчості Т. Г. Шевченка. Показовим щодо цього є досвід, нагромаджений у Тальнівському НВК «загальноосвітня школа I–III ступенів № 1 – гімназія», де з 1994 року діє шкільний музей «Шевченкова світлиця».

Матеріали музею розповідають про місце Т. Г. Шевченка в українській літературі, про його життя і творчість, вшанування пам'яті поета, його літературно-мистецьку спадщину. Зоровими центрами всієї експозиції музею є копії картин І. Їжакевича «Перебендя» та М. Божія «Думи мої, думи мої...».

У горизонтальних вітринах розміщені цікаві експонати: факсимільні видання цензурного й позацизурного «Кобзаря» 1840 року, рукописної збірки «Три літа», альбому малюнків 1845 року, «Малої (захаявної) книжки», «Більшої книжки», «Дневника», «Букваря южно-руського», «Заповіт» Шевченка 150-ма мовами народів світу, видання творів поета різних років, його портрети (вишивка, інкрустація, різьба, бісер), фотоальбоми з літературного краєзнавства, дослідження учнів, подарунки з автографами письменників Черкащини та інших видатних людей.

Окремо представлена тема «Шевченко й сучасність». У центрі – автопортрет поета 1840 року на старовинному українському рушнику. По обидва боки портрета його слова:

*І забудеться срамотня
Давня година.
І оживе добра слава,
Слава України.*

Художнє панно символізує Шевченкове слово в сучасній Україні. У центрі картини на фоні силуету Великого Кобзаря – дівчина з бандурою в українському національному вбранні.

За задумом організаторів музею вишитий рушник, що стелиться із переднього плану і переходить у дорогу в далекі світи символізує

шлях українського народу з минулого в сучасне і майбутнє. Символами краси й процвітання рідної землі, її багатства є мальва і калина, соняшники і волошки, ваговите колосся й безкрає пшеничне поле. Зливаючись із синню світлого, погожого неба, воно витворює кольори національного прапора України. Символами щасливої долі незалежної України виступають сонце і веселка у верхньому лівому кутку. Глибокого символічного звучання набуває образ потужного птаха, що злітає в небо, розпростерши крила, одне з яких поступово переходить на сторінки книжки. Цей образ символізує прагнення українського народу до волі, до світлого майбуття через знання й освіту, через Шевченкове слово правди.

По обидва боки цього композиційного центру стіну прикрашають вишиті портрети Тараса Шевченка, обкладинки «Кобзаря» і слова «Заповіту» та експозиція «Твори Шевченка мовою вишивки».

Довершує композиційний блок передньої стіни бюст Тараса Шевченка на тумбі, яка обрамлена рушником, вишитим старійшиною педагогічного колективу – 94-річною З. В. Лозовською.

Робота в музеї проводиться за кількома напрямками, головним із яких є вивчення й дослідження життєвого і творчого шляху нашого геніального земляка. Це дає можливість не тільки глибше пізнати поета, художника й мислителя, а й використати цей матеріал для патріотичного виховання учнівської молоді, адже любов до України, її народу є наскрізним мотивом кожного його твору. Він реалізується як в експонатах, так і в екскурсійних розповідях.

Окремим напрямом учнівських досліджень стала тема «Шевченко і Тальнівщина». Цьому присвячений один із розділів музею та екскурсійна розповідь, з якої відвідувачі дізнаються, що Тальнівщина є батьківщиною відомих шевченкознавців: видатного художника І. С. Їжакевича; видавця першого повного «Кобзаря», літературознавця, історика, археолога, фольклориста В. М. Доманицького, літературознавця, історика, автора цілої серії праць, присвячених життю і творчості Т. Шевченка, М. М. Ткаченка.

Пам'яті геніального поета присвятили свої твори в різні роки письменники Тальнівщини Федір Мицик, Павло Богданов-Розгон, Галина Паламарчук, Андрій Поліщук, Олександр Чекмишев та інші.

Члени гуртка екскурсіводів та активісти ради музею займаються пошуковою діяльністю, результатом якої є тематична екскурсія «Пам'ятники Шевченка на Тальнівщині» та експозиція «Твори Шевченка мовою вишивки».

За життя Т. Г. Шевченко побував у багатьох куточках свого рідного краю – сучасної Черкащини. І тому шевченківська тема завжди викликала й продовжує викликати неослабний інтерес дослідників – як

професійних, так і аматорів. Дослідження місць і обставин перебування Шевченка на Черкащині, його життя і творчості є предметом невтомних пошуків істориків, краєзнавців, журналістів. Наслідки історико-краєзнавчих студій складають основу експозицій державних і громадських музеїв, наукових праць, публікацій у засобах масової інформації, широко використовуються у просвітницько-виховній роботі.

Серед перших творців історико-краєзнавчої шевченкіани краю особливе місце посідає черкаський краєзнавець і педагог Степан Степанович Нехорошев (1897–1988). Побувавши ще в дитинстві 1907 року на Тарасовій горі в Каневі, він через усе своє життя з любов'ю й благословінням проніс образ Великого Кобзаря. Зібрав і передав до музеїв та архівів понад чотири тисячі спогадів про Т. Г. Шевченка та пов'язаних з ним реліквій. Серед них – рушник, вишитий Ликерою Полусмак, останньою нареченою Тараса Шевченка, листочки з вінка, покладеного на могилу поета в Петербурзі, який зберігається в Шевченківському національному заповіднику.

Багаторічні дослідження Степана Нехорошева лягли в основу його шевченкознавчих праць «Народ і Шевченко» та «Вінок Кобзареві» (1961), «Вивчаєм Шевченка» (1964), «З народних вуст» (1967), численних публікацій у пресі.

Помітний внесок у розвиток краєзнавства на Черкащині зробив дослідник історії Уманщини Микола Федорович Комарницький (1899–1984). У колі його краєзнавчих пошуків важливе місце посідала шевченківська тематика. Він брав участь у підготовці статей до двотомного «Шевченківського словника», що побачив світ у 1976–1977 роках, всіляко популяризував творчість Т. Г. Шевченка на сторінках газети «Уманська зоря» та інших видань.

Вивченню різних сторінок біографії Т. Г. Шевченка приділяв увагу інший уманський краєзнавець – Григорій Юхимович Храбан (1902–1990). Зокрема, він досліджував дитячі роки Шевченка, перебування його в Україні у 1843–1845 роках, склав довідки про згадувані у творах поета населені пункти Черкащини.

З матеріалів уманської газети «Провинциальный голос» Григорій Юхимович дізнався, що Уманська міська дума 28 січня 1914 року прийняла постанову про відзначення 100-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка, згідно з якою встановлювалися стипендії імені поета в школах для кращих учнів, влаштувалися літературно-музичні вечора за участю трупи М. Садовського, мав бути споруджений бюст Кобзаря в міському сквері. Але 5 лютого київський генерал-губернатор опротестував постанову думи. У свою чергу попечитель Київського учбового округу розіслав заборону вшановувати пам'ять Т. Г. Шевченка в навчальних закладах.

До 150-річного ювілею з дня народження Кобзаря Григорієм Храбаном було підготовлено тематичний випуск газети «Літературна Україна» від 27 травня 1964 року. Його ж перу належить кілька статей до двотомного «Шевченківського словника».

Яскравий слід у шевченківському краєзнавстві Черкащини залишив Павло Петрович Соса (1929–2000). Працюючи заступником Черкаського обласного краєзнавчого музею, він брав активну участь у розробці тематико-експозиційних планів та створенні експозиції Шевченківського залу в обласному краєзнавчому музеї, музеї «Кобзаря», багатьох громадських музеїв та музейних кімнат. Досліджував історію перебування поета в Черкасах у 1859 році, виклавши результати своїх пошуків у численних статтях в газетах та журналах, у книзі «Шевченко і Черкаси» (у співавторстві).

Відомою постаттю серед краєзнавців-шевченкознавців є Михайло Федорович Пономаренко (1920–2010). Ним зібрано й передано до Державного архіву Черкаської області багато матеріалів про М. А. Кречмера, громадського діяча, публіциста й палкого шанувальника творчості Т. Г. Шевченка, який до того ж опікувався родичами поета. Шевченкознавчі студії Михайла Пономаренка знайшли відображення в його публікаціях «Шевченко в Золотоноші» (1990), «Літературна географія Шевченкового краю» (1991), «Черкаський край – земля Богдана і Тараса» (2002) та багатьох інших.

Вихованню підростаючого покоління на творчості Т. Г. Шевченка приділяв увагу канівський краєзнавець-педагог Іван Іванович Сорокопуд. Зокрема, він організовував екскурсії учнів до музею Т. Г. Шевченка в Каневі, а свій досвід висвітлював на сторінках журналу «Українська мова і література в школі», інших виданнях. Є автором статті «Канів» у «Шевченківському словнику».

Традиції вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка, пройшовши нелегкі випробування часом, набули в роки незалежності України нового розвитку. Вагомий внесок у шевченкіану вносять і сучасні краєзнавці Черкащини, досліджуючи і популяризуючи духовну спадщину свого земляка. Шевченківська тема посідає чільне місце на сторінках журналу «Краєзнавство Черкащини», публікаціях у періодичних виданнях, виступах у засобах масової інформації. Популярністю користується сайт обласної організації Національної спілки краєзнавців України «Краєзнавча Черкащина», в якому є тематичний розділ «Черкаська шевченкіана».

З метою популяризації постаті Т. Г. Шевченка за участі членів НСКУ проводяться пізнавально-виховні заходи. Зокрема, це Четверта науково-краєзнавча конференція «Черкащина в контексті історії України», яка відбулася у лютому 2009 року і присвячувалася 195-річчю з

дня народження Т. Г. Шевченка. Її особливість полягає в тому, що в ній разом з науковцями взяли участь представники краєзнавчих осередків з усіх міст і районів області, надавши цьому заходу справді всенародного характеру. У своїх виступах і повідомленнях краєзнавці висвітлювали різні сторінки життя і творчості Кобзаря, пов'язані з його рідним краєм.

Обласна конференція такого ж формату відбулася і в листопаді 2013 року. Цей представницький захід став не тільки гідним продовженням традицій вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на Черкащині, а й своєрідним прологом до відзначення краєзнавцями майбутнього 200-річного ювілею славного сина українського народу.

Обласна організація Національної спілки краєзнавців України виступила ініціатором створення книги-літопису «Україна Тараса Шевченка», до участі у написанні якої долучилися краєзнавці з усіх куточків нашої держави. Книга має побачити світ навесні 2014 року і буде презентована громадськості України.

У цій всеукраїнській книзі буде висвітлена історія творення всенародної шевченкіани в Україні, охарактеризовані форми і художньо-мистецькі засоби вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка та популяризації його творчої спадщини, самобутність шевченківських традицій в різних регіонах держави, включаючи його батьківщину – Черкащину.

Таким чином, життя, творчість та духовна спадщина Великого Кобзаря завжди посідала важливе місце в музейництві та краєзнавчих дослідженнях його земляків. Ця тема знайшла відображення в музейних експозиціях, тематичних виставках, краєзнавчій літературі.

Музейно-краєзнавча шевченкіана краю, яка бере свій початок від першого народного музею біля могили Т. Г. Шевченка – Тарасової світлиці, представлена сьогодні двома історико-культурними заповідниками зі статусом національних, розгалуженою мережею державних та громадських краєзнавчих музеїв, музейних кімнат і куточків в закладах освіти, культури, туризму та виробничих колективах. У краєзнавчих дослідженнях сторінок життя і творчості Великого Кобзаря, пов'язаних з Черкащиною, разом з науковцями, працівниками музеїв та архівів активну участь беруть широкі верстви краєзнавчої громадськості – учителі, школярі та студенти, журналісти, усі, хто не байдужий до духовної спадщини Т. Г. Шевченка, хто переконаний у величчї і важливості його творчості для нашого національного буття.

Шевченкознавчі студії

Якщо в наступні два десятиліття після смерті Шевченка його поетична спадщина все-таки в тій чи іншій мірі й кількості виходила у світ, то тема біографії, окремих її епізодів та періодів, не кажучи вже про аналіз поетичних та прозових творів Шевченка, залишалася цілиною. Тому справді знаменною подією стала поява у 1882 році книги Михайла Чалого «Жизнь и произведения Тараса Шевченка (свод материалов для его биографии) с портретом». Ця праця не залишила байдужими тих, хто ще пам'ятав Шевченка живим.

Одним із перших був відгук на книгу кафедрального протоієрея Софії Київської Петра Гавриловича Лебединцева, який дещо доповнив і уточнив матеріали Михайла Чалого. Принагідно зазначимо, що палкий шанувальник творчості Шевченка Петро Лебединцев – один з п'яти братів, народився на Черкащині, у селі Зелена Діброва Городищенського району (тоді – Звенигородського повіту) у родині священика. Навчався в Зеленодобрівській церковно-парафіяльній школі, служив панахиду над труною Шевченка в Києві, біля церкви Різдва Христового, у травні 1861 року.

Започаткуванню та розвитку наукового шевченкознавства всіляко сприяв наш земляк, редактор журналу «Киевская старина» Феофан Гаврилович Лебединцев. На сторінках цього журналу з'явилися найвагоміші на той час шевченкознавчі публікації. Зокрема, у рік заснування часопису (1882) у ньому було вміщено невелику, але досить важливу замітку українського етнографа, уродженця села Гусакове Звенигородського району Андрія Смоктія «Взгляд народа на Шевченка», в якій йшлося про збереження його імені в народній пам'яті. У ній Шевченко названий «великим характерником». Так у народі називали людей, які були наділені надприродною силою. Усього на сторінках «Киевской старины» побачили світ понад 290 матеріалів, присвячених Шевченкові. Умовно вони поділяються на твори (статті, спогади, документи, інформації) різних авторів про Т. Г. Шевченка та його власні поетичні, прозові й драматичні твори.

Водночас прикро, що після першої хвилі (початок 80-х років XIX століття) досліджень творчості Шевченка, українська аналітична думка перейшла переважно в інформаційну площину. І тільки на початку

XX століття вона значною мірою, завдяки зусиллям В. М. Доманицького, дещо активізувалася.

Наш земляк започаткував наукове коментування текстів Шевченка, власне текстознавство його творів, як, мабуть, і українське текстознавство в цілому. Його перу належить велика кількість статей, нарисів та рецензій. Упродовж усього життя В. М. Доманицький збирав усі відомі й невідомі матеріали, листи, автографи Шевченка, залучаючи до цього своїх знайомих і друзів. Науковий інтерес дослідника до творчості відомого поета з'явився ще під час навчання в університеті. У 1895 році В. М. Доманицький написав біографічну статтю «Життєпис Шевченка, складений на основі його поезій», де кожна подія і важлива дата з життя поета супроводжувалася його віршами.

У 1901 році в «Киевской старине» була опублікована стаття В. М. Доманицького «Некоторые данные для биографии Т. Г. Шевченка». У цій статті, яка, по суті, була рецензією на нарис відомого польського історика Ф. Равіти-Гавронського, автор, опираючись на фактичний матеріал, критично оцінив висновки польського дослідника щодо окремих сторінок біографії та майнового стану Т. Г. Шевченка і його родини.

Привертає увагу, опублікована у 1904 році в «Киевской старине» стаття «Как читается Шевченко». Аналізуючи тиражі творів Кобзаря, автор робить висновки щодо читацького інтересу до них. Найбільшою популярністю серед читачів користувалась «Катерина» (111 тис. примірників) та «Наймичка» (100 тис. примірників), а всього, як стверджує автор, на початку XX століття загальна кількість виданих українських творів поета «у нас і за кордоном» наблизилась до півмільйона.

Для популяризації імені Шевченка важливе значення мали публікації ще одного нашого земляка зі Сміли Ф. П. Матушевського. У 1903 році, в уміщеній на сторінках «Киевской старины» статті «Посетители могилы Т. Г. Шевченко», він писав, «що необхідно докласти усіх зусиль до того, щоб могилу Т. Г. Шевченка обставити якомога краще. Паломництво на його могилу повинне мати глибоко-виховний характер».

У цей час писав свої шевченкознавчі розвідки й канівчанин Костянтин Іванович Арабажин (1866–1929) – український літературознавець, журналіст, письменник. Він є автором статей, написаних російською мовою: «Український Прометей» (1911), «Т. Г. Шевченко і панславизм (До питання про Кирило-Мефодіївське товариство)» (1914), «Шевченко і месіанізм» (1914).

Суттєво розширилися жанрові й тематичні рамки шевченкознавчих досліджень у період «українського відродження» 1920-х років. У цей час з'являється низка ґрунтовних шевченкознавчих праць та літературних творів, авторами яких були вихідці із Черкащини.

Зокрема, перу літературознавця, поета й перекладача Павла Петровича Филиповича (1891–1937), уродженця села Кайтанівка Катеринопільського району, належать такі важливі літературознавчі й критичні праці, як «Шевченко і романтизм» (1924), «Шевченко і Гребінка» (1925), «До студіювання Шевченка та його доби» (1925), «Шевченко і декабристи» (1926), «Європейські письменники в Шевченковій лектурі» (1926), «Перший переказ з Шевченка російською мовою» (1928), «Шевченко і Платон Симиренко» (1933). За його редакцією були видані збірники «Т. Шевченко» (1921), «Шевченківський збірник» (1924), двотомник «Шевченко та його доба» (1925). Крім того, він брав участь у складанні коментарів до академічного видання Шевченкового «Щоденника» (1927).

Дослідження творчості Т. Г. Шевченка посідає важливе місце в багатогранній науковій діяльності Сергія Олександровича Єфремова (1876–1939) – українського громадсько-політичного і державного діяча, літературознавця й журналіста, академіка, одного з фундаторів наукового шевченкознавства. Народився він у селі Пальчик Звенигородського повіту (нині – Катеринопільського району).

Перший період шевченкознавчої діяльності Сергія Єфремова охоплює 1899–1919 роки. За цей час ним було опубліковано близько 70 праць, а в наступний період (1919–1929 роки) – надруковано понад 30 праць, які стосувалися вивчення творчості Шевченка. «Для України, – писав Єфремов, – вага Шевченкового генія переходить ті межі, які поставлено навіть великими письменниками в їхній Батьківщині: він сам був для неї тим сонцем, що «за собою день веде».

З-під його пера вийшли статті «Шевченко й українське письменство», «Шевченко за ґратами», «До 50-ліття смерті Т. Шевченка», «До 100-літніх роковин Шевченка», «Шевченко та Котляревський» і багато інших.

Крім численних статей у періодиці, українською мовою виходять його літературознавчі книги «Шевченко й українська література» (1907), «Тарас Шевченко, його життя і праця» (1908), «Шевченко» (1914). Одним з найвизначніших досягнень С. Єфремова стала праця в галузі наукового шевченкознавства і, зокрема, видання «Щоденника» і «Листування» Т. Г. Шевченка (1927–1928) – томів III і IV із запланованого зібрання творів Кобзаря, так і не завершеного через початок репресій.

Проблемами шевченкознавства переймався уродженець Умані Микола Федотович Біляшівський (1867–1926) – український археолог, етнограф, музеєзнавець і громадський діяч. Приділяв увагу висвітленню постаті Шевченка за виявленими ним усними й писемними джерелами, зокрема народних спогадів-розповідей про поета.

За його визначенням «особа Шевченка висвітлюється в душі народної психології. Шевченко-поет, Шевченко-художник мало цікавлять народ; вся його увага звернена на Шевченка-людину... Чутлива народна маса зрозуміла й те, що є основою Шевченкової поезії, зрозуміла його безмежну любов до простого народу, який перебував під ярмом неволі».

Перебуваючи 1893 року в селі Пекарі (нині – Канівського району) М. Ф. Біляшівський записав оповідання-спогади селян про Шевченка і подав їх у журналі «Киевская старина». Будучи директором Київського міського художньо-промислового і наукового музею, у березні-квітні 1911 року до 50-річчя від дня смерті поета організував у музеї шевченківську виставку, на якій демонструвалося багато до цього невідомих, цінних творчих матеріалів, переважно з приватних колекцій. Поряд з образотворчими творами (портретами, пейзажами, малюнками, офортами) на виставці експонувалися новознайдені автографи кількох поетичних творів Шевченка із збірки «Поезія Т. Г. Шевченка. Том первый», а також посмертна маска поета. Брав участь у громадському русі за спорудження пам'ятника Шевченкові в Києві, у 1907–1914 роках був членом об'єднаного комітету по його спорудженню, входив до журі іменного конкурсу на проект пам'ятника.

Згідно із заповітом, М. Ф. Біляшівський похований у Каневі на Княжій горі, неподалік від могили Т. Шевченка.

У 1939 році побачив світ біографічний нарис «Тарас Шевченко» Петра Ізраїльовича Альтмана (1904–1941), уродженця села Івангород Христинівського району. У цій праці відомий єврейський прозаїк та літературознавець аналізує поетичні та філософські ідеї Т. Г. Шевченка, підкреслює, що царська влада не сприймала його творчість. У душі тогочасної дійсності поет представлений автором як герой, борець із царизмом та класовою нерівністю.

Леонід Тимофійович Білецький (1882–1955) – український літературознавець, громадський і освітній діяч, президент Української вільної академії наук у Канаді, дійсний член Наукового товариства імені Т. Г. Шевченка. Народився в селі Литвинівка Жашківського району. Він належав до вчених, які стали на бік національної революції 1917–1921 років, а після її поразки мусили емігрувати й працювати для України за її межами.

Наукова спадщина Л. Т. Білецького – це твори Т. Г. Шевченка в оригінальному опрацюванні. У Канаді вчений зміг здійснити свою заповітну мрію – видати чотиритомне видання «Кобзаря» (1952–1954) за своїм планом, редакцією та з науковими коментарями.

Ще одним шевченкознавцем, який реалізовував свій науковий потенціал за кордоном був Віктор Миколайович Доманицький (1893–

1962) – молодший брат Василя Миколайовича Доманицького, родом з Колодистого (нині – Тальнівського району). У 1961 році в США він видав монографічне дослідження «Тарас Шевченко (синтетично-націологічні студії його життя й творчості)». Цілком певно, що в цих працях на нього мали вплив раніші наукові й історіософські зацікавлення найстаршого брата – Василя Доманицького. З тексту роботи видно, що Віктор Доманицький доволі сумлінно опрацював твори Т. Шевченка й доступну літературу про нього, переважно – діаспорну.

Вагомий внесок у шевченкознавчі дослідження зробив уродженець села Гарбузин Канівського повіту (нині – Корсунь-Шевченківського району) Петро Володимирович Жур (1914–2002) – письменник, літературознавець, перекладач. У ленінградських та інших архівах він опрацював великий масив документальних матеріалів про Шевченка та його оточення. Результатом кропіткої роботи стали художньо-документальні книги «Шевченківський Петербург» (1964), «Третя зустріч» (1970), «Літо перше» (1977), «Дума про Огонь» (1984), «Шевченківський Київ» (1989). Учений брав участь у створенні двотомного «Шевченківського словника» (1976–1977), удостоєний Державної премії УРСР України імені Т. Г. Шевченка (1980).

Наш земляк брав участь у створенні меморіальної майстерні-музею Т. Г. Шевченка в Академії мистецтв, організації літературно-мистецьких вечорів та ювілейних ушанувань пам'яті Т. Г. Шевченка в Ленінграді, учасник святкування шевченківських днів в Україні та наукових шевченківських конференцій.

Підсумком багаторічної дослідницько-пошукової роботи П. В. Жур став літопис життя і творчості Т. Г. Шевченка «Труди і дні Кобзаря», виданий російською (1996) і українською (2003) мовами. Книга створена на основі досі невідомих архівних, мемуарних та епістолярних джерел. Простежуючи день за днем життєвий і творчий шлях поета й художника, автор на документальній основі встановив точні дати його перебування в Україні та поза її межами, виникнення кожного віршованого чи художнього твору, повістей і листів, записів у щоденнику тощо. Використані автором архівні матеріали, мемуарні згадки, публікації в тодішній пресі створюють широку панораму діяльності Шевченка та сприйняття його творчості сучасниками.

В останні дні життя П. В. Жур завершив нову книжку «Шевченківський Корсунь», видану посмертно у 2003 році.

У 1960-х роках науковці Черкащини роблять спроби наукового осмислення творчої спадщини Т. Г. Шевченка, його місця в літературному процесі та суспільному житті. Однією з таких спроб стало проведення в січні 1961 року в тодішньому Черкаському педагогічному інституті міжвузівської наукової конференції «Суспільно-політичні

погляди Т. Г. Шевченка». Того ж року доцент педінституту А. І. Бондаренко виступив з повідомленням «Шевченко на Черкащині» на ювілейній десятій Шевченківській конференції в Києві.

Та лише в роки незалежності шевченкіана Черкащини суттєво поповнилася науковими дослідженнями з вивчення творчої спадщини Т. Г. Шевченка. Роль організаторів в утвердженні наукового шевченкознавства краю взяли на себе викладачі Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.

Поштовх для розгортання шевченкознавчих студій дала праця кандидата філологічних наук, професора Василя Івановича Пахаренка «Незбагнений апостол. Нарис світобачення Т. Шевченка», підготовлена ним ще у 1990-х роках і яка витримало два видання (1993, 1999). У цьому ґрунтовному дослідженні автор запропонував власне розуміння світогляду і творчості Т. Г. Шевченка, простежуючи народні та біблійні джерела Шевченкової духовності, міфологічний механізм творчого мислення, ключові філософсько-етичні ідеї митця. На його думку, творчість Т. Г. Шевченка досі залишається для багатьох читачів незбагненою, що пов'язано передусім з недооцінкою Т. Г. Шевченка як національного генія.

В іншому дослідженні – «Начерк Шевченкової етики» (2007) – авторові вдалось багато сказати істинного про Т. Г. Шевченка та його поезію, а також ненав'язливо запропонувати читачеві самостійно взяти участь в осмисленні порушеної ним теми. У монографії окреслено природу екзистенційного способу мислення, а також досліджено джерела і суть Шевченкової етики, проаналізовано художні пошуки митцем коренів зла та шляхів його подолання.

Не позбавлені полемічності праці В. І. Пахаренка цінні тим, що викликають інтерес вчених-шевченкознавців і громадськості, запрошують до наукового діалогу і дискусії.

Низка статей В. Пахаренка присвячена аналізу шевченківської традиції у творчості В. Симоненка та М. Хвильового, окресленню шевченкознавчих концепцій С. Єфремова, С. Балея, С. Смаль-Стоцького, Л. Мулявко, Ю. Барабаша, Г. Клочка, В. Поліщука.

У посібнику «Шкільне шевченкознавство» (Київ, 2006; Черкаси, 2007), адресованому учителям-словесникам, науковець запропонував докладний огляд світогляду, життя і творчості Т. Шевченка, зробив ряд методичних рекомендацій.

Вагоме місце в науковій шевченкіані належить доктору філологічних наук, професору Володимиру Трохимовичу Поліщуку. Він – автор низки шевченкознавчих статей, серед яких «Рецепція російського (московського) у прозовій спадщині Т. Шевченка: (Повісті, щоденники, листи)», «Повісті Т. Г. Шевченка і розвиток повістєвого жанру в україн-

ській літературі», «Шевченківське у творчості Михайла Старицького: Стильовий аспект», «До Шевченка – з відповідальністю», «Павло Филипович як коментатор Шевченкового «Журналу», «Тарас Шевченко у проповідях митрополита Василя Липківського», «Ще один шевченкознавець з родини Доманицьких: [Віктор Доманицький]», «Шевченкознавство Василя Доманицького: На підступах до «критичного розсліду...», «Тарас Шевченко в листах Трохима Зіньківського».

У статтях детально аналізується різностороння шевченківська та шевченкознавча проблематика в науковій спадщині, творчості вчених і митців, доля яких пов'язана з Черкащиною, переважно тих, чия спадщина була маловідомою чи замовчуваною. Активно культивуються у статтях біографічний і культурно-історичний метод, осмислюється роль і значення Т. Шевченка у творчій і життєвій долі відомих і призабутих авторів.

В. Поліщук – ініціатор видання і відповідальний редактор наукового щорічника «Шевченків світ», що видається з 2008 року і має статус фахового видання, упорядкував книгу статей П. Филиповича «Шевченкознавчі студії» (2002), підготував репринтне видання праці В. Доманицького «Критичний розслід над текстом «Кобзаря» Шевченка» (2008), зініціював підготовку покажчика змісту «Збірник праць наукових шевченківських конференцій: 1952–2002» (2002).

З метою розширення рамок наукових пошуків у галузі шевченкознавства у вересні 1999 року спільним рішенням дирекції Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України, ректорату Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького та Черкаської облдержадміністрації на базі університету створено науковий центр шевченкознавчих досліджень, який очолив В. Т. Поліщук. Робота центру координується з відділом шевченкознавства Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка НАН України.

Важливою справою науковців, залучених до роботи в центрі, стала організація наукових заходів. Так, у 1999 році в університеті відбувся Міжнародний симпозіум «Тарас Шевченко і європейська культура». Починаючи з 2001 року, університет став місцем проведення традиційних наукових шевченківських конференцій всеукраїнського та міжнародного рівнів. Вже відбулися XXXIV конференція «Проблеми художньої системи Т. Шевченка» (2001), XXXV – «Тарас Шевченко і народна культура» (2004), XXXVI – «Шевченкознавство: ретроспективи і перспективи» (2007), XXXVII (2009). У 2011 році відбулася XXXVIII конференція, присвячена 197-й річниці з дня народження Т. Г. Шевченка та 150-й річниці його перепоховання в Україні. Матеріали всіх конференцій видрукувані окремими збірниками.

Науковим центром реалізуються такі видавничі проекти, як «Шевченкознавчі раритети», «Бібліографія шевченкознавства», «Вивчення

творчості Т. Шевченка в навчальних закладах». Зокрема, у рамках науково-дослідницького проекту «Шевченкознавчі раритети» побачили світ такі рідкісні видання, як «Психологія творчості Т. Шевченка» (2001) українського й польського психолога, педагога і філософа Степана Балея, «Шевченкознавчі студії» (2002) українського поета і літературознавця Павла Филиповича, «Критичний розслід над текстом «Кобзаря» Шевченка» (2008) та двотомник «Василь Доманицький. Із науково-творчої спадщини» (2010).

За проектом «Бібліографія шевченкознавства» укладено й надруковано «Показчик змісту «Збірник праць наукових шевченківських конференцій (1952–2002, тт. 1–34)», підготовлений Л. Скориною. У започаткованому у 2008 році фаховому виданні – науковому щорічнику «Шевченків світ» – постійно ведеться бібліографічна рубрика.

Укладено й видруковано «Орієнтовний темарій шевченкознавчих студій для ВНЗ» (2009). Опублікована монографія Ю. Гончар «Сердечний рай: гендерні аспекти художнього світу Т. Шевченка» (2010), в якій авторка осмислює можливості застосування гендерної літературної теорії для інтерпретації художнього світу письменника.

Науковцями університету імені Богдана Хмельницького надруковано ряд шевченкознавчих розвідок з питань інтертекстуальності (Л. Скорина), історико-літературного змісту (В. Поліщук), психоаналітичних інтерпретацій творчості Шевченка (В. Коваленко).

Пошуково-просвітницький аспект наукового шевченкознавства завжди посідав чільне місце в діяльності Шевченківського національного заповідника в Каневі. Важливе значення мало підпорядкування заповідника у 1951 році Академії наук УРСР, що сприяло налагодженню тісної співпраці з академічними установами, передусім з відділом шевченкознавства Інституту літератури імені Т. Г. Шевченка. Завдяки такій співпраці вдалося опрацювати значний обсяг матеріалу, ввести до наукового обігу нові документи, що дозволило у 1952 році відкрити створену на науковій основі оновлену експозицію музею, яка розміщувалася тоді в десяти залах і нараховувала дві тисячі експонатів.

У середині 1950-х років співробітники заповідника налагодили зв'язки з літературно-меморіальними музеями України та Російської Федерації, а також республіканськими відомствами. Зокрема, у 1958 році Держполітвидавом УРСР у фонди заповідника було передано всі видання Т. Г. Шевченка та праці про нього. Того ж року фонди поповнилися виданнями творів поета та шевченкознавчими працями, що надійшли з інших країн.

Працівники заповідника більше уваги стали приділяти роботі в архівах, вивченню матеріалів у музеях та бібліотеках. Прикладом цілеспрямованого наукового пошуку може бути робота щодо виявлення

та реставрації першого на могилі Т. Г. Шевченка чавунного пам'ятника-хреста, який до 1923 року стояв на місці поховання поета. У 1960-х роках науковцями заповідника у фондах Київського музею Т. Г. Шевченка було виявлено проект під назвою «Крест на могиле Шевченко». Подальший пошук інших документів продовжився в Полтавському обласному державному архіві та архівах Москви. Дослідження виявлених документів допомогли не тільки знайти сам пам'ятник-хрест (на жаль, зі значними пошкодженнями), а й здійснити роботи щодо його реставрації та встановлення у 1989 році на території заповідника.

Активізувалися зв'язки науковців заповідника з культурно-просвітницькими об'єднаннями українців за кордоном. У 2006 році українське товариство «Єднання» з Уральська (Казахстан) передало заповіднику книгу спогадів друга Т. Г. Шевченка періоду заслання Микити Савічева, а із національно-культурної автономії Санкт-Петербурга надійшли матеріали IV Міжнародного семінару «Шевченківський Петербург». Того ж року з Канади отримано переклад англійською мовою поезії «Як умру, то поховайте...».

Результати науково-пошукової роботи співробітників Шевченківського національного заповідника публікуються в наукових виданнях. Важливою подією став вихід у 1998 році книги кандидата філологічних наук З. П. Тарахан-Берези «Святиня». Автору – відомій дослідниці-шевченкознавцю – на основі опрацювання значного масиву архівних, історичних та літературно-фольклорних джерел вдалося створити науково-документальну історію Шевченкової могили в Каневі – духовного храму всього українства. Суттєво доповнили й збагатили книгу особисті спостереження, зроблені корінною канівчанкою, З. П. Тарахан-Березою, за багато років праці в Шевченківському заповіднику в Каневі. У книзі використано понад 400 кольорових та чорно-білих ілюстрацій.

Крім книги «Святиня» зусиллями науковців заповідника видано низку наукових та науково-популярних книг шевченкознавчої тематики. Так, у 2004 році побачив світ каталог «Видання творів Тараса Шевченка у фондах Шевченківського національного заповідника», який має важливе значення для дослідників та шанувальників творчості Великого Кобзаря. До покажчика каталога включено 841 одиницю книг – поетичних та прозових творів Т. Г. Шевченка, що входять до книжкової колекції Шевченківського заповідника. Привертає увагу збірник прислів'їв та приказок про Т. Г. Шевченка «Для землі – сонце, для народу – Шевченко» (2006). Автор-упорядник – завідувач науково-дослідного відділу заповідника А. О. Татарин.

Інтерес науковців та широкої читацької громадськості викликали монографічні праці, публікації та виступи в засобах масової інформації

кандидата історичних наук С. А. Брижицької, яка впродовж тривалого часу досліджує книги вражень відвідувачів могили Т. Г. Шевченка на Тарасовій горі. Найважливіші висновки дослідниці знайшли відображення в книзі «Життя і слово українця для українців. Тарас Шевченко і становлення національної ідентичності українців за матеріалами книг вражень на його могилі 1896–1926 рр.» (2006). У ній здійснено системне вивчення процесу національного самоствердження Т. Г. Шевченка та його впливу на становлення національної ідентичності українців. Простежено визначення українцями себе як «українців» через вживання української мови, національне ототожнення з образом Шевченка.

Перу С. А. Брижицької належить також монографія «Я не одиний...»: національне самоствердження Тараса Шевченка та його вплив на становлення національної ідентичності українців (друга чверть XIX ст. – середина 20-х років XX ст.)). У цій шевченкознавчій праці з'ясовуються складові національного самоствердження Тараса Шевченка та досліджуються формовияви його національної самосвідомості.

Виданням книги «Родовід Тараса Шевченка в його нащадках» (2008) завершилася багаторічна науково-пошукова робота А. В. Яхімович, в якій зроблено висновки про те, що генетично багатий на творчу складову рід Шевченків дав Україні багато талановитих художників, фотографів, музикантів, співаків, архітекторів.

Шевченкознавчий доробок заповідника збагатили публікації Р. В. Танани, яка майже 40 років очолює відділ заповідника «Історія Шевченкової могили». Наслідком невтомної дослідницько-пошукової роботи автора стало видання книги «Тарасова світлиця» (2011), в якій розкривається історія створення у 1884 році першого народного музею Т. Г. Шевченка на Тарасовій горі в Каневі та його відтворення в серпні 1991 року, показується подвижницька праця творців і охоронців «Тарасової світлиці» В. С. Гнилосирова, І. О. Ядловського та інших шанувальників Т. Г. Шевченка. Особливо суспільно значимим вбачається зроблений Р. В. Тананою аналіз книги відгуків народного музею після його відтворення. Зроблені в ній щирі записи людей з різних куточків України й зарубіжних країн наочно відображають всенародну шану до Т. Г. Шевченка, підкреслюють об'єднавчу роль його творчості в сучасних умовах.

Наукові видання заповідника у 2012 році поповнилися монографією З. П. Тарахан-Берези «Заворожи мені, волхве...», яку вона присвятила 200-річчю Тараса Шевченка та 225-річчю Михайла Щепкіна. У цій насиченій ілюстраціями праці, спираючись на історичні документи, вона здійснила оригінальне дослідження щодо живописного твору Т. Г. Шевченка «Портрет Михайла Щепкіна», датованого орієнтовно

1853 роком. Авторка досліджує історію віднайдення твору, наводить низку експертних оцінок, подає відповідний документально-ілюстративний матеріал, що дає їй підстави для висновку, що описаний «Портрет невідомого» є твором Т. Шевченка, на якому зображений М. Щепкін.

За участю науковців Шевченківського заповідника останнім часом підготовлені до друку й побачили світ інформаційно-презентаційні видання «Заповіт» Т. Г. Шевченка мовами світу» і «Тарас Шевченко – славний син Черкаської землі», альманах «Уклін Кобзареві», низка путівників та буклетів.

Однією з форм організації наукових досліджень заповідника є проведення наукових конференцій. Особливого розмаху ця робота набула у зв'язку з підготовкою до 200-річного ювілею Т. Г. Шевченка. У 2013 році в заповіднику спільно з Центром українознавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка проведено Всеукраїнську наукову конференцію «Тарас Шевченко у формуванні національної ідентичності українців». За участю науковців-шевченкознавців України на базі заповідника проведена науково-практична конференція, присвячена 120-й річниці з дня смерті Григорія Честахівського – художника й близького друга Тараса Шевченка. Інша конференція присвячувалася вшануванню пам'яті Варфоломія Григоровича Шевченка і 120-й річниці з дня його смерті.

Наукова шевченкіана, започаткована ще у ХІХ – на початку ХХ століть за участі В. М. Доманицького, Ф. П. Матушевського, К. І. Арабажина, П. П. Филиповича, С. О. Єфремова, Л. Т. Білецького, П. В. Жура та інших відомих уродженців краю, в наш час набуває дедалі більшого розмаху. Провідними осередками сучасного шевченкознавства на Черкащині, стали науковий центр шевченкознавчих досліджень в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького, Шевченківський національний заповідник у Каневі, національний заповідник «Батьківщина Тараса Шевченка», заклади освіти та культури. Їхній внесок у наукову шевченкіану набув загальноукраїнського та міжнародного визнання.

Літературна шевченкіана

*т*ворчий геній осяяв долю багатьох українських письменників та літературознавців від XIX ст. до сучасності, своєрідно віддзеркалившись у їхньому житті та літературній творчості. Сповна це стосується і черкащан – як тих, хто народився на цій благословенній землі, так і тих, хто пов'язав з цим краєм своє життя і творчість.

Шевченкіана літераторів Черкащини почалася фактично після смерті Тараса Григоровича в поезії, як жанру найбільш оперативного. Перші рядки писали ті, хто знав поета-пророка, хто був поруч з ним і був духовно близький йому.

Одним із таких однодумців і сучасників Т. Г. Шевченка був уродженець села Антипівка Золотоніського повіту, український громадсько-політичний і культурний діяч, поет і перекладач, член Кирило-Мефодіївського братства Олександр Олександрович Навроцький (1823–1892). На смерть Шевченка він відгукнувся віршами «То не вітер стогне в полі» та «Не втихомирилась душа». Відгомін мотивів Шевченкового «Заповіту» відчувається у вірші-заповіті поета «Остання воля». У своїх поезіях Навроцький високо підносить значення Шевченка як поета і громадянина, «що піднімав нас всіх угору, привертав до хати, єднав слов'ян всіх до купи, у сім'ю велику».

Нашого земляка Михайла Олександровича Максимовича (1804–1873), українського вченого-енциклопедиста, першого ректора Київського університету, який народився на хуторі Тимківщина Золотоніського району, з Т. Г. Шевченком пов'язували дружні стосунки і тісні творчі зв'язки. Як велике особисте і всенародне горе сприйняв смерть Т. Г. Шевченка. Він був присутній на похороні свого друга в Каневі, присвятив йому поетичні рядки:

*Сподівалися Шевченка
Сей год на Вкраїну,
А дождалися побачить його домовину.
Стоїть в Каневі в соборі,
Вся квітами ввита;
По-козацьки - червоною
Китайкою вкрита.*

Згодом присвятив йому ще кілька поезій. У спогадах відзначав, що Тарас Григорович «був чудесним співаком і разом з тим новим творцем народних українських пісень».

До фундаторів черкаської літературної шевченкіани по праву належить Михайло Петрович Старицький – відомий український письменник (поет, драматург, прозаїк), тетральний і культурний діяч, який народився 14 грудня 1840 року у селі Кліщинці (нині – Чорнобаївського району). Ще будучи школярем, він захопився творчістю Шевченка і проніс це захоплення через усе своє життя.

Від часу свого літературного дебюту у 1865 році творами «До Тараса» («Гей, Тарасе! Рідний батьку...») та «Голосієв» («Голосієв! Голосієв! Хто тебе насіяв...») і аж до останніх літ життя митець орієнтувався на заповіді Кобзаря, вважав його зразком служіння рідному краю. У київській газеті «Заря» від 26 лютого 1882 року М. Старицький опублікував статтю «На родине Т. Г. Шевченка». У ній відбився непослабний інтерес до малої батьківщини Кобзаря та до його роду. З відрадом автор констатував, що селяни Кирилівки знають і шанують великого поета. Особливо М. Старицький був утішений увагою дітей до пам'яті великого земляка – «некоторые из них бросились в свои хаты и вынесли напоказ «Кобзаря». По их словам, в каждой почти хате есть сочинения Шевченка».

У вірші «До Шевченка» відчувається щире й болісне відчуття величчя й трагізму Шевченкового світу, захоплення його творчістю:

*Читаю знов тяжкі глаголи,
Ридання, мучення співця;
Такої муки ще ніколи
Не спочував на серці я!*

Очолити у 1880-х роках з Марком Кропивницьким першу українську професійну театральну трупу, М. П. Старицький дбав, щоб у її репертуарі були й «Назар Стодоля» Т. Г. Шевченка, й інсценізації за його творами «Сліпий» і «Титарівна», виконані М. Л. Кропивницьким (п'єси «Невольник» та «Глум і помста»).

Великим шанувальником творчості Т. Г. Шевченка був відомий український письменник і перекладач Іван Семенович Нечуй-Левицький (1838–1918), уродженець села Стеблів (нині – Корсунь-Шевченківського району). Ще навчаючись з 1853 по 1859 рік у Київській духовній семінарії, І. С. Нечуй-Левицький захоплювався творами Т. Г. Шевченка.

У статті «Сорок п'яти роковини смерті Тараса Шевченка» (1906) поему «Сон» І. С. Нечуй-Левицький назвав найкращим політичним твором, а його «Гайдамаки» – найпоетичнішим словом великого генія в усій слов'янській літературі. Зі щирою повагою писав Нечуй-

Левицький про поета в нарисі «Шевченкова могила» (1881), згадував про нього і в багатьох художніх творах.

Літературну шевченкіану письменників-земляків ХІХ – початку ХХ століття продовжили митці «українського відродження» 1920-х років, переважно в поетичних творах. Поет-неокласик Павло Филипович написав триптих «Тарас Шевченко», вбачаючи в Кобзареві пророка українського народу:

*Не слави давньої окраса,
До слів Боянових він звик, -
Над головою у Тараса
Горить полум'яний язик.
І голос впевнений пророка
В незнану кличе далечінь,
Де золотіє путь широка
Щасливих вільних поколінь...*

Уродженець Умані, поет-модерніст, представник літературно-мистецького покоління розстріляного відродження Андрій Чужий (1897–1989) збагачує поетичний образ Шевченка, підкреслює його світову велич:

*...Ми немов відчули тепло рук
Присутніх з нами тут.
Сократа, Сковороди, Бетховена,
Тараса Шевченка, Уїтмена, Блока,
Тичини...*

До шевченківської теми в повоєнні роки звертався поет Іван Вирган (1908–1975), родом із села Матвіївка (нині – у межах села Кліщинці Чорнобаївського району). Він є автором віршів «Не забудьте пом'янути...» та «Визволення Шевченка».

Свій вірш «Зорею став йому Кобзар» присвятив Шевченкові український поет Валентин Лагода (1913–1991), який народився в селі Степанці Канівського району, Захар Гончарук, родом із села Коритня Монастирищенського району – «Прометееві», уродженка міста Корсунь-Шевчківський Тамара Коломієць – «Кажу отак», Станіслав Зінчук (1939–2010), уродженець села Орадівка Христинівка – «До портрета В. А. Жуковського».

Шевченківська тема займає чільне місце у творчій спадщині Григорія Донця (1913–1985), уродженця села Курилівка Канівського району, випускника мовно-літературного факультету Черкаського педагогічного інституту. Його без перебільшення можна вважати одним із провідних творців поетичної шевченкіани Черкащини радянського часу.

Вірші Григорія Донця про Кобзаря склали окрему збірку «Світоч». За уміщеними в ній віршами «Прощання з Мангишлаком», «Коло Кане-

ва», «Пісня Марії Максимович», «Канівська дума», «Шевченко в Пекарях» та багатьох інших можна вивчати сторінки біографії Т. Г. Шевченка.

У поетичній шевченкіані Григорія Донця в художній формі історично конкретно висвітлюються події життя Тараса Григоровича. Зокрема, роки дитинства і юності відтворюються у вірші «Битий шлях»:

*Малим хлоп'ям проходив тут Тарас,
Шукав кінець, а чи початку світу,
І на шляху у той далекий час
Ні ласки не знаходив, ні привіту...*

Перебуванню в Корсуні під час приїзду в Україну присвячений вірш Григорія Донця «Харитина»:

*Благословен світання час
В старому Корсуні над Россю.
До річки поспіша Тарас,
Радий, що знову довелося
Оці побачити гаї,
Оці дуби зеленолисті...*

Ідея Шевченкового прометеїзму звучить у драматичній поемі «Серце Прометея»:

*...І що б мені не вготувала доля,
І скільки б я у форті не страждав,
І скільки б серце не довбав орел -
Воно не згине - б'ється і палає,
Унім горить, горить - не затухає
Вогонь незгасний, вічний Прометей!*

У поетичну шевченкіану органічно вплітається поезія наших земляків, котрих доля розкидала по світах. У віршах Андрія Легота (Ворушила) (1915–2003), уродженця Корсуня (Корсунь-Шевченківського) Шевченко постає як борець проти національного гніту, за вільні права української мови. Проживаючи в Англії, він написав вірші «Встань!», «Наша мова», «Наймолодшим поетам поневоленої України» та інші. До багатьох своїх творів поет бере епіграфи з творчості Т. Г. Шевченка.

Одна з поетес українського зарубіжжя, закинута долею до далекої Канади, уродженка села Гельм'язів (нині – Золотоніського району), Наталія Ливицька-Холодна (1902–2005), під впливом Шевченкових творів, у вірші «На Чернечій горі» пише своєрідний особистий заповіт:

*А мені, як уже ляжу до спочинку,
Дай лишить по собі бажання одне:
На Чернечій горі, рвучи материнки:
Хай згадають мене...*

Літературна шевченкіана Черкащини в прозі за кількістю творів помітно поступається поетичному доробку шевченківської тематики.

Постать Т. Г. Шевченка завжди перебувала в центрі уваги Дмитра Филімоновича Красицького (1901–1989) – відомого українського письменника, літературознавця, правнука старшої сестри Т. Г. Шевченка Катерини.

Він народився в селі Зелена Діброва Звенигородського повіту (нині – Городищенського району), де в дитячі роки почув від родичів, а вже пізніше занотував багато спогадів і переказів про Шевченка. Працював директором будинку-музею Т. Г. Шевченка та заступником директора Центрального державного музею Т. Г. Шевченка в Києві.

Д. Красицький – автор біографічних повістей, оповідань і нарисів про Т. Шевченка, серед яких «Дитинство Тараса», «Юність Тараса» (1960), «Смерть і похорони Шевченка» (1961), «Великий Кобзар у пам'яті народній» (1961), «Тарасова земля» (1962), «Дітям про Шевченка» (1962), «Роздуми над словом Шевченка» (1963 р), «Тарасові світанки» (1967), «Тарас – художник» (1971), «І оживе добра слава» (1986) та інші. У них висвітлюється життєвий шлях Кобзаря, йде мова про його дитячі й юнацькі роки. Віхи життя і творчості поета відбиваються навіть в заголовках книг літературознавця.

З утворенням у 1954 році Черкаської області, як і має бути, тон у започаткуванні сучасної літературної шевченкіани краю почали задавати письменники області. У 1961 році Микола Негода завершує роботу над драматичною поемою «Дума про Кобзаря» у восьми картинах, присвячену останньому перебуванню Т. Г. Шевченка в рідному краї, на Черкащині. Прем'єра драми відбулася в обласному музично-драматичному театрі імені Т. Г. Шевченка. Його ж перу належить поема «Амангуль», пісенний диптих «Тарасова мати» і «Тарасова верба», вірш «Очі Шевченка». Покладені на музику слова Миколи Негоди щемливо торкаються душі слухачів у вірші-пісні «Тарасова мати»:

*Хіба ж їй могло коли-небудь приснитись
В убогій кріпацькій сім'ї,
Що в бронзі й граніті, на площах, в столицях
Стоятиме хлопець її...*

У середині 1950-х років у Черкасах лягли на папір поетичні рядки Василя Симоненка, які уособили в собі всенародну шану і віру в безсмертне Шевченкове слово:

*Ми чуємо тебе, Кобзарю, крізь століття,
І голос твій нам душі окриля.
Встає в новій красі, забувши лихоліття,
Твоя, Тарасе, звільнена земля.*

Своєрідним імпульсом в активізації літературного процесу стало утворення у листопаді 1972 року Черкаської обласної організації Спілки письменників України, першим керівником якої був Ф. Моргун.

Пізніше на чолі письменницької організації стояли М. Негода, С. Носань, Л. Тараненко, Г. Білоус, а нині – В. Коваленко.

Вивчаючи й популяризуючи творчу спадщину Т. Шевченка, делегація черкаських письменників у складі Ф. Моргуна, М. Негоди, К. Світличного та Г. Білоуса у 1975 році взяла участь у декаді української літератури в Казахстані. Посланці Черкащини відвідали Мангішлакську область, ті місця, де відбував заслання Шевченко. Нові вірші, поеми та репортажі черкаських письменників з'явилися після цієї поїздки.

У цей час започатковуються нові форми організаційно-творчої роботи – семінари-конкурси літературної молоді «Сонячні кларнети», літературно-мистецькі свята «Поетичний жовтень», до участі в яких запрошувалися відомі літератори з Києва та інших міст України, а згодом й з інших республік. Так, для участі в літературно-мистецькому святі 1979 року, яке проводилося під шевченківським гаслом «В сім'ї вольній, новій», на Черкащину прибули майстри літератури й мистецтва з Києва, Вінниці, Херсона, а також з Росії, Казахстану, Молдавії, було проведено 86 літературно-мистецьких вечорів, зустрічей, читацьких конференцій, книжкових ярмарків.

До шевченківської тематики в різні роки зверталися й сучасні черкаські письменники. Для Івана Дробного із Золотоноші, як і для інших майстрів пера Черкащини, Тарас Шевченко став тим духовним камертоном, на який поет налаштовує свій творчий голос. Його лірика щира, довірлива, нерідко забарвлена публіцистичною емоційністю, що особливо помітно в диптихах «У селі Шевченковому», «Айсберг Шевченка», «Тарас Шевченко в Золотоноші».

У вірші «Травневий вечір у Каневі після відзначення 175-річного ювілею Т. Г. Шевченка» Іван Дробний показує глибоку любов і шану канівчан до Великого Кобзаря, розповідає про їхнє гостинне ставлення до учасників шевченківського свята на Тарасовій горі:

*А скрізь по вулицях підгір'я
Вздвж Кобзарєвої ріки
Сидять урочо при подвір'ях
Його святкові земляки.*

*Портрети винесли бабусі.
Поклали їм ромашки й мак.
На них Шевченко є в кожусі,
А де є зовсім ще юнак.*

*Рушник на кожному портреті.
Вода є. Кухлик. Хто хотів,*

*Той причащався при поеті
І очищався від гріхів.*

Багата інтонаціями, переважно ліричними, і шевченкіана Людмили Тараненко. У більшості своїх творів вона робить акцент на жіночому аспекті шевченківської теми. Творчу уяву поетеси привертає, передусім, доля Кобзарєвої матері («В оцій землі лежить проста кріпачка»), полемічний образ Ликери Полусмак («Ликера»). Певною мірою фемінізовані й вірші «Улюблена пісня Тараса», «Кобзарєва верба», яких помітні фольклорні мотиви.

Неодноразово звертався до образу митця Григорій Білоус (вірші «Як зацвітуть каштани», «Лиш промайне понад садком», поеми «Спрага», «Сповідь мандрівної вишні»). Вірші і поема «Спрага» по-своєму цікаві і є своєрідною інтерпретацією подій і обставин, пов'язаних з життям Шевченка – Канів, Мангишлак, останні дні Шевченка на засланні.

Особливе місце в шевченківській тематиці Григорія Білоуса посідає збірка «Провидці правди і свободи», до якої ввійшли вірші, поеми та дослідження життя і творчості Тараса Шевченка, Григорія Сковороди та Василя Стуса. Автор ставить їх в один ряд як послідовних будителів народного духу, висвітлює їх вплив на формування національної свідомості українців.

Низку віршів, присвятив Великому Кобзарєві поет з Тального Андрій Поліщук – «Народила в муках сина...», «Б'ємо чолом», «Душа поета», «Земля Черкаська», «Над Україною сія Кобзар», «Тарасова любов», «Тарасове серце», «Тарасова земля», «Черкаський гімн», «Нас народила Україна», «Черкаси – жива душа Тараса», «Шумить Дніпро».

Окремі з них покладені на музику місцевими композиторами. Вже став відомою піснею «Катерина» (музика Л. Столярської) вірш А. Поліщука «Народила в муках сина...». Авторіві вдалося проникливо і задушевно змалювати образ матері великого поета. Він фактично стверджує, а не припускає, що Шевченко жив і творив за материним заповітом. Образи матері й Тараса змальовано просто і велично, вони ніби злиті воєдино у цілісному образі України:

*Залишила сиротину
Молодою Катерина,
Генія своїй землі дала...
І сказала Катерина
Молодому свому сину:
Бог для тебе - Україна,
Їй молись, вона одна...*

Українській святині – Тарасовій горі – присвячувала свої вірші канівська поетеса Катерина Піка. У Канєві заснована районна літературна премія її імені.

Свої штрихи до літературної палітри черкаської шевченкіани внесли Олекса Озірний (вірш «Кобзар»), Володимир Даник («Портрет Шевченка»), Василь Дергач («Рід»), Валентина Кузьменко («Рідні Моринці»), Сергій Носань («Геній правди», «Та не однаково мені»), Василь Захарченко («Шевченко і ми, народ»), Сергій Ткаченко (збірка «Керелівка»), Василь Марсюк («У Межирічі») та інші письменники краю.

Популяризації творчої спадщини Великого Кобзаря сприяє прилучення до неї молодого покоління черкащан. Однією з форм такої роботи є конкурси читців поезії Т. Г. Шевченка. У 2013 році такий конкурс вже вшосте відбувся на батьківщині поета – у селі Шевченкове Звенигородського району. Учні з міст і районів області змагалися за право стати кращим виконавцем творів Кобзаря. Авторитетне журі на чолі з відомим шевченкознавцем Сергієм Анастасовичем Гальченком кращим виконавцем визнало конкурсантку зі Смілянського району Анастасію Захарченко. Вона, декламуючи уривок з поеми «Марина», вразила присутніх артистичними здібностями, змусила слухачів разом з нею переживати трагічну історію головної героїні поеми Тараса Шевченка.

Конкурси юних читців шевченківської поезії підтверджують слова поета із села Шевченкове Анатолія Савченка про те що:

*Усе минається - Шевченко не минеться.
Зійдуть у безвість відчай і жалі.
Та поряд буде те велике серце
І десь там ми - невидимо малі...*

Літератори й літературознавці Черкащини, продовжуючи добрі традиції своїх попередників, беруть активну участь у підготовці до 200-річного ювілею Т. Г. Шевченка, збагачуючи літературну шевченкіану краю новими творами про геніального пророка українського народу.

Образотворча шевченкіана

 образи Т. Г. Шевченка та його літературних героїв знайшли втілення в багатьох живописних, графічних і скульптурних творах черкаських митців та уродженців Черкащини.

Вагомий внесок в образотворчу шевченкіану зробив Іван Сидорович Їжакевич. Відомий український живописець, графік, народний художник УРСР народився 18 січня 1864 року в селі Вишнопіль Уманського повіту (нині – Тальнівського району). Працював у галузі станкового й монументального живопису, книжкової та журнальної ілюстрації.

До образів Шевченкової поезії І. С. Їжакевич звертався протягом усього життя, створивши велику кількість творів, присвячених життю і творчості Кобзаря. Ілюструвати твори Т. Г. Шевченка почав у 90-х роках XIX століття, виконавши малюнки до балади «Причинна» (1893–1894), поем «Гайдамаки» (три ілюстрації, 1895), «Катерина» (1895, 1896), поезії «Перебендя» (1897), драми «Назар Стодоля» (1898).

У радянський час художник звертається до сюжетів із життя Шевченка. Його пензлю належать такі картини, як «Хата батьків Шевченка у Кирилівці» (1921), «Тарас Шевченко – пастух» (1928), «Т. Г. Шевченко в майстерні В. Ширяєва» (1933), «Зустріч Т. Г. Шевченка з сестрою Яриною» (1935) та інші.

До шевченкіани Івана Сидоровича належать його картини за мотивами творів Т. Г. Шевченка «Катерина» (1925), «Кріпаків міняють на собак», «Право першої ночі», «На панщині», «Уманська різня» (1926–1928), кілька варіантів за мотивами вірша «Мені тринадцятий минало» (1935–1938). Неперевершеним є цикл ілюстрацій до ювілейного видання «Кобзаря» 1939 року, в якому він узагальнив свій багаторічний досвід інтерпретації поетичної спадщини Шевченка. Ці ілюстрації здобули широке визнання, багато разів передруковувалися.

У співавторстві з Ф. Коновалюком наш земляк виконав малюнки до поем «Сон» («У всякого своя доля»), «Єретик», «Кавказ», «І мертвим, і живим...», «Юродивий» (1950), малюнки на обкладинки окремих видань поем «Катерина» і «Наймичка» (1951).

Ім'я талановитого художника й педагога Іллі Максимовича Шульги (1878–1938), уродженця села Кропивна Золотоніського району, ще й дося мало відоме широкому загалові. Репресованого митця довго не згадували в Україні, і лише після реабілітації у 1950-х роках його ім'я повернулося в царину української культури. Художник неодноразово звертався до шевченківської тематики, створивши портрет Кобзаря, полотна «Тарас Шевченко на етюдах», «Могила Тараса Шевченка в Каневі», «Катерина».

Ще один український художник, наш земляк Іван Іванович Падалка (1894–1938), родом із села Жорнокльови Золотоніського повіту (нині – Драбівського району) став жертвою сталінських репресій. Працював як живописець, графік, художник-монументаліст, у галузі декоративно-прикладного мистецтва. Проявив себе як художник-ілюстратор, у тому числі до «Кобзаря» Т. Г. Шевченка. Також вивчав і досліджував художню спадщину Т. Г. Шевченка, написав статтю «Тарас Шевченко – художник», яка у 1926 році була надрукована в журналі «Нове мистецтво».

Особливе місце в образотворчій шевченкіані посідає творчість уродженця славного своїми шевченківськими традиціями села Зелена Діброва Звенигородського повіту (нині – Городищенського району) відомого українського художника, внучатого племінника Т. Г. Шевченка по сестрі Катерині Фотія Степановича Красицького (1873–1944).

Його шевченкіана розпочалася двома олійними портретами 1899 року. У малому за розмірами ескізі Шевченко зображений у білій сорочці, червоній краватці і сірій жилетці. Красицький прагнув розкрити в портреті Шевченкові думки, почуття, переживання, викликані тяжким становищем українського народу, якому він так бажав кращого життя, якого він так хотів бачити вільним. Кобзареве обличчя суворе, і навіть похмуре: поет заглиблений у невеселі думи. Кольоровою літографією художник видав портрет Шевченка у 1905 році. На ньому поет зображений у смушевій шапці, погляд очей зосереджений, гострий. Портрет став своєрідним подарунком простим людям, оскільки його ціна складала всього 20 копійок. Його придбали книготорговці Росії, Америки, Австралії, Канади, Франції.

У творчому доробку Красицького велика кількість й інших живописних та графічних портретів Т. Г. Шевченка: для обкладинки журналу «Шершень» (1906), «Шевченко в шапці» (1906, 1907, 1910, 1925, 1932), «Портрет Шевченка з закликом на пожертвування на пам'ятник поета» (1909), «Портрет Шевченка з бородою» (1934, 1937). Пізніше він створив жанрові композиції «Шевченко в майстерні» (1937), «Шевченко в творчому екстазі», «Шевченко на Чернечій горі», «Шевченко над Дніпром» (1938), «Смерть Шевченка» (1941). Красицький намалював багато краєвидів тих місць, де жив і бував Шевченко, ілюстрував його твори.

Ще один наш земляк – Іван Макарович Гончар (1911–1993) – відомий український скульптор, художник, етнограф, колекціонер, лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка, родом із села Лип'янка Шполянського району. Ще з дитячих років він пройнявся почуттям щирої любові та шани до поета.

«Шевченківська тема в скульптурі мене завжди приваблювала. Я задумав на цю тему створити цілу серію образів Великого Кобзаря. Наближалась видатна дата від дня народження Тараса, яка мала урочисто відзначатись в майбутньому 1939 році. Мені стало відомо, що цій даті буде приурочена ювілейна художня виставка. Отже, я вже осінню 1938 року виношую образ в скульптурі малого Тараса в науці у дядька, яка потім вилася в образ Тараса-водоноші», – згадував І. М. Гончар.

Однією з його перших скульптурних робіт була композиція «Тарас-водоноша» (1938, бронза), в якій митець через спогади власного тяжкого дитинства розкриває страждання в наймах малого Тараса. Оригінал скульптури зберігається в Національному музеї Т. Г. Шевченка в Києві, а авторські повторення – у Шевченківському Національному заповіднику в Каневі та інших музеях. Статуя «Молодий Тарас Шевченко» (1949) постає новаторською роботою в українській скульптурній шевченкіані. Митець долає усталене на той час вирішення образу поета у зрілому віці. Його Тарас – це сповнений енергії, творчої наснаги і власної гідності юнак, котрий щойно закінчив петербурзьку Академію мистецтв. Обличчя Шевченка – одухотворене й благородне, чоло високе і ясне. Ця скульптура по праву стала одним із кращих творів української шевченкіани. Її авторське повторення зберігається в Національному історико-культурному заповіднику «Батьківщина Тараса Шевченка» на Звенигородщині.

Упродовж 1959–1963 років І. М. Гончар працює над скульптурною композицією «Тарас Шевченко з сестрою», в якій передає трагізм української долі. Це зустріч рідних після довгої розлуки і страждань минушини та безнадійність на щасливе майбуття.

Скульптурна шевченкіана Івана Гончара доповнюється його художніми роботами, виконаними на основі зібраного історико-етнографічного матеріалу: «Дума про Тараса» (1978), «Тарас Шевченко на Україні» (1989), а також графікою: «Стара чумацька хата в селі Шевченкове на Черкащині (XIX ст.)» (1963), «Вітряки в селі Шевченковому» (1963), «Шевченко Тиміш, внук Тараса Шевченка» (1964), «Хата Тимоша в селі Шевченковому» (1964). Усі графічні малюнки виконані автором з натури.

У колекції, зібраній І. М. Гончаром, шевченківська тема представлена картиною «Янгол зі свічкою» та іконою «Святий Микита», які, на думку

Івана Макаровича, дуже нагадують картини молодого Шевченка і можуть належати його пензлю. У меморіальній книгозбірні І. М. Гончара зберігаються рідкісні книжки, серед яких, зокрема, друге видання нецензурованого «Кобзаря» (Прага, 1876), «Жизнь и произведения Тараса Шевченка» (упоряд. М. К. Чалий, 1882), книга С. Н. Кулябки «Т. Г. Шевченко» (1884), «Кобзар. Гайдамаки» (1886), «Жалобний марш М. Лисенка до 27-х роковин смерті Т. Г. Шевченка (1888) та інші видання».

Серед творців черкаської шевченкіани чільне місце посідає відомий черкаський художник Іван Онисимович Кулик (1923–1995), який понад сорок років працював в українському станковому живописі. Одна з перших його картин «Старі Моринці. Відлига» не випадково була присвячена Шевченковим Моринцям, адже Іван Онисимович народився саме в цьому селі, де настільною книгою в сільських хатах, поряд з Біблією, був «Кобзар».

Ще змалечку хлопець познайомився з творами свого геніального земляка-односельця. Полум'яне, правдиве слово Тараса глибоко запало в дитячу душу. Під впливом прочитаного виникали дивні образи, які хотілося малювати олівцем і фарбами. І, мабуть, не випадково, що перші свої роботи перемальовував із картин Тараса Шевченка.

У створеній І. О. Куликом за роки наполегливої творчої праці галереї відомих постатей української культури і літератури чільне місце посідає шевченківська тема. Передусім, це «Портрет Т. Г. Шевченка», картини «Шевченко в Корсуні», «Шевченко серед дітей», «Батьківщина Кобзаря – село Моринці», «І. С. Козловський співає в Моринцях» та багато інших.

Творча спадщина майстра налічує понад п'ятсот творів. Людина надзвичайно щедрої вдачі, Іван Онисимович подарував людям 256 картин. У 1967 році 100 картин подарував рідному селу Моринці, згідно із заповітом 50 робіт передано в школу мистецтв, що у селі Шевченкове, дружиною художника Луїзою Макарівною.

Вражають своїм колоритом твори шевченківської тематики у виконанні одного із фундаторів українського станкового декоративного розпису, заслуженого майстра народної творчості Макара Корнійовича Мухи (1906–1990), родом із села Пруси (нині – Михайлівка Кам'янського району). У колекції Черкаського обласного художнього музею зберігаються такі роботи народного майстра, як «Квіти Т. Шевченку», «Іди доню, знайди долю», «Де ті залізні стовпи», «Учітеся брати мої, думайте, читайте». У композиціях цих творів поєднуються орнаментальні й сюжетні зображення. Так, у творі «Іди доню, знайди долю» віночком із невеликих квітів і листя обрамлено коло, в якому в повний ріст на тлі умовного краєвиду з тополями, вітряками зображена Катерина з дитиною на руках, а у творі «Учітеся брати мої, думайте,

читайте» розкрита книга з написом, мольберт з фарбами, пензлями й пером (символи Шевченка-поета, Шевченка-художника) зображені у верхній частині листа щільно заповненого рослинним орнаментом, домінуючим елементом якого є яскраві великі квіти.

Багата й різноманітна палітра творів шевченківської тематики сучасних черкаських митців – картини «Шевченко в Черкасах», «Шевченко і кобзар», «Шевченко в Млієві», «Т. Г. Шевченко біля дуба М. Залізняка» В. Клименка, «Кобзарські думи», «Та не однаково мені...», «Оселя діда Т. Г. Шевченка» І. Бондаря, «Шевченко в Черкасах» Є. Найдена, «Пісня Кобзаря» О. Дяченка, «Т. Г. Шевченко» О. Жури, «Думи мої, думи...» та «Тече вода в синє море» (Т. Г. Шевченко) І. Фізера, «Реве та стогне Дніпр широкий...» І. Кругляка, «Чому не йде...», «Молодий Шевченко» В. Сірого, «За що не знаю, називають хатину в гаї тихим раєм» В. Мухова, «Проводи Тараса» А. Клименко, «За вас правда, за вас сила і воля свята» В. Цимбала, диптих «За сонцем хмаронька пливе» Т. Куліш, портрети Шевченка М. Нестеренка, Ю. Озерана, Т. Сосуліної, Д. Нарбута, В. Олексенка, ілюстрації до поеми «Гайдамаки» В. Жигала, гобелени «Шевченко», «Шевченко в солдатчині» А. Недосєко, «Причинна» Н. Недосєко.

Шевченківська тематика є домінуючою у творчості уродженця села Гнилець Звенигородського району, художника Миколи Петровича Лихошви, який нині працює в Київському державному інституті декоративно-прикладного мистецтва і дизайну імені М. Бойчука. Його творчий доробок представлений такими роботами з живопису й графіки, як «Земля, яку сходяв Тарас малими босими ногами», «Вітряк по дорозі Будище – Моринці», «Село Хлипнівка», «Моринці, хата в якій народився Тарас Шевченко», «Дворик села Шевченкове», «Околиця села Зелена Діброва». Усі вони виконані з великою любов'ю, відзначені барвистим різномаїттям соковитості літніх кольорів, мов живі створюють сонячний, радісний настрій.

Оригінальними за своїм вирішенням є екслібриси, присвячені пам'яті Т. Г. Шевченка, у виконанні черкащан А. Алексєєва та В. Співака, плакети «Т. Г. Шевченко», «Україною... 1859 р.», «В неволі тяжко» та медалі «А серцем лину на Вкраїну...», «Минули літа молодії», «Останній путь» В. Крючкова. Привертають увагу виконані в техніці витинанки роботи М. Теліженка – «Портрет Т. Г. Шевченка», «У просторі Тарасових думок», «Отчий світільник». У техніці ковки виконав роботу «Нахнення до портрета» І. Лавріненко.

Творчість Шевченка стала невичерпним джерелом творчого нахнення і для інших черкаських митців.

Черкаську шевченкіану доповнюють скульптурні твори: «Думи мої, думи мої...» А. Шилімова, «Погруддя Т. Г. Шевченка» В. Кравченка,

С. Грабовського, «Погрудний портрет Т. Г. Шевченка» В. Головка. Вкладав душу й талант у художнє оформлення й постановку спектаклів шевченківської тематики на сцені обласного музично-драматичного театру лауреат Національної премії України імені Тараса Шевченка Д. Нарбут.

Шевченківські мотиви самобутньо й неповторно інтерпретують у вишивці О. Теліженко («Вогонь душі Тараса», «Село на нашій Україні») та у розписах – Т. Гордова («Закувала зозуленька в зеленому гаї...», «Зацвіла в долині червона калина»).

До створення образотворчої шевченкіани Черкащини долучаються і юні художники краю. Кожної весни до дня народження Т. Г. Шевченка в обласному художньому музеї проводиться обласна виставка дитячих малюнків. Поетичні образи Великого Кобзаря складають зміст і сюжетну канву багатьох дитячих творів. Кращі роботи відзначаються щорічною премією імені Данила Нарбути. У 2013 році на виставці представлено 656 робіт від 574 вихованців мистецьких шкіл Черкащини

У 2008 році на Черкащині започатковано проведення виставок «Черкаські художники у вінок шани Великому Кобзареві», які кожного року стають центральною подією Шевченкових березин в обласному центрі. В їх експозиціях представлені твори живопису, графіки, скульптури, декоративно-ужиткового мистецтва, об'єднані тематикою Шевченкових творів, Шевченкового світобачення, відбитих сприйняттям митців нашого часу.

Представлені на щорічних шевченківських виставках роботи засвідчують значний творчий потенціал художників Черкащини, їх високу громадянську позицію та відчуття особистої причетності й відповідальності за розвиток національної культури як важливого чинника сучасних державотворчих процесів.

Образ Т. Г. Шевченка в театральному мистецтві

Увічнення пам'яті Т. Г. Шевченка й популяризація його творчої спадщини засобами театрального мистецтва посідає особливе місце в черкаській шевченкіані.

Одним із перших театральних осередків на Черкащині, у репертуарі якого була шевченківська тематика, став аматорський театр, що діяв на Сидорівському цукровому заводі (нині – Корсунь-Шевченківського району) у 90-х роках ХІХ століття. Утворений він був за сприяння відомого організатора цукрового виробництва й мецената Василя Федоровича Самиренка (1835–1915). У виставах, крім місцевої молоді і робітників цукроварні, брали також участь М. П. Старицький, М. К. Заньковецька, Т. П. Затиркевич, Т. П. Борисоглібська.

У 1897 році аматорський театр було засновано в місті Золотоноша, яке входило тоді до Полтавської губернії. Вчителями самодіяльних акторів стали професійні трупи, які гастролювали в повітовому місті. Зокрема, влітку 1900 року на гастролях в Золотоноші перебувала яскрава театральна зірка Марія Заньковецька, яка прищепила місцевим акторам любов до творів української класики. Тоді й з'явилася в репертуарі золотоніського театру вистава «Назар Стодоля» за п'єсою Т. Г. Шевченка.

Яскравою сторінкою в історії цього театру став дебют 1916 року на його ж сцені в майбутньому уславленої української актриси Наталії Ужвій, яка вчителювала в місцевій школі. У подальшому, за п'ять років проживання в Золотоноші, вона зіграла близько 70 ролей, у тому числі й роль Уляни у виставі «Мати-наймичка» за однойменною поемою Т. Г. Шевченка.

Незважаючи на недоброзичливе, і навіть вороже ставлення поліції до української культури, у Черкасах у 1909 році діяв гурток прихильників драматичного мистецтва, очолюваний секретарем землевпорядної комісії В. Нестеровським. У репертуарі гуртківців була й п'єса Т. Г. Шевченка «Назар Стодоля», яка користувалася популярністю серед жителів повітового міста. Крім цього, гуртківці грали п'єси й інших українських авторів – І. Котляревського, І. Карпенка-Карого, М. Кропивницького, А. Кашенка.

Напередодні сторіччя від дня народження Т. Г. Шевченка черкаські аматори розпочали підготовку до цієї події. Ініціативу взяли на себе учні відкритої 1 липня 1912 року Черкаської учительської семінарії, в якій у 1913 році навчалося 39 осіб. Вирішено було здійснити постановку п'єси «Назар Стодоля» та концертну програму, до якої входили твори Т. Г. Шевченка. Взяти участь в урочистих заходах погодилися сліпі лірники й кобзарі з міста та Черкаського повіту. Заздалегідь було виготовлено запрошення, а з Києва привезено великий портрет Шевченка.

Після 1917 року на Черкащині виникають осередки «Просвіти», у діяльності яких важливе місце відразу посіла шевченківська тематика. У березні 1918 року члени артистично-співочого гуртка товариства «Просвіта» із приміського села Слобода-Царська (нині – Червона Слобода) організували для односельчан читання біографії Т. Г. Шевченка, його творів та поставили п'єсу «Назар Стодоля».

На Городищині у 1917–1918 роках осередки «Просвіти» діяли у селах В'язівка, Завадівка, Мліїв, Орловець. У Млієві силами просвітян створений аматорський театральний колектив, у репертуарі якого була вистава «Назар Стодоля».

Надовго запам'яталося шанувальникам театрального мистецтва Умані тривале перебування в місті у 1920 році театру «Кийдрамте», яким керував відомий український режисер, актор і драматург Лесь Курбас. Популярністю в уманчан користувалася вистава «Гайдамаки» за однойменною поемою Т. Г. Шевченка. Був статистом і студійцем в театрі, брав участь у масовках та виконував епізодичні ролі М. П. Бажан, юнацькі роки якого пройшли в Умані. Після від'їзду з міста театру, експериментальна театральна студія продовжувала працювати. В ній була переважно молодь, а також студенти Софіївської сільгоспшколи.

У селі Вереміївка (нині – Чорнобаївського району) у 1925 році першою Одеською кіностудією ВУФКУ (Всеукраїнське фотокіноуправління) знімався фільм «Тарас Шевченко». У масових сценах були задіяні й місцеві жителі. Це підтверджує уціліла довідка, в якій зазначено, що «справка дана сия артисту Петровському Нестору Михайловичу в том, что он принимал участие в съёмке картины «Тарас Шевченко» в групповой сцене».

Шевченківські твори посідали чільне місце і в репертуарі аматорських драматичних колективів, що виникли в багатьох інших населених пунктах Черкащини. Особливо популярним в їх репертуарі був найвидатніший драматичний твір Т. Г. Шевченка «Назар Стодоля». У селі Велика Бурімка Чорнобаївського району ця п'єса у виконанні учасників драматичного гуртка, що діяв тут у 1930-х роках, проходила при переповнених залах сільського клубу та клубів навколишніх

сіл. Не менш популярною вона була і серед жителів села Антонівка Маньківського району, у виконанні учасників сільського драматичного гуртка під керівництвом учителя місцевої школи П. І. Лисенка.

Важливою подією в культурно-мистецькому житті краю стало перебазування до Черкас у 1933 році, утвореного роком раніше в Білій Церкві на базі третьої майстерні, театру «Березіль», пересувного робітничо-колгоспного драматичного театру. Поява в місті колективу професійних митців сприяла підвищенню рівня поширеного в той час самодіяльного драматичного жанру й популяризації серед населення Черкащини творчості Т. Г. Шевченка засобами театрального мистецтва, яке стало невід'ємною частиною духовного життя черкащан. Колектив театру в усі часи глибоко шанував традиції добра, гуманності, народності, любові до України, які закладені у творчості великого поета. Протягом усього творчого шляху театр періодично звертався до постановок вистав, пов'язаних з життям і творчістю Т. Г. Шевченка.

У 1939 році до 125-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка драматичний театр здійснює постановку надзвичайно популярної серед черкащан п'єси «Назар Стодоля» (режисер М. Попов, художник М. Невідомський). Головну роль Назара зіграв талановитий актор Григорій Канішевський (1912–1991), який у повоєнний час був директором театру, а потім – провідним актором Волинського театру.

У цьому ж році колектив отримує офіційну назву – Другий Київський робітничо-колгоспний театр імені Т. Г. Шевченка.

З перших днів після звільнення Черкас від фашистських окупантів у місті починає відроджуватись культурно-мистецьке життя. За чотири місяці 1944 року театр імені Т. Г. Шевченка показав глядачам 85 вистав, з них у Черкасах – 20.

У повоєнні роки самодіяльне театральне мистецтво не втрачало своєї популярності. Незважаючи на повсякденні турботи та труднощі люди з великим задоволенням брали участь у драматичних гуртках. У Золотоніському районі наприкінці 1944 року діяло 15 драмгуртків, які об'єднували 173 аматорів. Одним із кращих на той час був гурток Золотоніського педагогічного училища, яким керував викладач української мови і літератури К. А. Марченко. Особливо запам'яталася вистава «Назар Стодоля» за п'єсою Т. Г. Шевченка. Назара грав студент Володимир Клименко – майбутній організатор освіти в районі, заслужений працівник освіти України. Інші ролі виконували самодіяльні актори Олена Іщенко, Михайло Голубович, Майя Коваль.

Значні зміни сталися у 1954 році у зв'язку з утворенням Черкаської області. Театр реорганізовувався в стаціонарний драматичний театр імені Т. Г. Шевченка. У 1963 році йому надається статус: Черкаського обласного державного українського музично-драматичного театру

імені Т. Г. Шевченка (з 25 квітня 2006 року – Черкаський академічний обласний український музично-драматичним театром імені Т. Г. Шевченка).

У репертуарі театру постійними стали вистави на шевченківську тематику, особливий інтерес до яких посилювався у 1961–1964 роках, коли візначалися 100-річчя з дня смерті і 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка.

У 1951 році було поновлено виставу «Назар Стодоля», яка в наступні роки в нових сценічних інтерпретаціях на сцені театру показувалася ще тричі.

До 100-річного шевченківського ювілею постановку драми «Назар Стодоля» здійснив режисер К. Капатський (1902–1977). У головних ролях виступили актори Дмитро Гайдабура та Петро Манойло.

Саме в ці роки на сцені театру була поставлена драматична поема «Дума про Кобзаря» (1961) – п'єса черкаського письменника Миколи Негоди, в якій показано останній приїзд Тараса Григоровича до рідного краю. Завдяки талановитій грі М. Попова, який виконував роль Шевченка, вистава одержала високу оцінку глядачів. Постановку п'єси здійснив режисер К. Капатський.

Того ж року відбулася прем'єра вистави «Мати-наймичка» за поемою Т. Г. Шевченка (автор інсценізації і режисер Б. Кодолович, художник М. Сідченко). Головні ролі виконували П. Кобржицький (Трохим), К. Боровик (Настя), Н. Попова (Ганна), Т. Чернявська (Катерина).

Великий успіх мала драма «Марина», написана М. Зарудним за мотивами творів Т. Г. Шевченка (режисер Д. Котевич, художник М. Манджуло). У репертуарі театру вона з'явилася у 1964 році. Серед виконавців головних ролей Н. Пенська (Марина), Н. Попова (мати), В. Маєвський (Назар Шугай), М. Попов (Вацлав Вистампольський).

У 1966 році на сцені Черкаського театру здійснена постановка драми В. Лемеля «Катерина» за однойменною поемою Т. Г. Шевченка (режисер Г. Музика, художник П. Крумін). У головних ролях виступили М. Попов (батько), Т. Свириденко (мати), В. Виноградова (Катерина), Г. Босенко (Андрій) та інші.

Схвально сприйняли глядачі виставу М. Кропивницького «Титарівна» за Т. Г. Шевченком, яка на черкаській сцені з'явилася у 1978 році. Постановку цієї п'єси здійснив режисер А. Ситник (художник Д. Нарбут). У спектаклі були зайняті актори В. Ігнатенко (Трохим Рокота), В. Болейко (Степанида), Л. Попова (Настя), В. Маєвський (Свирид Глоба), В. Світюк (Худолій), Н. Попова (Худолііха).

З часом творчий колектив театру знову звернувся до надзвичайно популярної серед черкащан вистави «Назар Стодоля». У 1980 році постановку цього твору здійснив режисер В. Шитель (художник Д. Нарбут). Головні ролі тоді виконали: А. Книшук (Назар), А. Ульянова

(Галя), В. Ігнатенко (Хома Кичатий), В. Супрунов (Гнат Карий), Л. Скобель (Стеха).

Нове сценічне життя цій п'єсі у 2010 році дав режисер П. Ластівка (художник С. Ридванецький). У головних ролях були задіяні представники нинішнього покоління акторів театру: О. Павлюхін (Назар), І. Глазова, Н. Корбут (Галя), Ю. Берлінський (Хома Кичатий), Ю. Прокочук (Гнат Карий), І. Кіндик (Стеха).

Помітне місце в репертуарі театру займають історико-біографічні п'єси, присвячені долі самого поета. У 1970 році було поставлено поему («драматичну пісню») А. Малишка «Тарас Шевченко» (режисер-постановник С. Омельчук, художник Д. Нарбут). Роль поета в цьому спектаклі зіграв В. Ігнатенко, образ України створила В. Болейко.

Колектив театру у 1989 році звернувся до «Гайдамаків» Т. Г. Шевченка. Інсценізацію твору здійснив А. Ситник (режисер Г. Максименко, художник В. Дерев'янку), у ролі Шевченка виступив І. Клименко. Запропонована глядачам вистава – відтворення твору Т. Г. Шевченка і водночас спроба постановника перекинути місток у сьогодення. При реалізації авторського задуму на сцені, відчувається прагнення творців до образності, метафоричності, пластичності у виконанні ролей. Сцени Яреми (М. Зайнчківський, А. Книшук) та Оксани (С. Цисарук) поетичні монологи відтворюють глибину сили почуттів. Акторам В. Супрунову (Залізня) і А. Даценку (Гонта) вдалося створити сповнені драматизму образи своїх героїв, донісши до глядача всю красу і велич Шевченкового слова.

Непересічною подією в театральному житті стала інсценізація у 2003 році Шевченкової поеми-містерії «Великий льох» (режисер О. Дзекун, художник С. Ридванецький). Завдяки грі Ю. Берлінського, Н. Коломієць, М. Зайнчківського, С. Боброва, Н. Вігран, С. Москаленко, В. Коломійця та інших акторів вистава набула сучасного звучання, вразила своєю емоційністю, поетичністю з елементами алегорій і метафор, які переплітаються з історичною дійсністю. У 2003–2004 роках до 50-річчя утворення Черкаської області колектив театру показав цю виставу на сцені Національного театру імені Івана Франка в Києві. У вересні 2007 року з цією ж виставою театр гастролював по містах Західної України.

У шевченкіані Черкаського театру, за час його існування, багатогранна спадщина Т. Г. Шевченка в сценічному втіленні була узагальнена як тема Прометея – тема громадянського вчинку в ім'я людини, в ім'я добра на землі. Передусім, це образи у поставлених в різні роки виставах «Назар Стодоля» Т. Г. Шевченка (1939, 1951, 1960, 1980), «Мати-наймичка» І. Тобілевича за Т. Г. Шевченком (1961), «Катерина» В. Лемеля за Т. Г. Шевченком (1966), «Титарівна» М. Кропивницького

за Т. Г. Шевченком (1978), «Гайдамаки» Т. Г. Шевченка (1989), пізніше – «Великий льох» О. Дзекуна за Т. Г. Шевченком (2003). Роль Шевченка в спектаклях 1990-х років виконували народний артист України В. Ігнатенко та заслужений (з 2010 року – народний) артист України І. Клименко.

Неодноразово головні ролі виконувала заслужена (з 1993 року – народна) артистка України Н. М. Попова. На черкаській сцені вона грала роль Стехи у виставі «Назар Стодоля», Ганни – у «Наймичці», матері – у «Марині», Худолііхи – у драмі «Титарівна». У театрі вона працювала більше 50 років і зіграла 170 ролей.

Театральна шевченкіана головного театру Черкащини продовжується. До 200-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка театр приурочив оригінальну й масштабну постановку драматичної поеми-тетралогії «Тарас» Б. Стельмаха (режисер та продюсер С. Проскурня, художник-постановник С. Радванецький, композитор В. Сильвестров, балетмейстер В. Татаринів, художник з костюмів Н. Радванецька). У виставі-епосі глядач побачить життя Тараса Шевченка від шести років до відходу у вічність. Окремі частини поеми-тетралогії, за задумом режисера, С. Проскурні, відтворюватимуть біографію Шевченка у зворотному напрямку – від смерті до народження. У кожній частині роль Кобзаря гратимуть різні актори.

Прем'єра поеми-тетралогії відбулася в Черкасах у березні 2011 року – митці презентували глядачу останню із чотирьох частин твору – «Тарас. Слава». Увазі глядача запропонували останні роки життя поета: перебування в солдатському засланні, звільнення, остання подорож до України, відхід у вічність. У виставі взяв участь увесь творчий склад Черкаського театру, були задіяні навіть діти акторів. Головну роль виконав заслужений артист України Петро Панчук – актор Національного академічного драматичного театру імені Івана Франка. Кобзаря він уже грав у «Божественній самотності» О. Денисенка, у кінофільмі «Повернення» та записав аудіокнигу з творами поета.

У березні 2012 року на сцені Черкаського театру відбулася прем'єра третьої частини твору «Тарас. Слова». Роль Тараса Шевченка виконував заслужений артист України, актор театру та кіно Євген Нищук. Режисер постановки, С. Проскурня, називає його майстром діалогу й імпровізації.

Утілити образ Кобзаря актору допомагали діти. На сцену їх вийшло понад 20.

У третій частині поеми-тетралогії Шевченко постає перед глядачем молодим та амбіційним. У виставі показують життя та творчість Тараса в період із 27 до 33 років. У цей час Кобзар утверджується як поет і художник.

Із заключними частинами «Доля» і «Безталання» черкаський глядач мав можливість ознайомитися у грудні 2012 року. Цього разу глядачі побачили становлення поета від 6 до 26 років. Грати у виставі запросили аж трьох акторів. Маленького шестирічного Тарасика зіграв Ілля Скрипніченко. Життя Тараса від 9 до 14 років відтворив Максим Кузьмин. Образ Шевченка у віці від 15 до 26 років втілює студент Київського національного університету імені Карпенка-Карого Олексій Волошин. Для нього це перша серйозна роль.

У ювілейному 2014 році на черкаській сцені буде презентовано всі чотири частини масштабної вистави, яка триватиме цілих шість годин. Постановка передбачає використання мультимедіа й специфічного звуку.

Вершин акторської майстерності досяг уродженець Чорнобая народний артист СРСР Б. В. Романицький (1891–1988). На сцені Львівського театру він був одним із кращих виконавців ролі Яреми у «Гайдамаках» Т. Г. Шевченка, а також грав усі чоловічі ролі в «Назарі Стодолі».

У сучасну театральну шевченкіану Черкащини свій внесок роблять і аматорські колективи. Один із них, створений у 2000 році, – студентський театр драми і комедії Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Основу репертуару цього самобутнього колективу складають твори української класики, передусім «Катерина» та «Назар Стодоля» Т. Г. Шевченка. Виставам у виконанні студентів притаманні яскравість, своєрідне бачення відомих творів, творчий підхід до втілення режисерських задумок. Театр бере участь у загальноуніверситетських, міських та обласних святах та концертах. У 2004 році театр отримав звання «народний».

З 1918 року існує самодіяльний театр у селі Худяки Черкаського району, який перші свої вистави ставив у попівській хаті. У творчому доробку аматорів сцени сотні спектаклів класиків української і світової драматургії, зокрема і твори Шевченка. Сьогодні сільські актори здійснюють постановку шевченківської «Катерини». Колектив завжди підтримує творчі зв'язки з професійними митцями. Свого часу худяківським аматорам допомагав актор Черкаського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка, народний артист України Володимир Ігнатенко.

Започаткована ще напикінці XIX століття театральна шевченкіана нашого краю пройшла непростий шлях від аматорських епізодичних вистав до високохудожнього виконання шевченківських творів на професійній сцені. І сьогодні вона розширює свої тематичні й жанрові межі засобами театального мистецтва, доносячи Шевченкове слово до глядача.

Музично-пісенна шевченкіана

Музично-пісенна шевченкіана як мистецьке явище є невід'ємною частиною художнього процесу, що розвивається на Черкащині впродовж тривалого часу (від середини ХІХ століття до сьогодення). Вона бере свій початок з народної музично-хорової творчості, яка є основою творів відомих композиторів – уродженців нашого краю, завдяки яким розпочалося й продовжується нині життя Шевченкових героїв на музичній сцені.

Особливо тісна дружба пов'язувала Т. Г. Шевченка із своїм земляком, відомим українським композитором, співаком і драматургом Семеном Семеновичем Гулаком-Артемівським (1813–1873), який народився в Городищі. Другові-земляку С. С. Гулак-Артемівський присвятив свою пісню «Стоїть явір над водою». Прикметно, що він був одним із небагатьох, хто не відцурався Т. Г. Шевченка, коли він був на засланні, і підтримував його матеріально.

Вагомий внесок у популяризацію творчої спадщини Т. Г. Шевченка та розвиток народного музично-хорового мистецтва зробив відомий фольклорист, хоровий диригент і композитор Порфирій Данилович Демуцький (1860–1927). Він, працюючи у 1889–1918 роках лікарем у селі Охматів Жашківського району, організував народний хор (близько 100 співаків), з яким виступав у багатьох містах України – Києві, Одесі, Тараші, Умані, Жашкові, а також на Галичині. У хорі співали селяни як з Охматова, так і з навколишніх сіл – Вороного, Побійної, Нової Греблі, Сорокатыг, Сабадаша.

На початку ХХ століття львівський журнал «Літературно-науковий вісник» писав: «Час перед концертом схожий, кажуть, буває на ярмарок – стільки тут стоїть коней з фаєтонами, натачанками, бричками і возами, стільки збирається людей – і панів, і попів, і селян. Характер співів дуже різноманітний: се все народні українські псалми, думи, побутові й інші пісні». У творчому доробку композитора – вокальні твори на слова Т. Г. Шевченка «Заповіт», «Чернець», «Б'ють пороги».

У час назріваючих революційних подій 1905 року один із концертів хору відбувся в Одесі. Тоді влада робила все можливе, щоб виступ мав якнайменший розголос. Жандарми, не спускаючи очей, пильнували за «співаками у постолах та свитках. Багато номерів із програми

концерту було вилучено. Однак хористи ухитрилися крім народних пісень «На городі верба рясна», «Чорноморець, матінко...», заспівати і «Як умру, то поховайте».

У кінці ХІХ ст. славився хор села Велика Бурімка (нині – Чорнобаївського району), створений О. О. Юрченком – управителем економії княгині Є. К. Кантакузен. Репертуар хору, в якому співало близько 80 селян, складався з народних пісень. На їхніх виступах бував композитор Г. П. Гладкий. Для великобурімців він написав музику до трьох пісень на слова Шевченка: «Зоре моя вечірня», «Ой на горі ромен цвіте» та «Протоптала стежечку», що ввійшли до збірки «Буромские зимние досуги», виданої в Києві.

Найглибшим і найгрунтовнішим інтерпретатором творів Т. Г. Шевченка в музиці, безумовно, є Микола Віталійович Лисенко (1842–1912) – український композитор, піаніст, диригент, педагог. Його дитячі і юнацькі роки пов'язані із селом Жовнине (нині – Чорнобаївського району), куди переїхала родина майбутнього композитора. У Жовнино розпочався ранній етап творчих пошуків композитора. Саме тут спільно із М. Старицьким М. Лисенко займався етнографією, прослуховуючи та фіксуючи народнопісенний матеріал.

Впродовж усього свого життя М. Лисенко звертався до поезії Т. Г. Шевченка. Його цикл, який називається «Музика до «Кобзаря», містить 87 творів різних жанрів і форм. «Кобзаря» Шевченка для композитора завжди був вірним супутником, об'єктом творчої уваги та натхнення. На слова Тараса Шевченка Лисенко створив також 56 романсів, 19 хорів, 9 вокальних ансамблів і 3 кантати. Його називали «Шевченком у музиці».

У 1861 році студент Київського університету Микола Лисенко зустрів труну з тілом Тараса Шевченка, яка довго мандрувала з далекого Петербурга «на Україну милу». До самої пристані йшов він у густому натовпі, плечем своїм підтримуючи важку домовину.

До останніх днів життя Микола Віталійович свято шанував пам'ять Великого Кобзаря. Останньою в житті композитора акцією з увічнення пам'яті Шевченка стало вшанування 50-х роковин смерті поета. Величезний концерт відбувся в Москві, де прозвучала кантата М. Лисенка на слова Т. Г. Шевченка «Б'ють пороги». Композитора не відпускали зі сцени. Василь Овчинніков, режисер дійства, написав, що «в його (Лисенка) особі присутні вітали Україну».

Як блискучий майстер хорового виконання й неперевершений інтерпретатор народної пісні та творчості композиторів-класиків, в історію української культури увійшов Олександр Кошиць. Народився 1875 року в селі Ромашки, неподалік Канева, а дитинство його пройшло в селі Тарасівці (нині – Звенигородського району). Ще навчаючись

у Київській духовній академії, яку закінчив 1901 року, керував академічним хором, художня і виконавська майстерність якого відзначалася високим рівнем. Водночас виступав як диригент на шевченківських концертах, які щороку влаштовувалися з ініціативи Миколи Лисенка. Хор під керівництвом О. Кошиця брав участь у багатотисячній панахиді по Шевченкові, що вперше після повалення самодержавства відбулася в Києві 19 березня 1917 року. На завершення хористи виконали національний гімн «Ще не вмерла Україна» та «Заповіт» Т. Шевченка.

Шевченківська тема посідає важливе місце у творчості українського композитора й хорового диригента Кирила Григоровича Стеценка (1882–1922), який народився в селі Квітки Корсунь-Шевченківського району. Своєю творчістю й діяльністю він був продовжувачем національного напрямку української музики, розпочатого Миколою Лисенком.

Композитор залишив нащадкам великі скарби світської і духовної музики. У його творчому доробку – музика до інсценізації поеми Т. Г. Шевченка «Гайдамаки», хор «Заповіт» на слова Т. Г. Шевченка, хорова поема «Рано-вранці новобранці» на вірші Т. Г. Шевченка. До 50-річчя від дня смерті Шевченка К. Г. Стеценко написав кантату «Шевченкові».

Яскравою сторінкою черкаської шевченкіани є кобзарство, яке в усі часи було виразником прагнень і устремлінь українського народу. Народні співці – кобзарі – передавали з покоління в покоління своє мистецтво, яке виховувало патріотизм, почуття національної гідності і високу духовність. Як поет, Т. Г. Шевченко зростав на кобзарських піснях та думках. Вони ще в ранньому дитинстві полонили майбутнього поета й супроводжували його впродовж усього життя. І не випадково, що збірник своїх творів з поваги до творців і виконавців історичних пісень і мелодійних речитативів-дум він назвав «Кобзарем».

Шевченко захоплювався неповторною індивідуальністю кожного кобзаря, і був просто закоханий у їхні співи та підносив їх навіть над поемами Гомера.

Одним із таких кобзарів був Никін Іванович Прудкий (1890–1982), що народився в Каневі. У 1920-х роках він був єдиним кобзарем у штаті створеного тоді Шевченківського заповідника. І хоч згодом така посада була скасована, але Никін Іванович продовжував багато років співати на Шевченковій могилі в Каневі, виконуючи пісні та думи з життя українського народу, пісні на слова Т. Г. Шевченка, власні композиції. Після війни за сфабрикованим звинуваченням був ув'язнений на п'ять років, і лише у 1961 році повністю реабілітований. Навіть переїселившись в похилому віці до Черкас, він продовжував приїздити на Тарасову гору.

Надовго запам'яталися відвідувачам з різних куточків України й закордонним гостям виступи біля Шевченкової могили славетного

українського кобзаря Олексія Сергійовича Чуприни (1908–1993), який народився в селі Гарбузин Корсунь-Шевченківського району. Під час Великої Вітчизняної війни під акомпонимент своєї бандури він співав у Курську, Харкові, Братиславі, Будапешті, Празі, Порт-Артурі. А після війни щоліта кожного ранку майже три десятиріччя він піднімався на високу дніпровську кручу до усипальниці Кобзаря. У його репертуарі були народні пісні, твори композиторів, кантати.

О. Чуприна був членом Всеукраїнської спілки кобзарів, учасником з'їздів (1988, 1990) та інших кобзарських заходів. Виступав на Вересаєвих святах, грав на відкритті пам'ятника Т. Шевченку у Львові. Похований, за його заповітом, з кобзарськими почестями в Каневі неподалік Тарасової гори. У канівському музеї Т. Г. Шевченка зберігається його бандура, на лицевому боці якої зображена хата Шевченка і його могила, а на зворотному – позначені всі бойові й мирні дороги, якими йому довелося пройти.

Свою пісню й думу присвячують Т. Г. Шевченкові й сучасні послідовники кобзарського мистецтва Черкащини. Напередодні травневого Дня пам'яті поета в Каневі відбуваються обласні та Всеукраїнські свята кобзарського мистецтва, які завершуються пісенним реквієм на Шевченковій могилі.

Далеко за межами Черкащини став відомим кобзар із села Великий Хутір Драбівського району Михайло Дмитрович Коваль, у репертуарі якого налічується понад сто творів: історичні пісні, думи, псалми, балади, обрядові та побутові пісні на власні слова та слова українських поетів. Одна з найулюбленіших пісень кобзаря «На високій дуже кручі». Ця пісня про Тараса Шевченка, який з високої канівської гори, як вважає автор, дивиться саме на його рідне село Великий Хутір.

Талановитий кобзар, М. Коваль, постійно виступає перед шанувальниками кобзарського мистецтва Черкащини, має концерти в Білорусії, Росії, Канаді, Фінляндії. Записав аудіодиск «Гомін, гомін...» та низку інших аудіодисків із кобзарськими та духовними творами.

У роки повоєнної відбудови, незважаючи на клопоти повсякденного життя, люди з великим задоволенням брали участь у художній самодіяльності, а особливо в музично-хорових гуртках. Тоді існувала добра традиція преміювати кращі музичні, хорові колективи та окремих виконавців екскурсійною поїздкою до Канева на могилу Т. Г. Шевченка. Таке заохочення для учасників художньої самодіяльності було найкращою нагородою.

Музично-пісенні традиції Шевченкового краю набули розвитку після утворення Черкаської області. У перший же рік існування в містах і районах відбулися свята пісні і танцю. У цих справді народних заходах взяли участь понад 400 колективів художньої самодіяльності

та майже 1500 виконавців. Зокрема, у зведених хорах взяло участь понад 25 тисяч чоловік.

Важливою подією для Черкас, та й усієї Черкащини, стало створення у 1957 році при обласній філармонії Черкаського народного хору, про який чудово написав черкаський поет Микола Негода:

*Черкаський хор - і дух степів
Дихне із залу з виднокраю,
Нехай і далі лине спів
З ланів Шевченківського краю.*

Черкаський народний хор став гідним продовжувачем багатих музично-хорових традицій черкаської шевченкіани. За час свого існування цей унікальний і самобутній колектив став живою легендою нашого краю, візитною карткою Черкащини, її гордістю і славою. Своєю творчістю, високопрофесійною майстерністю Черкаський народний хор стверджує пророчі слова Тараса Шевченка: «Наша пісня, наша слава не вмере, не загине».

Прикметно, що саме шевченківський березень 1981 року ввійшов в історію музично-хорової шевченкіани Черкащини пам'ятною подією – врученням Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка Черкаському державному заслуженому українському народному хору, яким у різний час керували М. Куц, А. Авдієвський, В. Конощенко, А. Пашкевич, Є. Кухарець, П. Савчук, О. Стадник, М. Плашкевич, а нині Л. Трофименко. Пізніше лауреатом Шевченківської премії стала народна артистка України Р. Кириченко.

У 1964 році черкащани широко відзначали 150-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка – дату, святкування якої в грудні 1962 року включено до програми ЮНЕСКО.

До шевченківського ювілею редакція газети «Черкаська правда» і обласне літературне об'єднання у 1963 році оголосили конкурс на кращий текст і музику пісень Черкащини на шевченківську тематику. Конкурс, в якому взяли участь 105 самодіяльних композиторів та поетів Черкащини, проходив у двох номінаціях: перший – на кращий текст, другий – на кращу музику. Кращі твори були відзначені грошовими преміями й рекомендовані для виконання колективами художньої самодіяльності. Твори лауреатів конкурсу були включені до обласного збірника «Співає Черкащина», який видало республіканське видавництво образотворчого мистецтва та музичної літератури в травні 1963 року.

До ювілейного збірника, виданого під назвою «Безсмертному Кобзареві» (упорядники А. Хмара і В. Осадчий) увійшла ціла низка прекрасних творів авторів-черкащан – літераторів В. Симоненка, М. Негоди, П. Манойла, композиторів А. Винокура, В. Осадчого, П. Трофименка,

М. Чесновицького, О. Сокирнянського. Насамперед, це кантата Я. Цегляра «Безсмертному Кобзареві» та хор А. Чекаля «Крізь століття» на слова В. Симоненка, сюїта А. Винокура «Вінок Кобзареві» на слова М. Негоди, пісні М. Чесновицького «Ой маю, маю» та П. Трофименка «Минають дні» на слова Т. Шевченка, В. Осадчого – «Шевченків краю, тобі співаю» на слова В. Дергачова, О. Сокирнянського – «Ти з нами, Кобзарю» на слова П. Манойла.

З листопада 1963 по березень 1964 року в області тривали місцеві й районні огляди сільської художньої самодіяльності, присвячені шевченківському ювілею. Заключний тур цього заходу зібрав у Черкасах 34 хороших, 14 танцювальних та 5 драматичних колективів, 47 солістів-вокалістів, 33 читців та представників інших сценічних жанрів.

Поетичне слово і естетичний світогляд Т. Г. Шевченка відігравали і відіграють виняткову роль у становленні та розвитку музично-хорового мистецтва Черкащини, а твори Кобзаря займають важливе місце в репертуарі професійних і самодіяльних художніх колективів, окремих виконавців. Насамперед таких відомих далеко за межами Черкас і області, як Черкаський державний заслужений український народний хор, ансамблі «Росава», «Вербена», «Березіль», «Черкащанка», хори «Червона калина», шовкового комбінату та багатьох інших, чий творчі біографії нерозривно пов'язані із шевченківською тематикою.

Впродовж усіх років існування в репертуарі Черкаського хору, його солістів різних років народних артистів України Р. Кириченко, О. Павловської, заслужених артистів України Т. Власенко, В. Гнилокваса, В. Захарова, Є. Крикун, М. Тихоненка, І. Черненко, В. Чорнодуба – «Заповіт», «Рече та стогне Дніпр широкий», «Думи мої, думи...», інші пісні та концертні програми на Шевченкові вірші. Щорічно поповнює репертуар своєї пісенної шевченкіани солістка обласної філармонії народна артистка України В. Саввопуло, яка до 185-річного ювілею Шевченка підготувала тематичний цикл творів на його вірші – «Кобзар – в пам'яті народній».

Понад 20 років несе до людей шевченківську духовну спадщину капела бандуристів об'єднання художніх колективів Черкаської обласної ради (художній керівник – заслужений працівник культури України В. В. Желудов). До золотої скарбниці репертуару капели входить близько 40 творів на вірші Т. Г. Шевченка, серед яких «Заповіт», «Рече та стогне Дніпр широкий», «Думи мої, думи...», «Гомоніла Україна», «Бандуристе, орле сизий», «Доле, де ти», «Садок вишневий коло хати», «Світе ясний», «Про Перебендю», «У тієї Катерини», «Ой у полі жито» та інші. У репертуарі капели – твори наших відомих земляків С. Гулака-Артемовського, К. Стеценка, О. Кошиця.

Колективу притаманні яскрава звучність, філігранна техніка, продуманість кожного ланцюжка виконавської концепції, осмислена вимова кожного слова, кришталева інтонаційна чистота і, як результат, художня виразність у розкритті образів виконуваних творів.

Високою майстерністю відзначалося виконання шевченківських творів нашою землячкою, народною артисткою СРСР Діаною Гнатівною Петриненко (народилася 1930 року в селі Білоусівка Драбівського району). В її репертуарі значне місце посідали твори українських композиторів на слова Т. Г. Шевченка – соло в кантаті «Радуйся ниво, неполітая» М. В. Лисенка та у вокально-симфонічній поемі «Хустина» Л. М. Ревуцького, романс «Садок вишневий коло хати» М. В. Лисенка.

Свій внесок у музичну шевченкіану зробив композитор, музикознавець і педагог Пилип Омелянович Козицький (1893–1960), уродженець села Летичівка Монастирищенського району. На слова Т. Г. Шевченка він створив пісню «Ой по горі роман цвіте», дитячі хори без супроводу «Все упованіє моє», «Учітєся, брати мої», «На городі пастернак», «Ой одна я, одна» (стала народною піснею), хор русалок із «Причинної» (усі видано 1922 р.). Працював над симфонією «Тарас Шевченко», але не завершив її.

Отже, поезія Т. Г. Шевченка стала основою багатьох народних пісень, надихала і продовжує надихати професійних і самодіяльних митців Черкащини для написання та виконання музично-пісенних творів різних жанрів. Жоден з хороших колективів та виконавців нашого краю не оминув у своїй діяльності творів на слова Т. Г. Шевченка, досягнувши вагомих здобутків в розвитку українського музично-хорового мистецтва.

Музично-пісенна шевченкіана земляків Великого Кобзаря вражала і продовжує вражати своєю свіжістю, різнобарвністю і невичерпністю, надаючи образам і слову Шевченка близького народній творчості звучання.

Ім'я Шевченка у власних назвах

За часів царизму ім'я Т. Г. Шевченка на Черкащині не було відображене у власних назвах, оскільки офіційно присвоювати його будь-яким географічним, соціальним та іншим об'єктам тоді не дозволялося. Однак народна пам'ять і громадська думка були сильнішими за будь-які заборони. Одним із свідчень цього стало те, що після перепоховання Т. Г. Шевченка у травні 1861 року місце його вічного спочинку, Чернечу гору, люди стали називати Тарасовою.

Відомо, що ще у 1881 році в річницю смерті поета селяни його рідної Керелівки, як писав О. Я. Кониський, «зложили громадський присуд організувати в сьому селі школу імені поета: уряд не дав на те дозволу, а куратор Київського округу Голубцов, довідавшись, що кирилівців умовляв на те шкільний інспектор Самчевський, прогнав його з посади». Наступного року така участь спіткала й ініціаторів відкриття школи садівництва в Моринцях, яку вони хотіли назвати іменем свого земляка.

Ще у 1902 році Уманська міська дума, зважаючи на пропозиції громадськості міста, ухвалила рішення про перейменування вулиці Старої на вулицю Шевченка. Але лише на початку 1916 року рішення думи було виконане. Уманський краєзнавець Г. Ю. Храбан припускає, що вулиця Шевченка в Умані була першою в Україні.

У 1914 році в Черкасах міський голова Володимир Олексійович Куліш навіть не поставив на обговорення міської думи заяву жителів міста про вшанування пам'яті Шевченка. У цьому, з багатьма підписами документі висловлювалися такі побажання: назвати Смілянську вулицю Шевченко-Тарасівською; найменувати міську ремісничу школу Тарасівською; організувати у травні екскурсії учнів і вчителів міських шкіл на могилу поета; уповноважити кількох гласних міської думи покласти під час екскурсій вінок до могили Кобзаря; видати на кошти міста недороге видання творів Шевченка і роздати його всім учасникам цих екскурсій. Звернення відмовилася друкувати й тодішня міська газета «Голос Придніпровья».

У період Української революції 1917–1921 рр. та в наступні роки масового характеру набуло увічнення пам'яті Т. Г. Шевченка у власних назвах. За клопотанням громадськості його іменем називають на-

вчальні заклади, культурно-освітні установи та інші об'єкти соціально-го та господарського призначення.

Так, у березні 1918 року у волосному центрі Шаулиха за ініціативи селян Уманського повіту було відкрито учительську семінарію імені Т. Г. Шевченка – попередницю нинішнього Уманського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Т. Г. Шевченка. Того ж року ім'я Т. Г. Шевченка було присвоєно Кирилівській учительській семінарії, на базі якої (а також Богуславської і Звенигородської педагогічних шкіл) у 1923 році було утворено Корсунські вищі трирічні педагогічні курси (нині – Корсунь-Шевченківський педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка). Ім'я Шевченка у 1918 році присвоєно Канівській гімназії Міністерства народної освіти та мистецтв Української держави.

З березня 1919 року ім'я Т. Г. Шевченка стала носити Чорнобаївська гімназія. З цієї нагоди селом пройшли масові демонстрації з портретом Кобзаря та українськими рушниками. Люди співали народних пісень, а потім відбувся мітинг, на якому читали шевченківські вірші і всією громадою співали «Заповіт».

У травні 1918 року ім'я Т. Г. Шевченка було присвоєно створеному краєзнавчому музею, який мав тоді офіційну назву «Черкаський історико-педагогічний ім. Т. Г. Шевченка музей, заснований у 1918 році Черкаським товариством «Просвіта» м. Черкаси на Київщині». Приблизно в цей же час іменем Т. Г. Шевченка почав називатися і місцевий театр (колишній Ярового, а потім Лева).

У той час ім'я Т. Г. Шевченка носили Кирилівська змішана гімназія, Кирилівська соціально-економічна (агрономічна) школа, Кирилівські трирічні педагогічні курси, Корсунська районна 1-а єдина трудова школа, Корсунські вищі трирічні педагогічні курси та заклади й установи, які згодом зазнали реорганізації, об'єднання тощо.

На початку 1920-х років ім'я Т. Г. Шевченка займає все помітніше місце в різних сферах життя краю. У 1919 році головна вулиця Черкас, яка в різні часи називалася Старочигиринською і Олександрівською, вже носила ім'я Шевченка (нині – бульвар Шевченка). Його іменем був названий і один з міських дитячих будинків в Черкасах, театр у Корсуні.

За новим адміністративно-територіальним поділом Черкаси у березні 1922 року стають центром Черкаської округи, яка у 1925 році після включення до її складу Шевченківської округи, з центром у Корсуні, була перейменована в Шевченківську. Нерідко в пресі, і навіть в офіційних документах того часу, територія округи називалася Шевченківщиною.

Іменем Великого Кобзаря називаються й населені пункти. На честь 115-ї річниці з дня його народження село Кирилівку (до початку ХІХ ст. – Керелівка), де пройшли дитячі роки поета, було перейменовано

на Шевченкове. Це рішення було прийняте 11 березня 1929 на спільному засіданні президії виконкомів окружної, районної й сільської Рад народних депутатів за участю голови ВУЦВК Г. І. Петровського. Газета Шевченківської (Черкаської) округи «Радянська думка» тоді писала: «Святкування роковин Т. Г. Шевченка в Кирилівці перетворилося на свято колективізації сільського господарства. На честь цього свята на спільному засіданні президії виконкомів окружної, районної і сільської Рад народних депутатів було вирішено переіменувати село на Шевченкове».

У Чигиринському районі було село Тарасівка, яке, за переказами, названо на честь перебування тут у 1845 році Т. Г. Шевченка. З такою назвою село, як центр сільської ради, згадується у «Списку поселень Черкаської округи» за 1926 рік. У 1959 році територія села затоплена водами Кременчуцького водосховища, а його жителі переселені до заново створеного села Тіньки, а сам населений пункт 2 вересня 1960 року виключений з облікових даних. З іменем Т. Г. Шевченка пов'язана і назва села Тарасо-Григорівка, яке входить до складу Вершацької сільради Чигиринського району. Село Шевченка (нині – Смілянського району) свою назву теж отримало у 1920-х роках.

На честь завершення у лютому 1944 року однієї з наймасштабніших наступальних операцій радянських військ, здійсненої силами Першого і Другого Українських фронтів 3 травня 1944 року Указом Президії Верховної Ради УРСР за № 34/143 місто Корсунь було переіменовано у Корсунь-Шевченківський.

Ім'я Шевченка носило й кілька невеликих населених пунктів, яких сьогодні немає на карті Черкащини. Серед них – хутір Шевченка, який у 1958 році був приєднаний до села Товмач Шполянського району, а також хутір Шевченка, який того ж року був приєднаний до села Ярошівка Катеринопільського району. У 1964 році до складу села Мошурів Тальнівського району увійшло селище Шевченка, а у 1967 році до села Митлашівка Драбівського району було приєднане село Шевченкове.

Переведений у 1933 році до Черкас з Білої Церкви драматичний театр у 1939 році до 125-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка отримує офіційну назву – Другий Київський пересувний робітничо-колгоспний театр імені Т. Г. Шевченка. Згідно з Указом Президії Верховної Ради СРСР від 11 березня 1940 року станція Бобринська в Смілі отримала назву «Станція імені Тараса Шевченка». У тому ж році, створений у 1932 році на базі Бобринських головних залізничних майстерень, смілянський паровозо-вагоноремонтний завод теж отримав назву імені Т. Г. Шевченка. Пізніше підприємство мало назву «Смілянський електромеханічний завод імені Т. Г. Шевченка». Нині – ВАТ НВП «Смілянський електромеханічний завод».

У 1920–1930-х роках спостерігається сплеск присвоєння імені Шевченка колективним господарствам. Однією з перших, ще у 1921 році, іменем Шевченка була названа сільськогосподарська артіль у місті Городище. Пізніше таку назву отримали колгоспи в селах Брідок, Писарівка та Почапинці Лисянського району, Вільшані Городищенського району, а також у Золотоноші, Лисянці та інших населених пунктах краю.

У різний час повоєнного періоду понад 60 колгоспів були названі на честь Т. Г. Шевченка, у тому числі й такі, як «Заповіт Шевченка» (село Скоролистик Чорнобаївського району), «Пам'ять Шевченка» (село Гусакове Звенигородського району), «Шевченків край» (до 1963 року – імені Щорса) у селі Шевченкове Звенигородського району, у селі Моринці Звенигородського району колгосп у 1963 році отримав назву «Батьківщина Шевченка» (до цього мав назву імені Шевченка). У роки незалежності вони трансформувалися в агрофірми, сільськогосподарські товариства та інші сучасні форми сільськогосподарського виробництва. У Канівському районі діє агрофірма «Заповіт Шевченка», у Звенигородському – «Батьківщина Шевченка» (Моринці). Іменем Шевченка названі СТОВ у Москаленках (Чорнобаївський район), Будищах (Звенигородський район), Софіївці (Черкаський район).

Звенигородська районна газета «Прапор перемоги» 1 червня 1962 року була перейменована в «Шевченків край» і носить цю назву й донині. З вересня 1994 по травень 1998 року в Черкасах виходила щотижнева газета «Тарасові джерела». Назву «Чернеча гора» носить науково-публіцистичний вісник Шевченківського національного заповідника в Каневі.

Назву «Тарасова криниця» отримав історико-етнографічний комплекс, відкритий у 1989 році в районному центрі Лисянка, на вірогідному місці криниці, з якої у 1826 році малий Тарас Шевченко носив воду, перебуваючи на «навчанні» у місцевого дяка. Того ж року ім'я Т. Г. Шевченка присвоєно Зеленодобрівській школі Городищенського району.

Поблизу Канева, напроти Тарасової гори та могили Т. Г. Шевченка, у 1990 році було створено ландшафтний заказник «Тарасів обрій» загальнодержавного значення, покликаний зберегти природно-історичний ландшафт середньої течії Дніпра.

У 1953 році в Чигирині територію колишньої Казанської соборної площі перейменовано в парк імені Т. Г. Шевченка. Таку назву мають сьогодні Шевченкові гаї в Моринцях і Шевченковому, парки в Умані, Звенигородці, Золотоноші, Христинівці та інших містах Черкащини. Крім бульвара Т. Шевченка в Черкасах, його іменем названі центральні

вулиці практично в усіх населених пунктах краю. Наприклад, у Городищенському районі у 15 населених пунктах вулиці носять ім'я Т. Шевченка, а в селищі Вільшана, селах Мліїв та Петропавлівка ім'ям поета названі ще й провулки.

З іменем Т. Г. Шевченка пов'язана назва громадської організації вихідців з Черкащини, яка з 1998 року діє у Києві – «Черкаське земляцтво «Шевченків край» у м. Києві». Першим головою земляцтва було обрано уродженця Шполянщини, тодішнього Голову Верховної Ради України Олександра Ткаченка. Впродовж семи років земляцтво очолював Юрій Розсада, а останній період – Герой України Петро Шилюк.

У роки незалежності географія шевченківських об'єктів значно розширилася. З 27 березня 2000 року ім'я Т. Г. Шевченка носить обласна універсальна наукова бібліотека в Черкасах. Серед інших об'єктів – кінотеатр у Драбові, загальноосвітня школа в Звенигородці, дошкільна установа «Тарасик» у селі Шевченкове.

Особливу групу власних назв на Черкащині, що пов'язані з іменем Шевченка, складають унікальні пам'ятки природи – окремі дерева. Зокрема, це дуб Шевченка в урочищі «Михайлова гора» неподалік села Прохорівка Канівського району. Його вік – 600 років, висота – 25 метрів, діаметр стовбура – 6 метрів. Дуб Шевченка в Шевченківському лісництві Звенигородського лісгоспу поблизу села Моринці має вік 360 років, висоту – 27 метрів, діаметр – 7 метрів.

Два дуби Шевченка ростуть у селі Будище Звенигородського району. Вік першого – близько 1000 років, висота – 22 метри, діаметр – 2,8 метра. Вік другого – 800 років, висота 23 метри, діаметр – 2,5 метра. Верба Шевченка на Тарасовій горі в Каневі посаджена у 1967 році представниками делегації з Казахстану з гілки Шевченкової верби в Мангишлаку. Там же на честь 100-річчя з дня народження поета посаджено Шевченкових 100 дубів.

До 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка в містах і селах Черкащини його ім'ям названа низка об'єктів. Зокрема, у центрі міста Корсунь-Шевченківський реконструйовано площу і сквер, якому присвоєно ім'я Тараса Шевченка.

Цікавою видається маловідома інформація про Шевченківські назви, які «не відбулися». Так, у червні 1918 року на сесії Київської губернської народної ради було ухвалено звернення до голови Канівської міської управи з проханням скасувати оренду земель, які межують з могилою Т. Г. Шевченка, і заснувати на цій території село Тарасів Кут. Однак ця пропозиція не була реалізована.

Не була підтримана свого часу й ініціатива заступника голови уряду УРСР П. Т. Тронька про перейменування до 150-річного

ювілею з дня народження Т. Г. Шевченка Черкаської області на Шевченківську.

У підписаному ним листі від 6 лютого 1964 року на адресу першого секретаря ЦК КПУ П. Ю. Шелеста, зокрема зазначалося, що «... зараз, коли в нашій країні і за її межами розгорнута підготовка до Шевченківського ювілею, на адресу Верховної Ради УРСР, Республіканського урядового ювілейного комітету надходять клопотання від трудящих, діячів літератури і мистецтва, громадських організацій про необхідність перейменування Черкаської області на Шевченківську область із залишенням за обласним центром його колишньої назви «місто Черкаси». Аналогічні просьби надійшли від Черкаського сільського обкому партії та Черкаського сільського облвиконкому.

Вважаю, що ці пропозиції заслуговують на серйозну увагу і їх слід підтримати». Цей лист було покладено в основу підписаного П. Ю. Шелестом відповідного клопотання до ЦК КПРС, яке не було задоволене.

Впродовж 2013 року громадські організації Канева та району звернулися до виконавчого комітету Канівської міської ради з пропозицією присвоїти ім'я Т. Г. Шевченка Канівській ГЕС, будівництво якої розпочато у 1964 році на честь 150-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка. Ця подія засвідчена пам'ятним знаком, встановленим на території гідровузла. Оскільки діюче законодавство передбачає попереднє громадське обговорення питання, то пропозиції громадськості поки що не реалізовані.

У рік 200-річного ювілею Т. Г. Шевченка ономастична шевченкіана Черкащини включає понад 500 об'єктів. Найбільше його іменем названо вулиць і провулків – 466. У населених пунктах області іменем Т. Г. Шевченка названо 14 парків і скверів, 7 Будинків культури, 5 музеїв. Це свідчить про всенародну любов і шану черкащан до Великого Кобзаря.

Пам'ятники Т. Г. Шевченку на Черкащині

*З*айпершим увічненням пам'яті Т. Г. Шевченка на його рідній землі – Черкащині – після смерті стало облаштування у 1861 році могили на вершині Чернечої гори поблизу Канева – у місці, яке відповідало шевченківському «Заповіту». В Успенському соборі міста протоієрей Гнат Мацкевич відслужив заупокійну літургію і виголосив надгробне слово, завершивши його словами: «Благовій же до граду нашого, Україно: в нас покоїться прах Тараса Шевченка! Тут, на одній з найвищих гір Дніпрових, як на горі Голгофі, подібно Хресту Господньому, водрузиться хрест, що його бачитимуть і по цю, і по ту сторону Дніпра».

Григорій Честахівський – давній товариш Шевченка й один із організаторів його поховання саме на Чернечій горі над Дніпром, після похорону залишився в Каневі, щоб насипати над прахом поета високу могилу. Канівчани й жителі навколишніх сіл два місяці пеленами, хустинами, торбинками й кошиками носили землю з ближніх урвищ-ярів на могилу Тараса, обкладали її камінням. Поступово над місцем поховання Шевченка виріс пагорб у кілька метрів заввишки.

На могилі встановили великий дубовий хрест. Однак він з часом підгнив і впав. Про запустіння місця поховання Шевченка у вірші «на роковини Шевченку» наш земляк Михайло Старицький у 1882 році писав:

*За Каневом, на горах, аж на чолі,
Де унизу Дніпро щось гомонить, –
Могила єсть. Її дощі поволі
Розмили вкрай: дубовий хрест лежить;
І щовесни згори рвуть хвилі глину,
Обвалюють у воду береги, –
Щоб вирвати в недбальців домовину
Й на дні сховать останки дороги...*

Було вирішено на народні пожертви встановити на могилі новий, вже чавунний хрест. У червні 1883 року Варфоломій Шевченко подав до канівської міської управи прохання: «Шануючи пам'ять покійного мого брата... я наважився поставити на могилі новий хрест, обгородивши могилу ґратами, а поблизу неї збудувати хату для сторожа».

Та влада всіляко зволикала з дозволом. Одна з причин – через легенди про те, що Тарас живий, а в могилі нібито лежать свячені ножі, які чекають слушної години, щоб з ними селяни пішли на поміщиків. І навіть коли виготовлений хрест і металеву огорожу вже мали встановлювати на могилі, київський генерал-губернатор наклав на хрест арешт, бо на ньому була табличка зі словами Шевченка:

*Свою Україну любіть;
Любіть її во время люте,
В останню, тяжкую минуту
За неї господа моліть.*

І лише після того як шевченківські рядки були вилучені, влітку 1884 року, через 23 роки після смерті поета, на Тарасовій горі було нарешті встановлено монументальний чавунний пам'ятник-хрест (проект академіка архітектури В. Сичугова). Тоді ж впорядкували могилу і за народні кошти збудували перший народний музей Кобзаря – «Тарасову світлицю».

Однією із перших спроб увічнити пам'ять Т. Г. Шевченка на його батьківщині можна вважати позначення місця його батьківської хати в Керелівці, яку в другій половині XIX століття було переобладнано, і в ній жив племінник поета Прокіп Микитович Шевченко. Перед самою смертю у 1909 році він поставив там «пам'ятник» – вкопав млиновий камінь, а один із відвідувачів, петербурзький художник, написав на ньому пам'ятку олійною фарбою: «Тут була хата Т. Г. Шевченка». Сюди ж у 1917 році було перенесено з церковної площі п'єдестал з-під бюста «царя-освободителя» і вкопано поруч із каменем. Хтось подарував тоді маленьке гіпсове погруддя Т. Шевченка і його було поставлено на постамент. Територія садиби постійно доглядалась родичами Кобзаря, відвідувачами. А 1939 року тут відкрився літературно-меморіальний музей.

До 100-річного ювілею був задум громадськості встановити пам'ятник Т. Г. Шевченку на його батьківщині. У 1914 році в Керелівці відбулося засідання гуртка київської молоді, учасники якого зібрали кошти на пам'ятник Т. Шевченкові, про що повідомляла газета «Украинская жизнь», а також прибрали територію, де в майбутньому мав стояти постамент Кобзаря, висадили декоративні дерева, впорядкували квітник, зробили живопліт з акації. Однак ці наміри тоді не були реалізовані.

Не можна обійти увагою й ініціативу Золотоніського земського зібрання, за пропозицією якого у 1904 році було створено комітет при Київській міській думі, який мав вирішувати питання проектування та встановлення пам'ятника Кобзареві в Києві. Того ж року розпочався збір коштів, у тому числі і на Черкащині. Однак всілякі надумані

зволікання з проектуванням, виділенням місця і, врешті, початок Першої світової війни, звели нанівець цей задум. Пам'ятник Т. Г. Шевченку в Києві встановлено лише у 1939 році.

Справжнім народним творцем монументальної шевченкіани нашого краю став уродженець села Попівка Звенигородського району Каленик Мефодійович Терещенко. За його проектом на Городищенському цукровому заводі відлили чавунне погруддя Т. Г. Шевченка, яке 1 липня 1923 року було встановлено на Чернечій горі в Каневі замість хреста. Інші створені К. М. Терещенком пам'ятники Кобзареві встановлено в Шполі (1925), Моринцях (1929), Шевченковому (1930).

Виготовлені городищенськими ливарниками копії чавунного пам'ятника-погруддя Т. Г. Шевченка на його могилі в Каневі і сьогодні стоять на території Інституту помології у Млієві, загальноосвітньої школи № 1 та районного територіального медичного об'єднання у Городищі.

Своєю оригінальністю виділявся пам'ятник у селі Шевченкове, який був виготовлений на замовлення сільської громади і на зібрані селянами кошти. Земляки Т. Г. Шевченка висловили побажання: «Нехай буде Тарас таким, як і ми, в шапці та кожусі». Взятись за роботу, К. М. Терещенко вклав у той монумент всю свою душу: на скелі в кожусі й шапці стояв Тарас з піднесеною правицею, біля підніжжя робітник молотом розбивав царську корону на голові змія, а навколо рвали кайдани кріпаки, стояли поруч скривдженої Катерини з дитям, гайдамаки з освяченою в Холодному Яру зброєю. До речі, Каленик Мефодійович не взяв за свою роботу й копійки, хоч жив тоді впроголодь. Відкривали пам'ятник всім селом, по-державному урочисто, за участю делегацій з Києва та багатьох міст і сіл України. Встановлена у 1929 році дев'ятифігурна композиція з бетону була зруйнована в роки війни гітлерівськими окупантами.

До 125-річчя з дня народження Т. Г. Шевченка 18 червня 1939 року одночасно з відкриттям літературно-меморіального музею на могилі поета було відкрито бронзовий пам'ятник поету. Цікавою видається його історія. Конкурс на кращий пам'ятник Т. Г. Шевченку в Києві виграв ленінградський скульптор Матвій Манізер (архітектор Євген Левінсон). Коли пам'ятник виготовили і привезли у сквер навпроти Київського університету, виявилось, що він замалий для того простору. Тоді було прийнято рішення встановити його в Каневі. А в Києві скульптор повторив із несуттєвими змінами свою попередню роботу, зробивши саму постать на два метри вищою.

Піднесена вгору бронзова постать Великого Кобзаря, яку ми бачимо сьогодні, має висоту 3,5 метра. Розміщена вона на лабрадоритовому постаменті заввишки 7,5 метра, а той встановлений на двоярусно-

му насипу висотою 6,5 метра. На надгробку могили викарбувані дати народження та смерті поета, а також рядки із «Заповіту»:

*...І мене в сім'ї великій,
В сім'ї вольній, новій,
Не забудьте пом'янути
Незлим тихим словом...*

На фасадній плиті при підйомі сходами до могили були викарбувані слова із «Щоденника» Т. Г. Шевченка: «Великий Фультон! И великий Уатт! Ваше молодое, не по дням, а по часам растущее дитя в скором времени пожрет кнуты, престолы и короны, а дипломатами и помещиками только закусит, побалуется, как школьник леденцом. То, что начали во Франции энциклопедисты, то довершит на всей нашей планете ваше колоссальное, гениальное дитя. Мое пророчество несомненно... 27 августа 1857 года».

Після здобуття Україною незалежності замість цього тексту були викарбувані інші шевченківські слова, які ще ХІХ ст. було заборонено розмістити на хресті-пам'ятнику:

*Свою Україну любіть,
Любіть її! Во врем'я люте,
В останню тяжкую минуту
За неї Господа моліть.*

З утворенням у 1954 році Черкаської області і початком хрущовської «відлиги» у містах та районах Черкащини замінюються старі і встановлюються нові пам'ятники, пам'ятні знаки та меморіальні дошки. На батьківщині Кобзаря, де пам'ятники були виготовлені із нетривкого матеріалу (гіпсу) ще в довоєнні роки і перебували в незадовільному стані, відбулася їхня заміна. В один день – 10 березня 1956 року в селі Моринцях на садибі, де стояла хата, в якій народився Т. Г. Шевченко, – було відкрито бюст поета на гранітному постаменті, а в селі Шевченковому, на місці хати, в якій він провів свої дитячі роки, встановлено пам'ятний знак. У 1957 році було відкрито пам'ятник Т. Г. Шевченку у селі Шевченковому.

У 1950-х роках робляться спроби системного розв'язування проблем увічнення пам'яті Т. Г. Шевченка. Одним з перших програмних документів такого спрямування стала прийнята 18 липня 1950 року постанова Ради Міністрів УРСР «Про благоустрій Канівського державного музею-заповідника «Могила Т. Г. Шевченка». На її виконання в листопаді того ж року було затверджено конкретні заходи з кошторисом на роботи по впорядкуванню території заповідника.

Благоустрій і підтримання в належному стані шевченківських місць та спорудження меморіальних об'єктів на Черкащині і надалі посідали провідне місце в пам'яткоохоронних заходах, що розроблялися як на

загальнодержавному, так і на обласному рівні. Ця робота поживалювалася і нерідко велася в авральному порядку напередодні святкування шевченківських дат, на які прибувало багато делегацій, у тому числі і зарубіжних.

Зокрема, значний обсяг пам'яткоохоронних, будівельних та опоряджувальних робіт було виконано у 1961 році до 100-річчя від дня смерті Т. Г. Шевченка і у 1964 році до 150-річчя від дня його народження. Ці дати, як відомо, широко відзначалися на республіканському і союзному рівнях, а ім'я Т. Г. Шевченка було внесено до календаря ЮНЕСКО «Ювілеї великих людей і подій на 1964 рік».

Активну участь у вшануванні на Черкащині пам'яті Т. Г. Шевченка брало Українське товариство охорони пам'яток історії і культури, очолюване палким шанувальником Кобзаря і подвижником збереження історико-культурної спадщини українського народу П. Т. Троньком. У 1978 році товариство виділило 30 тис. крб. на виконання робіт у Моринцях і Шевченковому. Черкаська обласна організація товариства у 1981–1988 рр. на упорядкування шевченківських місць виділила 597 тис. крб., на ремонт і реставрацію Успенського собору в Каневі – 50 тис., Звенигородському районному музею – 30 тис. крб.

Робота з упорядкування шевченківських місць проводилася й в інших містах і районах області. Зокрема, у Чигирині за рішенням сесії Чигиринської міської ради у 1954 році встановили погруддя Шевченка. Тоді ж біля Замкової гори був встановлений пам'ятний знак у вигляді чотиригранної піраміди з гербом УРСР і викарбуваним написом: «В місті Чигирині у 1843 і 1845 роках перебував великий український революціонер-демократ Тарас Григорович Шевченко». Поруч зі знаком встановлена скульптура сидячого Кобзаря, який грає на кобзі (архітектор В. Бородай).

Біля Мотронинського Свято-Троїцького монастиря у 1968 році відкрито кам'яну стелу, де на граніті вирізьблені слова: «Встановлено на відзнаку перебування у Холодному Яру в 1822, 1843, 1845 роках геніального українського поета революціонера-демократа Тараса Григоровича Шевченка». У 1970 році неподалік монастиря на хуторі Кресельці, коштом місцевого краєзнавця О. А. Найди, встановлено погруддя Кобзаря на честь його перебування в цих місцях.

У наступні роки пам'ятники Т. Г. Шевченку з'являються й в інших населених пунктах Чигиринщини. Так, погруддя поета у 1985 році прикрасило парк біля сільського Будинку культури в селі Вершаці. За свідченнями старожилів, пам'ятник Тарасу в їхньому селі був здавна, ймовірно ще з початку ХХ століття, коли відзначалося 100-річчя з дня його народження. Однак під час Великої Вітчизняної війни німці понівечили пам'ятник автоматними чергами, залишивши лише постамент.

Справжнім святом для жителів районного центру стало 20 травня 1989 року, коли в міському парку, замість виготовленого з нетривких матеріалів погруддя, було відкрито новий пам'ятник Кобзареві (скульптор Е. Кунцевич, архітектор В. Гнезділов). У церемонії відкриття в Чигирині взяли участь делегації з США, Японії, Польщі, Канади, Бразилії, Грузії, Молдови. Серед почесних гостей був поет Д. Павличко, професор із США Д. Грабович, перекладач японською мовою «Кобзаря» Такаукі Мураї з Японії, білоруський письменник Янка Брыль.

Цього ж року було оновлено обеліск біля підніжжя Замкової гори, який теж почав руйнуватись. Новий пам'ятний знак має форму відкритої книги-полум'я з барельєфом Шевченка, виготовлений Черкаськими художньо-реставраційними майстернями, архітектор Ю. Соміков.

Тривалий час не було пам'ятника Кобзареві в Умані – значному культурному та економічному місті Черкащини. У 1961 році уманський краєзнавець Г. Храбан на сторінках місцевої газети «Уманська зоря» порушує це питання. У лютому 1963 року він у статті «Достойно зустріти 150-річчя з дня народження Кобзаря», вміщеній у цій же газеті, знову пише про пам'ятник, наголошуючи, що навіть у сусідній Маньківці такий пам'ятник вже є. І лише у квітні 1966 року в Умані було урочисто відкрито перший пам'ятник Т. Г. Шевченкові. А 9 березня 1981 року – встановлено новий металево-бронзовий пам'ятник. Автори монумента – народний художник України, скульптор О. Скобликов та лауреат Державної премії УРСР імені Т. Г. Шевченка А. Ігнатенко.

Пам'ятною й давноочікуваною подією для жителів Черкас стало відкриття у 1964 році до 150-річчя з дня народження поета пам'ятника Т. Г. Шевченку на розі бульвару Шевченка і вулиці Дашкевича, який композиційно завершив однойменну площу біля обласного музично-драматичного театру. Автори пам'ятника – скульптори М. Вронський і О. Олійник, архітектор – В. Гнезділов.

Бронзову скульптуру Т. Г. Шевченка, висотою три метри, було виготовлено в київських майстернях Худфонду України і встановлено на гранітному постаменті заввишки чотири метри. Нижня частина пам'ятника доповнена висіченою з граніту скульптурною композицією персонажів шевченківських творів – сліпого кобзаря, Катерини і Прометея – борця за народну волю. У верхній частині постаменту викарбувано напис: «Т. Г. Шевченко. 1814–1861».

У 1972 році здійснювалася реконструкція пам'ятника, зокрема тимчасові фігури шевченківських героїв були замінені гранітними, дещо вищим став постамент. А у 1989 році в Черкаській середній школі № 22 встановлено обковане міддю погруддя Т. Г. Шевченка черкаського скульптора А. Кравченка. На передній частині постаменту з граніту, викарбувані слова: «Т. Г. Шевченко. Учітєся, брати мої».

Думайте, читайте». Нев'янучі квіти у підніжжя пам'ятника Великому Кобзареві засвідчують глибоку шану і любов до нього жителів і гостей Черкас.

У 1970-х роках на Черкащині починають здійснюватися заходи, які передбачають реставрацію та реконструкцію шевченківських меморіальних об'єктів. Прикладом застосування на практиці методу реставраційної реконструкції може бути натурне відтворення садиби в селі Моринцях, де народився Т. Г. Шевченко, та хати в селі Шевченкове, де пройшли його дитячі роки.

У роки незалежності пам'ятники Т. Г. Шевченку прикрасили площі і вулиці багатьох міст і сіл Черкащини. Бронзова постать Кобзаря (архітектор А. О. Гайдученя, скульптор П. Ф. Мовчун) 20 липня 1993 року постала в парку імені Т. Г. Шевченка в Золотоноші.

У 1999 році пам'ятник Кобзареві відкрито в Корсунь-Шевченківську (автори – скульптор Е. Кунцевич та архітектор К. Сидоров).

Пам'ятник Т. Г. Шевченкові у 2009 році відкрито у селі Криві Коліна Тальнівського району (скульптор О. Хівренко, архітектор А. Дітковський та каменяр В. Коржов). На постаменті майже шестиметрової постаті викарбувано слова «У те найкращее село, у те, де мати повивала. Мене малого...».

З'являються пам'ятники та скульптурні композиції, які відзначаються своєю оригінальністю і неповторністю.

Так, окрасою Національного заповідника «Батьківщина Шевченка» на Звенигородщині стали авторські роботи скульптора А. Куца у спів авторстві з архітектором М. Барановським «Мене там мати повила», «Тарас малює», «Мені тринадцятий минало», «Тарас мандрує», які увійшли до скульптурного ансамблю «Шлях Тараса», що відтворює життя поета, починаючи від немовляти і до останнього приїзду на свою батьківщину. Робота над ним розпочалася ще в кінці 1980-х років, а завершилася у 1997 році. Початок циклу – «Мене там мати повила», що стоїть на в'їзді до Моринців (і де малий Тарас зображений на руках у матері). А закінчується – погруддям Шевченка – саме таким він востаннє ступив на землю батьків.

Через усе життя Т. Г. Шевченко проніс найтепліші почуття до своєї матері – Катерини Якимівни Бойко. Її образ назавжди закарбується в Шевченковій пам'яті та знайде творче уособлення в образах жінок-матерів – наповнених щастям і стражданням за долі своїх дітей. Перебуваючи на засланні, він подумки линув в Україну, до батьківської хати, до рідної неньки:

*Не називаю її раєм,
Тії хатиночки у гаї
Над чистим ставом край села,*

*Мене там мати повила
І, повиваючи, співала,
Свою нудьгу переливала
В свою дитину...*

*Там матір добрую мою,
Ще молодую, у могилу
Нужда та праця положила.*

Поховали Катерину Якимівну, як вона і заповідала, біля хати в садку. А у 2006 році на її могилі у Моринцях відкрито пам'ятник. Він символізує материнство, жіночість та ніжність, притаманні всім українським жінкам. Автори пам'ятника – черкаський скульптор В. Демйон, архітектори Ю. Чеберяк і С. Фурсенко.

Того ж року в селі Зелена Діброва Городищенського району відкрито пам'ятник старшій сестрі поета – Катерині Красицькій. Вона була для Тараса не тільки «незабвенной сестрой», а й «терпеливой, нежной нянькой», як називає поет її в повісті «Княгиня», доглядала менших братів і сестер, поряdkувала в хаті та на городі. Саме Катерина водила малого Тараса до Мотронинського монастиря «на прощу», ставила з братиком свічку за «здравіє» рідних і близьких і довго молилася.

Унікальний надгробок на відкритому пам'ятнику має свій символ-зображення: миловидна молода жінка розплітає косу, немов перед сном – на завершення життя, але ж волосся можна й переплести по-новому – як символ його продовження у дітях і внуках-правнуках. Тепер, під шепіт лип і берізок, з гранітного каменю, розплітаючи косу, дивитиметься сестра Катерина у світ.

До 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка монументальна шевченкіана Черкащини поповнюється новими пам'ятниками. Зокрема, напередодні Дня незалежності, у серпні 2013 року пам'ятники Кобзареві відкрито в селах Теклине Смілянського, Велика Севаст'янівка Христинівського, Паланка Уманського районів. У 2013 році пам'ятники Т. Г. Шевченку відкрито також в селах Лозуватка (5 листопада) та Матусів (19 листопада) Шполянського, Стеблів (27 листопада) Корсунь-Шевченківського районів, на території Східно-Європейського університету у Черкасах.

Відкриття пам'ятників у населених пунктах краю проходять урочисто і святково за великої участі людей і стають пам'ятними подіями у громадсько-культурному житті.

Сьогодні монументальна шевченкіана Черкащини включає 23 пам'ятники та 46 погрудь Т. Г. Шевченка, а також 23 пам'ятні знаки про перебування поета в різних куточках нашого краю.

Використані джерела і література

1. Авраменко В. До фондової колекції // Чернеча гора. Науково-публіцистичний вісник Шевченківського національного заповідника. – 2006. – № 1 (24).
2. Аг. Кримський. Народні легенди про Шевченка – і пісня про «Шевченка» // Акад. Аг. Кримський. Розвідки, статті та замітки. I – XXVII. – К.: 3 друкарні УАН, 1928.
3. Агрофірма «Заповіт Шевченка» [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://www.urozhay.net/branches/zapovit_shevchenka/ (дата звернення: 24.02.2013).
4. Бaley С. З психології творчості Шевченка. – Черкаси: Брама, 2001. – 79 с.
5. Бараниченко М. Самодіяльний театр на Золотоніщині // Прапор Леніна. – 1977. – 9 квітня.
6. Бас В. В. Шевченків край: Фотопутівник. – К.: Мистецтво, 1989. – 263 с.
7. Бахмут А. І. Училища // Малий енциклопедичний словник Корсунщини. – Корсунь-Шевченківський, 2004. – Т. 2. – С. 212–215.
8. Бахмут А. І., Ніколенко А. Г., Степенькін С. Ю., Степенькіна П. Я. Корсунь-Шевченківський район // Малий енциклопедичний словник Корсунщини. – Корсунь-Шевченківський, 2003. – Т. 1. – С. 153–156.
9. Безсмертному Кобзареві // Співає Черкащина. – К., 1964. – Випуск 3.
10. Безуглий В. Худяківському народному театрові виповнилося 95 років! // Нова доба. – 2013. – 9 квітня.
11. Библиография периодических изданий России, 1901 – 1916. 3814. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://feb-web.ru/feb/periodic/bb-abc/bb2/bb2-1382.htm>. (дата звернення: 28.07.2013).
12. Білецький Ф. Розкажи мені, Тікичу... Буки від давніх часів до сьогодення. – Черкаси: Інтроліга TOP, 2012. – 280 с.
13. Білецький Ф. Ф. Як «добрі люди» шанують і використовують Шевченка [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://progolovne.ck.ua/archives/12229/> (дата звернення: 30.12.2012).
14. Білоус Г. П. Провидці правди і свободи: вірші, поеми та дослідження життя і творчості Г. Сковороди, Т. Шевченка, В. Стуса / Г. П. Білоус. – Черкаси: Вид. Ю. Чабаненко, 2004. – 192 с.
15. Білоцерківська Г. І. Василь Симиренко – меценат українського книговидання // Матеріали наукової конференції «Українська писемність та мова у манускриптах і друкарстві», 2010 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://vuaam.org.ua/uk/704> (дата звернення: 08.12.2012).
16. Бондаренко А. І. Шевченко на Черкащині // Збірник праць ювілейної Шевченківської конференції. – К., 1962.
17. Бондаренко Л. «Кобзар» 1860 року // Кримська світлиця. – № 10. – 9 березня 2012 р.
18. Бондаренко О. Батьківщина Тараса Шевченка // Черкащина. – 2012. – № 5. – С. 25–29.

19. Бондаренко Т. О. Твори Макара Мухи в колекції Черкаського художнього музею // Музейний альманах. Наукові матеріали: статті, есе. Випуск 2. – Черкаси: 2011.
20. Боримський В. Черкащина: розвиток вокально-хорового та композиторського мистецтва на рубежі XIX–XX ст. // Сторінко музичного мистецтва черкаського краю: минуле і сьогодення. Тези науково-практичних розвідок, представлених на III обласний конкурс збирачів народної пісні та краєзнавців «Калинові дзвони». – Черкаси: ПП Гордієнко Є. І., 2011. – 116 с.
21. Бородін В. Жур Петро Володимирович // Шевченківська енциклопедія [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.shevchcycl.kiev.ua/> / (дата звернення: 06.01.2013).
22. Брижицька С. А. Життя і слово українця для українців. Тарас Шевченко і становлення національної ідентичності українців. За матеріалами книг вражень на його могилі 1896–1926 рр. – Монографія. – Київ: Задруга, 2006. – 294 с.
23. Брижицька С. А. «Я не одинокий...»: національне самоствердження Тараса Шевченка та його вплив на становлення національної ідентичності українців (друга чверть XIX ст. – середина 20-х років XX ст.). – Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Центр українознавства. – Черкаси: Брама, 2006. – 192 с.
24. Видання творів Тараса Шевченка у фондах Шевченківського національного заповідника: Каталог. Упорядники: О. О. Солопченко, Л. Г. Сіленко. К.: Криниця, 2004. – 368 с.
25. Вінок Кобзареві. – Черкаси, 1961.
26. Вісти з Української Центральної ради. – 1917. – 21 березня.
27. Вісті Черкаського повітового виконкому Ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. – 1919. – № 93. – 22 липня.
28. Вісті Черкаського повітового виконкому Ради робітничих, селянських та червоноармійських депутатів. – 1920. – №167. – 4 серпня.
29. Всеукраїнська наукова конференція «Тарас Шевченко у формуванні національної ідентичності українців» (30 травня 2013 р., Шевченківський національний заповідник) // Київський університет. – 2013. – Вересень.
30. Ганницький С. Г. Василь Симиренко – технолог, промисловець, меценат // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. – 2005. – Вип. 2. – С. 17–18.
31. Гладков Г. П. Буромские зимние досуги: Три малороссийские песни / Перелож. для смешан. хора с ф.-п. А. А. Юрченко; На слова Шевченко. – К.: Нотопечатня Чоколова, б. г. – 5 с.
32. Голиш Г. М. Золотоніський аматорський театр і Наталія Ужвій // Вісник Черкаського університету. Серія «Історичні науки». – 1998. – Вип. 12. – С. 94–98.
33. Голиш Г. М. О. О. Навроцький – одностудієць і соратник Т. Г. Шевченка // Черкащина в контексті історії України. Матеріали Четвертої науково-краєзнавчої конференції, посвяченої 195-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка. – Черкаси, 2010. – С. 122–129.
34. Голиш Г., Голиш Л. Шевченкознавчі публікації викладачів Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького у фондах наукової бібліотеки ЧНУ // Збірник праць Міжнародної (38-ї) наукової шевченківської конференції. 20–21 квітня 2011 року. – Черкаси, 2011. – С. 670–684.
35. Голобуцький П. В., Мойсеєнко Н. І. Лебединцев Феофан Гаврилович // Енциклопедія історії України: Т. 6: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2009. – 784 с.: іл.
36. Гончаренко В. А. На батьківщині Т. Г. Шевченка. – Дніпропетровськ: Промінь, 1984. – 110 с.

37. Гончарук А. По шевченківських місцях Черкаської області (на допомогу юним мандрівникам-краєзнавцям). – Черкаси, 1957. – 15 с.
38. Грабовецький В. В., Неумитий В. М. Моринці. Сторінки історії та вшанування Кобзаря. – Івано-Франківськ: Нова зоря, 2008.
39. Грушкін В. Земля, оспівана Тарасом. – К.: Київське обласне книжково-газетне видавництво, 1961. – 127 с.
40. Дописи. с. Лип'янка // Нова Рада. – Київ, 1917. – 10 мая. – № 35. – С. 4.
41. Дописи // Рідний край. – 1906. – № 12.
42. Дописи // Рідний край. – 1906. – № 15.
43. Дописи // Рідний край. – 1906. – № 22.
44. Дописи // Рідний край. – К., 1909. – № 15.
45. Державний архів Черкаської області (далі – ДАЧО). – Ф. 8, оп. 1, спр. 451.
46. ДАЧО. – Ф. Р-150, оп. 1, спр. 5; ДАЧО. – Ф. Р-150, оп. 1, спр. 3.
47. ДАЧО. – Ф. Р-268, оп. 1, спр. 3.
48. ДАЧО. – Ф. Р-253, оп. 1, спр. 11.
49. ДАЧО. – Ф. Р-1892, оп. 1, спр. 67.
50. ДАЧО. – Ф. Р-1892, оп. 3, спр. 7.
51. ДАЧО. – Ф. 114, оп. 1, спр. 57.
52. ДАЧО. – Ф. Р-5585, оп. 1, спр. 55.
53. ДАЧО. – Ф. 4619, оп. 26, спр. 261.
54. ДАЧО. – Ф. Р-2631, оп. 1, спр. 208.
55. ДАЧО. – Ф. Р-2631, оп. 1, спр. 259.
56. ДАЧО. – Ф. Р-150, оп. 1, спр. 3.
57. ДАЧО. – Ф. Р-5276. оп. 1, спр. 13.
58. ДАЧО. – Ф. Р – 2631, оп. 1, спр. 107.
59. ДАЧО. – Ф. П – 4619, оп. 27, спр. 209.
60. ДАЧО. – Ф. 116, оп. 1, спр. 23.
61. ДАЧО. – Ф. 2420, оп. 2, спр. 45.
62. ДАЧО. – Ф. Р-5624. оп. 1, спр. 63.
63. 20 липня 1878 року народився художник, педагог Ілля Максимович Шульга // [Електронний ресурс]. Режим доступу: arhiv.orthodoxy.org.ua/uk/tsey_den_v_istorii/2006/.../2896.html / (дата зверення: 15.01.2013).
64. Демущий Порфирій Данилович // [Електронний ресурс]. Режим доступу: histans.com/?termin=Demucky_P_D / (дата зверення: 13.01.2013).
65. Дзима В. На свято мучеників Макавеїв працівники Шевченківського національного заповідника з кошиком квітів і букетом троянд піднялися до могили Кобзаря // Прес Центр. – 2012. – 22 серпня.
66. Для землі – сонце, для народу – Шевченко: збірник прислів'їв та приказок про Т. Г. Шевченка / А. О. Татарин. – Черкаси: Брама-Україна, 2006. – 108 с. + 9 л. іл.
67. Дмитренко О. І., Старусева В. С. Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на його батьківщині // Черкащина в контексті історії України. Матеріали Четвертої науково-краєзнавчої конференції, посвяченої 195-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка. – Черкаси, 2010. – С. 252–261.
68. Дмитро Филімонович Красицький // Літературно-мистецький вернісаж Черкащини. – Черкаси, 2011. – Випуск 9. – С. 3–6.
69. Доманицький В. Листи з-за границі // Рада. – 1909. – 18 лютого.
70. Доманицький Василь. З науково-творчої спадщини: Статті, нариси, рецензії. У двох книгах. Книга перша. – Черкаси: видавець Ю. Чабаненко., 2010. – 440 с; Василь Доманицький. З науково-творчої спадщини: Статті, рецензії, огляди, бібліографія. У двох книгах. Книга друга. – Черкаси: видавець Ю. Чабаненко, 2010. – 410 с.

71. Доманицький В. М. Критичний розгляд над текстом Кобзаря Шевченка. Репр. відтворення з вид. 1907 р. – Черкаси : Вертикаль, 2008. – 384 с.
72. Доманицький В. Некоторые данные для биографии Т. Г. Шевченка // Киевская старина. – 1901. – Т. 72. – № 2. – Отд. 2. – С. 65–68.
73. Доманицький В. Как читается Шевченко // Киевская Старина. – 1904. – Т. 86. – № 7 – 8. – Отд. 2. – С. 18–19.
74. Дробний І. Вереснева золота печаль. Вибрані твори. – Черкаси: Вид. Ю. Чабаненко, 2005. – 528 с.
75. Жадько В. О. Іду за Шевченком. Від Києва до Канева. – К.: Експрес-Поліграф, 2010. – 127 с.: іл.
76. Жеплинський Б. Кобзар з пишною чуприною. Кобзарськими стежинами // [Електронний ресурс]. Режим доступу: [www.ukrlit.vn.ua /article/1232.html/](http://www.ukrlit.vn.ua/article/1232.html/) (дата звернення: 27.01.2013).
77. Жур П. В. Труди і дні Кобзаря. – К.: Дніпро, 2003.
78. Забіяка І. М. Шевченкіана на сторінках журналу «Киевская старина» // Наукові записки. – К.: Інститут журналістики, 2002. – Т. 8. – С. 83–87.
79. «Заповіт» Т. Г. Шевченка мовами світу. – Інформаційно-презентаційне видання. – Черкаси: Бізнес-стиль, 2012.
80. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://shevchenko-museum.com.ua/default/blog/view/214/blog/1/> (дата звернення: 05.10.2013).
81. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ztgorod.blog.net.ua/horodyschenska-shevchenkiana/> (дата звернення: 26.07.2013).
82. Експозиція до Дня перепоховання Т. Г. Шевченка на Чернечій горі. [Електронний ресурс]. Режим доступу: [http://www.museum-ukraine.org.ua /index.php?go=News&in=view&id=7088](http://www.museum-ukraine.org.ua/index.php?go=News&in=view&id=7088) (дата звернення: 05.10.2013).
83. Єфремов Сергій Олександрович [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/> (дата звернення: 06.01.2013).
84. Інформація наукового центру шевченкознавчих досліджень Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького.
85. Інформація газети «Вісти з української центральної Ради» про демонстрацію в м. Києві // Українська Центральна Рада Документи і матеріали у двох томах. Т. 1. (4 березня – 9 грудня 1917 р.). – К.: Наукова думка, 1996. – С. 47–50.
86. Історія міст і сіл Української РСР. Черкаська область. – К., 1972.
87. Іщенко Б. Село Шевченкове. – Черкаси: Черкаське обласне книжково-газетне видавництво, 1962. – 95 с.
88. Їжакевич Іван Сидорович // Шевченківський словник: У 2-х томах. – К., 1976. – Т. 1.
89. Калиновська Т., Жук П. Через ту бандуру // Черкаський край. – 2012. – 6 квітня.
90. Капустін В. Нашадок великого Кобзаря // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://ua.convdocs.org/docs/> (дата звернення: 17.01.2013).
91. Карпенко В. В. Склад і зміст фонду Симиренків: його наукове і практичне значення // Історичний архів. Випуск 7. Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – С. 98–102.
92. Каталог виставки «Черкаські художники у вінок великому Кобзареві» / Упорядник – О. Шарапа. – Черкаси, 2008.
93. Кобиляцька В. Провокація прем'єри // Черкаський край. – 2012. – 19 грудня.
94. Козоріз В. П. Божа людина з Великого Хутора (до 60-ліття Михайла Коваля) [Електронний ресурс]. Режим доступу: [velikijhutir.cherkassy.ua /great_people/koval.php?news_id=477/](http://velikijhutir.cherkassy.ua/great_people/koval.php?news_id=477/) (дата звернення: 27.01.2013).
95. Комарницький М. Так було за царизму // Черкаська правда. – 1961. – 5 лютого.

96. Кониський О. Я. Тарас Шевченко-Грушівський: Хроніка його життя. – К., 1991.
97. Концерт Охматівського хора // Літературно-науковий вісник. – Львів, 1901. – Т. XIII. – Кн. 1.
98. Корнійчук М. А. Про атрибутування окремих видань творів Т. Шевченка у колекції МКДУ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?q> (дата звернення: 01.12.2012).
99. Красицький Фотій Степанович // Шевченківський словник: У 2-х томах. – К., 1976. – Т. 1.
100. Красицький Д. Ф. Тарасові світанки: повісті (про Т. Г. Шевченка). – 2-е вид., перероб. – К.: Веселка, 1989. – 262 с.
101. Кращі сценарії бібліотек області. – Вип. 17 / уклад. Л. С. Шумко. – Черкаси: «КЗ ОУНБ імені Тараса Шевченка», 2011.
102. Кримський А. Ю. Звенигородщина. Шевченкова батьківщина з погляду етнографічного та діалектологічного: Відтворення з авторського макету 1930 р. / автор передмови А. Ю. Чабан. – Черкаси: «Вертикаль», видавець ПП Кандич С. Г., 2009, XVI + 438 + 10* с., іл.
103. Культурное строительство в Черкасской области (1917–1980): Сборник документов и материалов. – Днепропетровск: Проминь, 1989. – 272 с.
104. Листи до Т. Г. Шевченка. 1840–1861. – К.: Вид-во Акад. наук Укр. РСР, 1962. Лист від 22 березня 1841 року.
105. Лопата П. Сергій Єфремов – шевченкознавець // Міст [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://meest-online.com/?p=5774> / (дата звернення: 06.01.2013).
106. Максимович М. На похорон Т. Г. Шевченка під Каневом // Основа. – 1861. – № 3. – С. 39–41.
107. Марченко-Пошивайло Т. Шевченкіана Івана Гончара [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://www.google.com.ua/search?q=палермо&ie> / (дата звернення: 02.01.2013).
108. Матушевский Ф. Посетители могилы Т. Г. Шевченка // Киевская старина. – 1903. – № 2. – С. 267–294.
109. Машталір А. І. Постать Т. Шевченка в контексті національного відродження у Наддніпрянській Україні (1917–1920 рр.): дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України». – Черкаси, 2013.
110. Мельник О. Як видавець він був прямо незрівнянний // Українська газета. – 18–31 грудня 2008.
111. Мельниченко В. Вшанування пам'яті Т. Г. Шевченка на Черкащині: зародження традицій на початку ХХ століття // Черкаський край. – 2006. – 15 червня.
112. Мельниченко В. М., Соса П. П. Шевченко і Черкаси. – Черкаси, 1999.
113. Мельниченко В. М., Носань С. Л. 50 пісенних літ. – Черкаси, 2007.
114. Микола Бажан // [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ebk.net.ua/Book/biographies/100nu/part4/bazhan.htm / (дата звернення: 12.01.2013).
115. Мистецька шевченкіана музею «Кобзаря» / Упорядник – О. Шарапа. – Випуск другий. – Черкаси, 2010.
116. Михайленко А. До серця України // Україна. – 1989. – № 30–31.
117. Могила Тараса Шевченка. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 05.10.2013).
118. Молодь Черкащини. – 1961. – 24 лютого.
119. Населені пункти, названі на честь Тараса Шевченка [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 30.12.2012).

120. На Украине и вне ее // Украинская жизнь. – 1914. – № 3.
121. На Тарасовій горі в Каневі Президент України Віктор Янукович вшанував пам'ять Кобзаря та вручив державні премії // Нова доба. – 2012. – 13 березня.
122. Надточій О. Л. До історії цензурних заборон творів Тараса Шевченка (1861 – 1900 роки) [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journlib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=334> (дата зверення: 18.12.2012).
123. Негода М. Під арештом // Черкаська правда. – 1959. – 23 липня. – С. 3.
124. Носань С. Із пісні любові, із слави віків! // Спільна справа. Вісник Черкаської обласної державної адміністрації. – 1961. – №1. – Березень.
125. Носань С. Л. Геній правди: до 175-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка. – К.: Знання, 1989. – 48 с.
126. Неспокій серця: До 85-річчя від дня народження М. Ф. Пономаренка: 36 статей і матеріалів / Державний архів Черкаської області / Тетяна Анатоліївна Клименко (упоряд.), Василь Миколайович Мельниченко (упоряд.). – Черкаси: Вертикаль, 2005. – 104 с.
127. Н. П. Жизнь и произведения Тараса Шевченка (свод материалов для его биографии) с портретом / Составил М. К. Чалый. Киев, 1882 // Киевская старина. – 1882. – Август. – Библиография.
128. Олена Пчілка. Перекази про Шевченка // Шершень. – 1906. – № 9. – С. 3.
129. Овсієнко Л. Г. // Малий енциклопедичний словник Корсунщини. – Корсунь-Шевченківський, 2004. – Т. 2. – С. 195.
130. Онищенко О. Земля, яку сходив Тарас... // Черкаська правда. – 1959. – 8 серпня. – С. 3.
131. Основні показники діяльності культурно-освітніх закладів Черкаської області у 2005 році за результатами статистичної звітності. – Черкаси, 2006. – 32 с.
132. Пам'ятник Тарасові Шевченку (Київ) Шульга // [Електронний ресурс]. Режим доступу: [uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятник_Тарасові_Шевченку_\(Київ\)](http://uk.wikipedia.org/wiki/Пам'ятник_Тарасові_Шевченку_(Київ)) / (дата зверення: 17.01.2013).
133. Паспорт на пам'ятник Т. Г. Шевченку в міському парку. Архів Національного історико-культурного заповідника «Чигирин».
134. Пахаренко В. І. Незбагнений апостол. – Черкаси, 1999.
135. Пашенко Д. І. Історія розвитку педагогічної освіти на Уманщині // Вісник Черкаського університету. Серія «Педагогічні науки». – 2009. – Випуск 132. – С. 116–125.
136. Піка К. Любов вічна. – Черкаси: Брама-Україна, 2009. – 128 с.
137. Перелік історичних пам'яток Золотоноші // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zolotonosha.osp-ua.info/> / (дата зверення: 17.01.2013).
138. По Росії і Україні // Рідний край. – 1906. – № 8.
139. «Поет, Пророк, Людина» – виставка бібліографічних видань до 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://library.ck.ua/index.php/component/content/article/119-200rtr/587-l-r> (дата зверення: 16.07.2013).
140. Поліщук В. Т. Шевченкіана земляків Кобзаря // Черкащина в контексті історії України. Матеріали Четвертої науково-краєзнавчої конференції, посвяченої 195-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка. – Черкаси, 2010. – С. 15–27.
141. Полякова Т. Ю. Театри // Малий енциклопедичний словник Корсунщини. – Корсунь-Шевченківський, 2004. – Т. 2. – С. 198–199.
142. Пономаренко М. Ф. Краєзнавці Черкащини. Біобібліографічний словник. – Золотоноша, 2003.

143. Пономаренко М. Ф. Шевченко і Черкащина. – Черкаси, 1988. – 51 с.
144. Пономаренко М. Ф. Черкаські видання // Черкаська правда. – 1989. – 28 лютого.
145. Пошанування пам'яті Т. Шевченка в 50-ті роковини його смерті // Рідний край. – 1911. – № 9–10.
146. Пр. П. Л-в. Тарас Григорьевич Шевченко. (Некоторые дополнения и поправки к его биографии) // Киевская старина. – 1882. – Сентябрь. – Известия. – С. 560–567.
147. Прибега Л. В. Реставраційні реконструкції в пам'яткоохоронній праці України // Праці Центру пам'яткознавства НАН України / Ред. С. Заремба. – К., 1993. – Вип. 2. – С. 84–98.
148. Приліпко М. В. Чорнобаївщина. Нариси історії населених пунктів (від найдавніших часів до сьогодення). – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2013. – 652 с.
149. Радянська думка. – 1929. – 14 березня.
150. Радянська Україна. – 1962. – 12 грудня.
151. Радянська Україна. – 1961. – 17 січня.
152. Спомини про Т. Г. Шевченка // Рідний край. – 1906. – № 11.
153. Симоненко В. Лебеді материнства. – К., 1981.
154. Ситник А. Найкраща роль завжди попереду // Спільна справа. – 1997. – №1. Березень.
155. Слава Черкащини. – Дніпропетровськ: Промінь, 1967. – 262 с.
156. Смоктий А. Взгляд народа на Шевченко // Киевская старина. – 1882. – Август. – С. 371–373.
157. Смоктий А. Воспоминание о Шевченке // Киевская старина. – 1883. – Сентябрь и октябрь. – С. 320–322.
158. Соса П. П., Березняк Г. І., Мельниченко В. М. Пам'ятки Черкас. – Черкаси, 1998.
159. Старицький М. Твори: У 8 томах. – К.: Дніпро, 1965. – Т.8. – 752 с.
160. Смілянський електромеханічний завод [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення: 20.10.2013).
161. Танана Р. В. Тарасова світлиця. – Черкаси: Вертикаль, видавець Кандич С. Г., 2011. – 160 с.
162. Танана Р. В. Із культурного життя Канева початку ХХ століття (огляд газети «Каневская неделя» за 1913 рік) // матеріали науково-практичної конференції «Канів у контексті історії України», присвяченої 925-літтю міста Канева та 85-літтю взяття під державну опіку могили Тараса Шевченка. 20 вересня 2003 року. – Канів, 2004. – С. 63–68.
163. Тарас Шевченко. Кобзар. 1840 – 1940. – Перевид. в Україні / Літературно-художнє видання. Автори післямови: О. Солопченко, М. Мушинка, Р. Лубківський
164. Тарас Шевченко – славний син Черкаської землі. Інформаційно-презентаційне видання. – Черкаси: Бізнес-стиль, 2012. – 160 с.
165. Тарас Шевченко: Текст і контекст. Катерина / Упорядник Василь Пахаренко. – Черкаси: Брама-Україна, 2009. – 208 с.
166. Тарас Шевченко. Текст і контекст. Гайдамаки / Автор проекту і упорядник В. Пахаренко, укладач Ю. Гончар. – Черкаси, 2011. – 368 с.
167. Тарасів обрій // Черкащина: Універсальна енциклопедія / Автор-упорядник В. Жадько. – К.: ВПК «Експрес-поліграф», 2010. – 1104 с.: іл.
168. Тарахан-Береза З. П. «Заворожи мені, волхве...»: Тарас Шевченко і Михайло Щепкін. – К.: Мистецтво, 2012. – 352 с.

169. Тарахан-Берега З. Святиня. Науково-документальний літопис Тарасової гори. – К., 1998.
170. Тарахан-Берега З. П. Шевченко – поет і художник. – К.: Наукова думка, 1985. – 183 с.
171. Т. Г. Шевченко в творах і картинах [Образотворчий матеріал]: збірник / худ.: С. П. Спичак; авт. передм.: Г. П. Білоус. – Черкаси: Видавець Чабаненко Ю. А., 2008. – 152 с.
172. Театр драми і комедії. [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://udpu.org.ua/viewpage.php?page_id=87&y=2009&m=1. (дата звернення: 28.07.2013).
173. Тимошик М. С. Українська видавнича справа в умовах формального проголошення свободи друку [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1638> (дата звернення: 18.12.2012).
174. Токар Н. Шевченкознавчі студії Василя Доманицького // Наукові записки. Вип. 14. Серія: Історичні науки. – Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011. – С. 113–122.
175. Указатель материалов для изучения жизни и произведений Т. Г. Шевченко / [сост.] М. Комаров // Киевская старина. – 1886. – Т. 14, март. – С. 570–582; т. 14, апрель. – С. 778–786.
176. У Каневі відзначили 150-ту річницю перепоховання Т. Г. Шевченка. 23.05.2011 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.oda.ck.ua/?lng=ukr§ion=2&page=2> / (дата звернення: 03.03.2013).
177. Уклін Кобзареві / Упорядник Федорова Т. М. – Черкаси: Вид. Ю. Чабаненко, 2011. – 60 с.
178. Україна: скарби музеїв і заповідників. – К.: Видавнича фірма «Чорлі», 1997. – 208 с.
179. Українці в світі. Прудкий Никін Іванович // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.ukrainians-world.org.ua/about/45/49/86/103/> (дата звернення: 27.01.2013).
180. Українська Центральна Рада. Документи і матеріали: У 2-х томах. – К., 1997. – Т. 2.
181. Усенко П. Г. Арабажин Костянтин Іванович // Енциклопедія історії України: Т. 1: А-В / Редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2003. – 688 с.: іл.
182. Филипович Павло Петрович [Електронний ресурс]. Режим доступу: uk.wikipedia.org/wiki/Филипович_Павло_Петрович / (дата звернення: 05.01.2013).
183. Филипович П. П. Шевченкознавчі студії. – Черкаси: Брама, 2002. – 219 с.
184. Фундаментальним принципом у відзначенні 200-річчя Т. Шевченка має бути консолідація суспільства навколо вшанування його постаті – Глава держави [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/news/27057.html> (дата звернення: 06.04.2013).
185. Хай ввіки славиться ім'я Кобзареве! (довідка за підсумками обласного конкурсу. – Черкаси: «КЗ ОУНБ імені Тараса Шевченка», 2011.
186. Хоменко В. М. Звенигородщина. Словник-Довідник. – Черкаси, 2008.
187. Хоню В. В. Діяльність видавництва «Вік» (1894–1919). Становлення видавничої галузі в Україні: Автореф... дис... канд... філолог. наук: 10.01.08 / Київський національний університет імені Тараса Шевченка. – К., 2000.
188. Художники Шевченкового краю / Упоряд. Іщенко Ю. П., Фізер І. В. – Черкаси: Брама, 2008.

189. Центральний державний архів вищих органів державної влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 5116. Міністерство культури УРСР. Відділ музеїв та охорони пам'яток культури. – Оп. 10. Спр. 141. – Т. 1. Довідки про роботу музеїв за 1959 рік. – 201 арк.
190. Циганенко Ю. Шевченківське свято на Полтавщині року 1914 та заборона «Кобзаря» // За сто літ: Матеріали з громадського й літературного життя України XIX і початку XX століття / під ред. М. Грушевського. – К.: Державне видавництво України, [б.д.] – Кн. 3.
191. Чалый М. Посещение Т. Г. Шевченком сахарного завода Яхненка и Симиренка // Киевская старина. – 1889. – Т. 24. – № 2.
192. Чепурна І. В. Образ Великого Кобзара в монументальній скульптурі Чигиринщини // Черкащина в контексті історії України. Матеріали Четвертої науково-краєзнавчої конференції, посвяченої 195-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка. – Черкаси, 2010. – С. 231–236.
193. Черкаська область. Адміністративно-територіальний устрій. – Сміла: ДВПП Тясмин, 1999. – 114 с.
194. Черкаська правда. – 1959. – 10 березня.
195. Черкаська правда. – 1961. – 19 січня.
196. Черкаська правда. – 1981. – 13 березня.
197. Черкаська правда. – 1972. – 1 лютого.
198. Черкаські вісті. – 1944. – № 26. – 9 квітня.
199. Черкаський академічний музично-драматичний театр імені Т. Г. Шевченка // [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.theatre-shevchenko.ck.ua/ukr/reperuar.html / (дата звернення: 12.01.2013).
200. Черкаський край – земля Богдана і Тараса: Культурологічний збірник. – К.: Українські пропілеї, 2002.
201. Черкащина – духовності скарбниця. – Черкаси, 2009.
202. Шарапа О. Створення та становлення музею «Кобзаря» Т. Г. Шевченка в Черкасах // Краєзнавство Черкащини. – № 9. – 2011. – С. 55–60.
203. Шевченко Л. Батьківщина Тараса Григоровича / Людмила Шевченко // Україна: Науковий двохмісячник українознавства, орган історичної секції Академії. / під ред. М. Грушевського. – К.: Державне видавництво України. – Кн.1-2., 1925. – С. 161–165.
204. Шевченко Т. Г. у театральному мистецтві // Шевченківський словник: У 2-х томах. – К., 1977. – Т. 2. – С. 371–375.
205. Шевченко Тарас і музика // Черкащина: Універсальна енциклопедія / Автор-упорядник В. Жадько. – К.: ВПК «Експрес-поліграф», 2010. – 1104 с.: іл.
206. Шевченків край. Історико-етнографічне дослідження / НАН України. Інститут історії України. – К.: Наукова думка, 2009. – 546, VIII с: іл. – (Серія «Історія регіонів України»).
207. Шевченківський національний заповідник: події, факти, цифри // Чернеча гора. – 2004. – №1 (21).
208. Шевчук В. Сад житейський думок, трудів та почуттів. Автобіографічні замітки. – Київ: Акцент, 2003. – 448 с.
209. Щербина М. Історія колгоспної шевченкіани // Прес-центр. – 2008. – 4 березня.
210. Щербина М. Про мліївську «Просвіту» і аматорський театр // Прес-центр. – 2012. – 27 червня.
211. Щербина М. М. Шевченкіана в ономастиці Черкащини // Черкащина в контексті історії України. Матеріали Четвертої науково-краєзнавчої конфе-

ренції, посвяченої 195-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка. – Черкаси, 2010. – С. 283–293.

212. Шлях революції. – 1923. – № 150. – 18 серпня.

213. Яровий І. Іван Падалка: від ярлика «ворога народу» до пам'ятника в бронзі // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://memorial.org.ua/education/draw/19/index.htm> / (дата зверення: 21.01.2013).

214. Яхімович, А. Родовід Тараса Шевченка в його нащадках / А. Яхімович. – Черкаси: Брама-Україна, 2008. – 80 с.

215. Яшненко С. Черкаський повіт на Київщині // Народна справа. – 1918. – № 15.

У КНИЗІ ВИКОРИСТАНО ФОТОМАТЕРІАЛИ ТА ДОКУМЕНТИ:

Шевченківського національного заповідника у Каневі (С. А. Брижицька, Ю. А. Кардаш),
Національного заповідника «Батьківщина Тараса Шевченка» (Л. М. Шевченко),
державного архіву Черкаської області (Т. А. Клименко),
прес-служби Черкаської облдержадміністрації (С. Ф. Чубар, В. В. Ромодан),
відділу інформаційного забезпечення Черкаської обласної ради
(Ф. І. Пилипенко, О. П. Прилуцька),
Черкаського обласного краєзнавчого музею (А. А. Кушнір),
музею однієї книги «Кобзаря» (О. М. Шарапа),
Черкаської обласної організації Національної спілки краєзнавців України
(В. М. Мельниченко),
Черкаського академічного обласного українського музично-драматичного
театру імені Тараса Шевченка (С. В. Ридванецький),
Городищенської райдержадміністрації (Т. М. Горідько),
Черкаської райдержадміністрації (Н. М. Юрченко),
відділу освіти Кам'янської райдержадміністрації (О. Г. Шамрай),
Черкаського наукового центру шевченкознавчих досліджень (В. Т. Поліщук),
газети «Черкаський край» (О. І. Ганін),
черкаських видавництв «Видавець Ольга Вовчок», «Вертикаль», «Інтроліга TOP»,
особистого архіву М. П. Бабака,
Черкаської спеціалізованої школи № 28 (Т. А. Скорик),
Тальнівського навчально-виховного комплексу «Загальноосвітня школа № 1 –
гімназія» (В. А. Нерубайський).

Крім того, використано окремі фотоматеріали, розміщені в загально-
доступних електронних ресурсах.

Квіти до могили великого Кобзаря

Державний прапор України, розгорнутий на Тарасовій горі

Учні Кам'янської школи № 1 у бібліотеці

Учасники акції «Останній шлях Кобзаря» у селі Шевченкове. 2011 р.

«Останнім шляхом Кобзаря»

Міжнародний поштовий похід-реквієм по маршруту
м.Санкт-Петербург (Росія) - м.Канів Черкаської обл. (Україна)
присвячений 150-річчю перепоховання Т.Г.Шевченка.
8-22 травня 2011р.

«Последним путем Кобзаря»

Международный почтовый поход-реквием по маршруту
г.Санкт-Петербург (Россия) - г.Канев Черкаской обл. (Украина)
посвященный 150-годовщине перезахоронения Т.Г.Шевченка.
8-22 мая 2011г.

Санкт-Петербург - Канів
Санкт-Петербург - Канев

Прощай мій мій мій кобзарю
Батьку ти мій дужий
удне більши незати саєше
ой не шуми мене,
цетань кобзарю встань Тарасе
Батьку ти мій друже
и за тобою ця Украина
А задуримась друже,
Прокимсьв ти мій орле сизий
Батьку, друже, брате
Бо ніколи ти без тебе
наш мир адомьки дати.

Родичі та близькі біля труни Т. Г. Шевченка в Києві. 7 травня 1861 р. Фото

Селяни, родичі та студенти копають могилу Т. Г. Шевченку на Чернечій горі. 1861 р.

В. С. Болдирев. Похорон Т. Г. Шевченка в Каневі. Олія. 1951 р.

*Родичі Т. Г. Шевченка
біля його могили. 1912 р.*

Могила Т. Г. Шевченка. Фото 1876 р.

Натеринодар (Кубинськ. обл.) Тарасове свято в цьому році в Катеринодарі було публічним і пройшло дуже бучно. Найбільша зала в місті (зала клубу крамарів) була повнісінька, багато людей повернулося до-дому, а чоловіка з 200—300 зайшли на вечір без билетів, і розпорядчики вечера не боронили цього, бо то ж було свято генія українського народу.

В залі було чимало козаків з станиць і городовиків—хліборобів. Було незвично бачити в концертній залі поруч з військовими генералами дядьків, котрі парилися в кожухах.

Програма була досить гарна; 1-й акт „Назар Стодоля“, у котрому приймали участь артисти п-ні Личко, п. п. Глазуенко і Любимов, старий ветеран сцени Жарко і інші; у другому відділі досить гарно співав гурт в національному убранні і декламували п. п. Добросок і Потепенко; третім відділом були гарно скомпановані „живі картини“ з Невольника. Особливо ефектно пройшов апофеоз „Слава поетові“, живий малюнок з співом гурта: „Як умру, то поховайте“. В кутках залі були вибудовані кіоски: „хата“, „віз“, де продавались українські часописи, книжки, відкриті листи, квітки і т. п.

По скінченню „вечіра“ і „базара“—українці сіли було в окремій залі за дружною вечерю, але туди заліз несподіваний українофіл—поліціймейстер, і більша частина українців пішла до-дому, не бажаючи поминати поета-народолюбця укупі з людиною, котра грає нечепурну роль в сучасному житті... С. И.

г. Звенигородна. Не дивлячись на те, що наша Звенигородка у Київщині є родина великого поета Т. Г. Шевченка, у нашому городі до сього року ніколи не святкували пам'яті Кобзаря. Але в кінці минулого року у нас заснувалася Комісія Київського Комітета Грамотности, яка головною метою своєї діяльності постановила збудування Народного Дому в пам'ять Т. Г. Шевченка в Звенигородці, і яка у великі Шевченківські дні, як можливо при сучасних важких обставинах життя, вшанувала пам'ять Кобзаря. Так, 25-го лютого у вечері відбулося екстренне зібрання членів комісії, присвячене виключно пам'яті Шевченка, а 26-го у соборі була відправлена панахида по великому поету. З. М.

Лядським люди хотіли грабувати панів. Подія в Лядським дуже зтурбувала усіх русинів-українців, і всю Австрію. Ця подія розглядається в рейхсраті. Три послі: Романчук, Брайтер і польський соціаль-демократ Дашинський зробили з приводу сього внесення.

По Галичині тепер розповсюджуються підписні листи на користь осиротілих сімейств і тих, що мають калік. Один з тих листів засланий і в редакцію „Р. К.“. Ось він:

До руського народу.

Кожний з Вас знає, з якої причини в Лядським, бучацького повіту, полилася кров синів і дочок руського народу і кожний може догадатися, в якім прикрім положенню полишилися вдови і сироти погиблих. А крім погиблих є тяжко ранені, котрих убогі родини не тільки що не мають що в уста вложити, але ще мусять глядіти на муку своїх нойдорожших. Руський народе! Ти знаєш, що значить терпіня та нужда і мука. Ти допоможеш бідним родинам погиблих і ранених.

Тому хай не буде громади, хай не буде чоловіка, котрий би зараз не прислав, що може, грішми і то як найкорше аби хоч дрібку осолодити гіркі сльози плачучих.

Всякі датки належить надсилати на адресу: Др. Володимир Могильницький лікар в Бучачі.

Що діється по інших державах.

Північно-Американські сподручені пінтани. Між Данвером і Ріо-Гранда бігли на всіх парах поїзди, що запізлились через віхолу. Йдучи на зустріч, вони наскочили один на одного. А йдуть там поїзди далеко швидче ніж у нас. Більша половина вагонів розлетілась на тріски. Та до того ще через вибух газометра скоївся пожар. Більша часть пасажирів спала; не астигла вона й схаменутись, як все було обхоплено вогнем, не було ніякої можливости рятувати. Обгорілих трупів більш 40, їх ніяк неможна пізнати. Почалось слідство.

Фрагмент журналу «Рідний край». 1906 р.

1909 року 10го квітня
Ми прийшли до тебе
рідний дядусю поклянавшись
твою далеко-видну мурману
твою онуку зр. Керемивки
1) Анастасій Петров Шевченко
2) Марія пилітровка Шевченко
3) Євгенія Трохимівна Шевченко
4) Антон Іванович Шевченко

А. Ш.

Запис у Книзі вражень Тарасової гори. 1909 р.

Перші дерев'яні сходи на Чернечу гору. 1911 р.

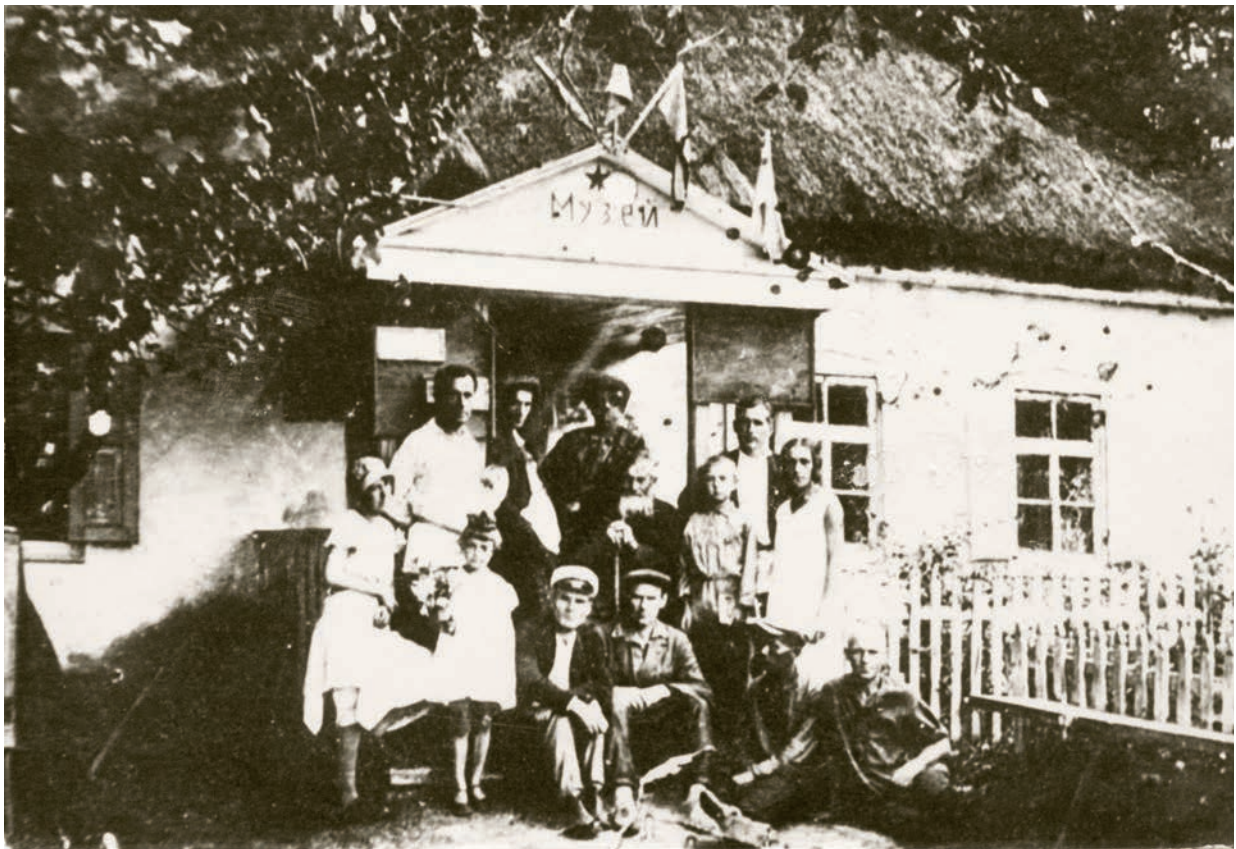
Родичі Т. Г. Шевченка. Лютий 1914 р.

Біля могили Т. Г. Шевченка. Поштова листівка. 1911 р.

*Жандарми на могилі
Тараса Шевченка. 1914 р.
Фоторепродукція*

*Перший народний музей Т. Г. Шевченка –
Тарасова світлиця на Чернечій горі. 1920-і рр.*

До всіх урядових та громадських установ Української Народньої Республіки.

В теперешній час, час будування нашого самостійного національно-державного життя одним з головних завдань українського народу є вшанування пам'яті великих борців за волю України, які кинули іскру визволення від Російського панування та від гніту соціального. Найпершим таким признаним генієм Українського Народу є **Т. Г. Шевченко**, який в своїх патхених творах, мов дорогі перлини, зібрав всі жалі-скорботи, всі радощі, бажання і стремління свого рідного народу. Що року могилу Шевченка одвідує безліч прочан, яких кличе тули невмируща слава великого Кобзаря України і пошана до його пам'яті.

Вся історія визвольного руху Українського нерозривно зрослась з великими заповідями, зоставленими нам **Т. Шевченком**.

Ось через що найпершим нашим обов'язком повинно бути вшанування пам'яті Шевченка через упорядкування його славної могили, чого раніше не можна було зробити дякуючи відомим всім умовам Московського панування над Україною.

Ще торік Губерніальна Народня Управа, разом з Каневською Повітовою Управою та Каневською Мійською Управою зробила спільними силами дещо, щоб Могила Кобзаря виглядала краще та щоб їй не загрожувала небезпека. На сей рік намічено працю в цьому напрямку значно розширити. От же мається на увазі:

- 1) Де які місця на території могили засадити деревом і всю територію могили як на горі, так і внизу обгородити дротом.
- 2) Виконати де які дренажні та меліораційні роботи, засадивши гору де треба травами та квітками.
- 3) Викопати колодязь з подачею води на гору.
- 4) Поробити стоки для спуска води з гори, а на горі поладнати стежки, поставлявши де треба цементові лавки та столики.
- 5) Поглибити фарватер Дніпра біля наміченої пристані „Могила“.
- 6) Поставити пристань біля „Могили“.
- 7) Об'явити конкурс на стильну ограду біля Хреста на могилі в стилі Хреста.
- 8) Зробити під Хрестом новий гранитний високий постамент.
- 9) Впорядкувати книжний кіоск і тимчасові помешкання для прочан і туристів.
- 10) Причепурити хату на горі біля Могили, влаштувавши в ній бібліотеку, читальний зал і кабінет для праці письменників та художників.
- 11) З'єднати Могилу телефоном з Київом і організувати доставку пошти через заснування літньої поштово-телеграфної контори.
- 12) Зробити дамбу ол Канева до Могили і шосе і т. н.
- 13) Опорядити в Українському стилі плавучу гостиницю під горою.
- 14) Улаштувати на острові проти Чернечої гори пляж, завести човни.
- 15) Відкрити спасательну станцію і ин.

Київська Губерніальна Народня Управа, з постанови Губерніальної Ради, зробила вже відповідні заходи, щоб як слід наладити справу з достойним впорядкуванням могили Шевченка.

Але Київська Губерніальна Народня Управа не в силі взяти на себе всіх розходів в цій справі і тому звертається до всіх урядових і громадських установ України, аби вони також відгукнулись і допомогли своїми жертвами на упорядкування Могили великого Співця України, бо це є свята повинність усього Українського Народу. Гроші просимо надсилати по адресі: Київ Губ. Народня Управа, В. Володимирська № 83.

Голова Губерніальної Народньої Управи *С. Петлюра*.

Члени

Г. Кіриченко.
Д. Одрина.
П. Пожарський.
І. Сніжний.
М. Стасюк.
П. Теняко.
А. Феєнко.
В. Хилерик.

Уповноважений Губерніальної Управи
по догляду над Могилою *Т. Шевченка* *В. Королів-Сторий*.

Звернення Київської губерніальної народної управи до урядових та громадських установ УНР щодо благоустрою могили *Т. Г. Шевченка*. 1918 р.

Мітинг на Тарасовій горі з нагоди відкриття Шевченківського меморіалу. 18 червня 1939 р.

Люди по дорозі до Тарасової гори. 18 червня 1939 р.

Партизани Черкащини покладають вінок до могили Т. Г. Шевченка. Січень 1944 р.

*Екскурсанти з Києва покладають
квіти до могили Т. Г. Шевченка.
Травень 1944 р.*

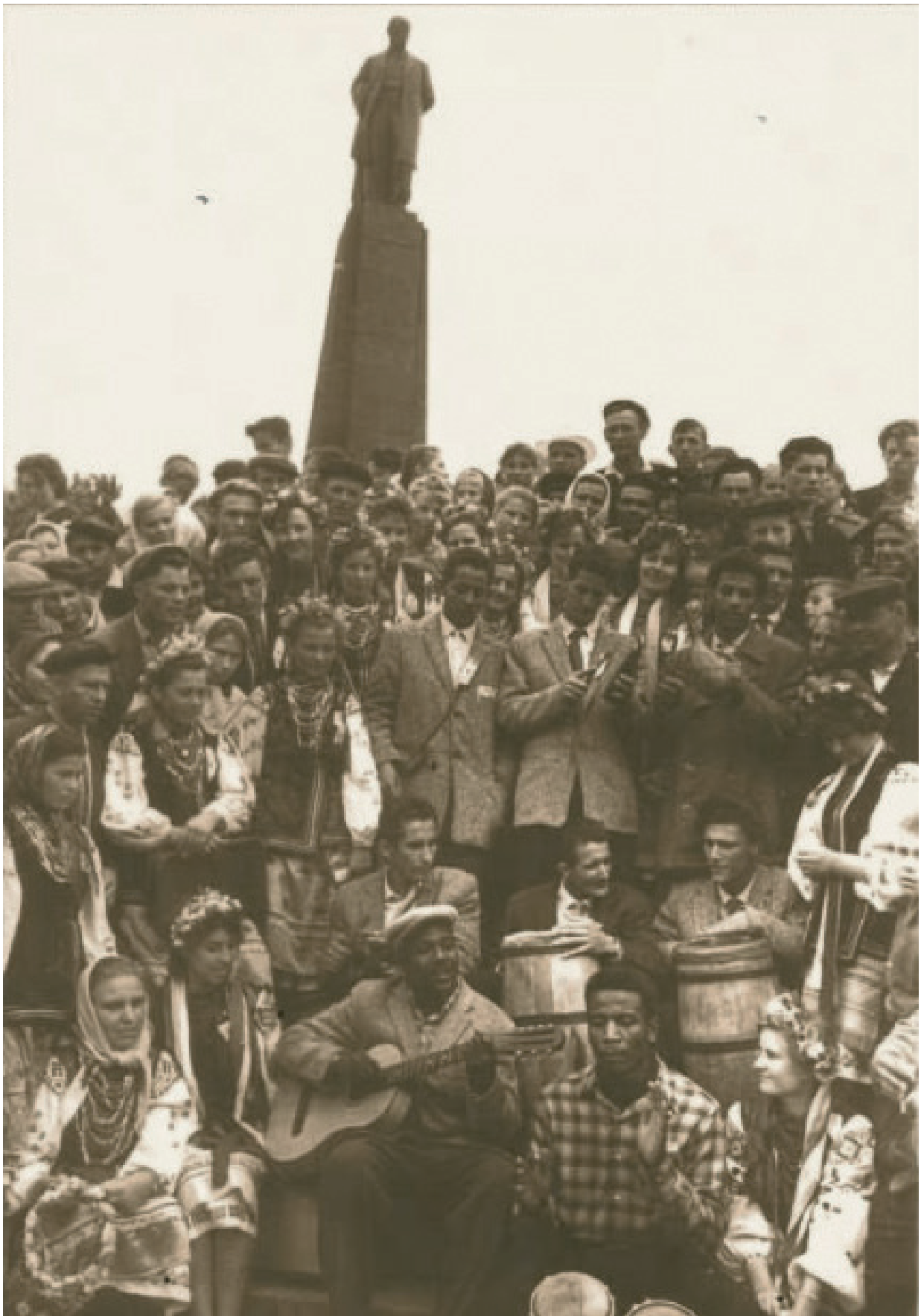
Вихованці Канівського дитячого садка на Тарасовій горі. 1950-і рр.

Діячі літератури та мистецтва на Тарасовій горі: І. Козловський, Л. Забашта, М. Негода, А. Малишко. 1962 р.

Делегація Товариства об'єднаних українських канадців на могилі Т. Г. Шевченка. 21 травня 1961 р.

Зарубіжні гості на Тарасовій горі. 1964 р.

Заступник Голови Ради Міністрів УРСР П.Т. Тронько і голова Товариства об'єднаних українських канадців П. І. Кравчук на Тарасовій горі. 1970-і рр.

Випускники Моринської школи Звенигородського району біля пам'ятника Т. Г. Шевченка. 1970-і рр.

*Учні Моринської школи
Звенигородського району
кладуть квіти до
пам'ятника
Т. Г. Шевченка.
1970-і рр.*

*Родичі Шевченка у літературно-меморіальному музеї Т. Г. Шевченка.
Село Шевченкове. 2011 р.*

Тарасова світлиця в Черкаській школі № 28. 2013 р.

Шкільний музей у Черкаській школі № 22. 2008 р.

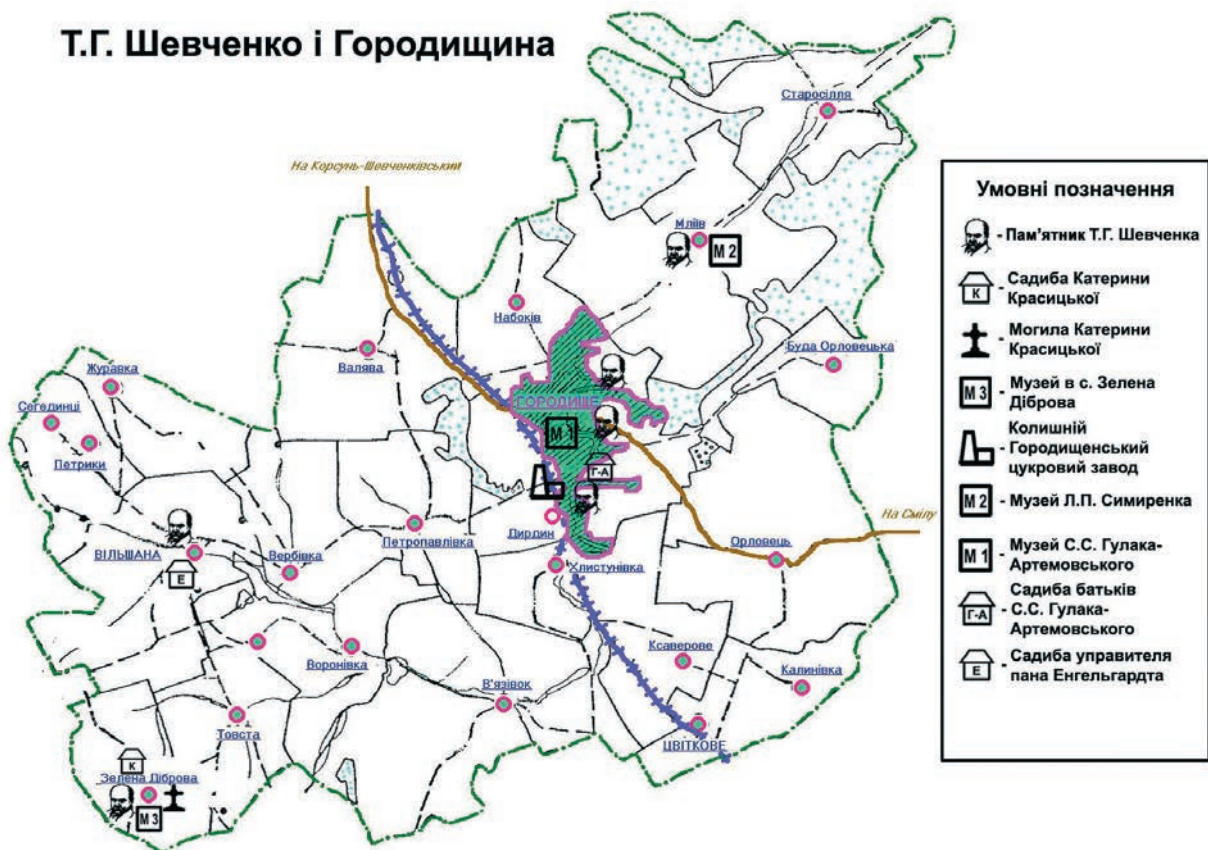

Тарасова світлиця у Тальнівській школі № 1. 2009 р.

*Музей шевченкознавства
у Черкаській школі № 32.
2008 р.*

Т.Г. Шевченко і Городищина

Карта шевченківських місць Городищенського району

Буклети про перебування Т. Г. Шевченка на Городищині. 2013 р.

Шевченківська акція «Тарасова верба» у Чигирині. 2013 р.

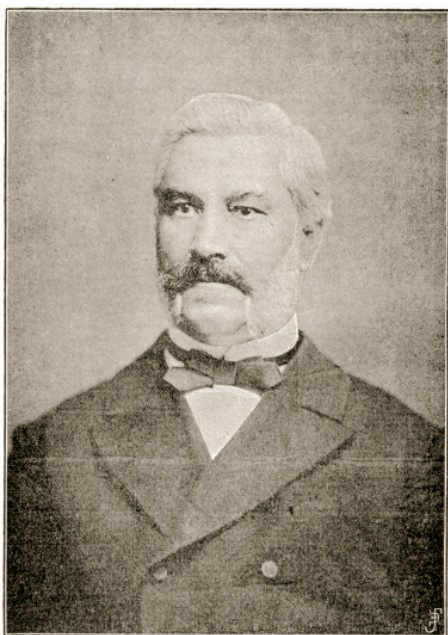
На честь 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка у селі Софіївка Черкаського району висадили калиновий гай. 2013 р.

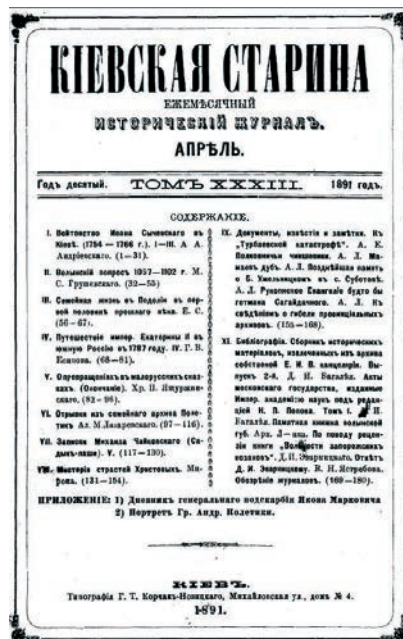
Свято вулиці Шевченка у селі Великий Хутір Драбівського району. 2013 р.

Свято вулиці Шевченка у селі Байбузи Черкаського району. 2013 р.

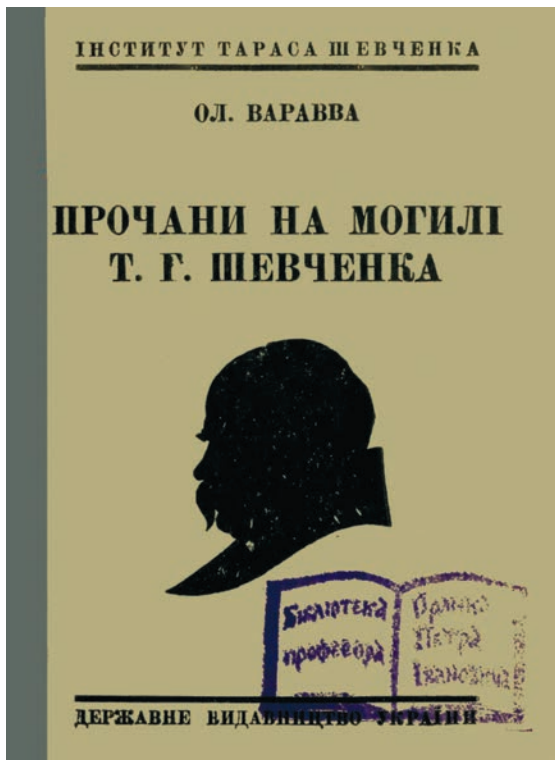
Феофан Лебединцев – видавець і перший редактор журналу «Киевская старина»

Щомісячний історико-етнографічний та літературний журнал «Киевская старина»

О. Берендей. Т. Г. Шевченко читає свої твори в колі родини П. Ф. Смирненка

Книга О. Варрави «Прочани на могили Т. Г. Шевченка». 1929 р.

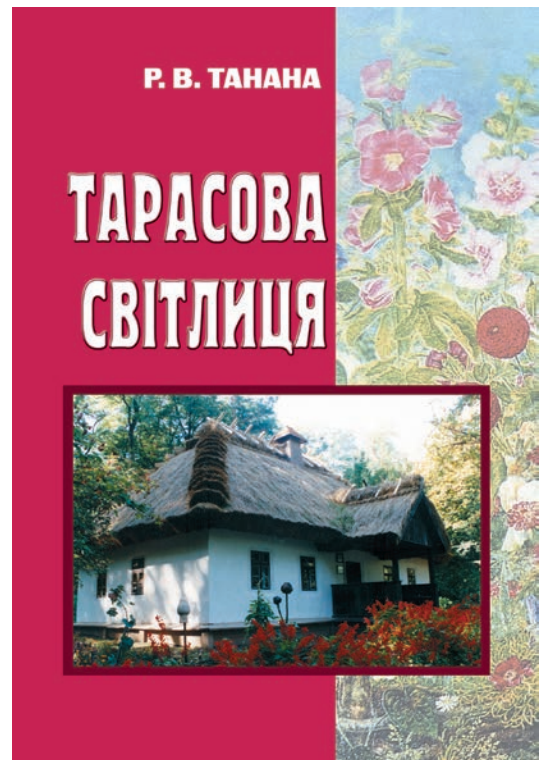
Газета «Каневская неделя». № 9. 1913 р.

Книга С. Брижицької «Подія на Чернечій і долі людей». 2013 р.

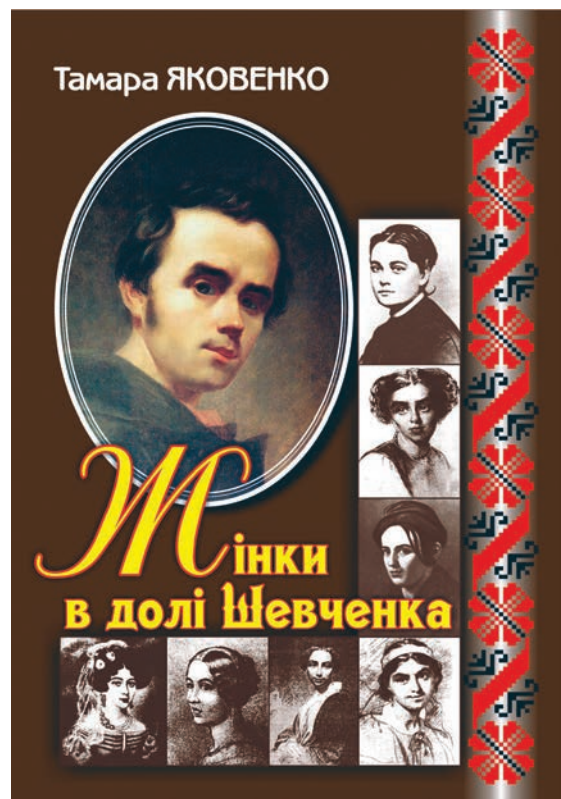
Книга О. Білокінь
«Під знаком Шевченкового слова»

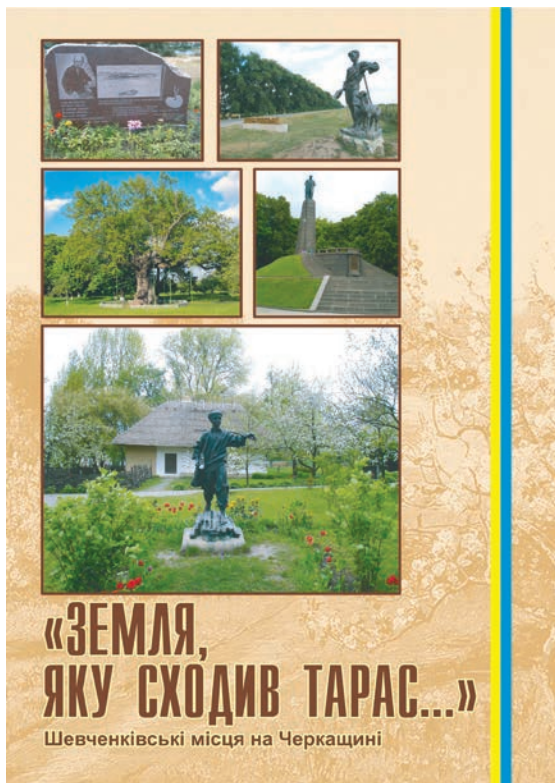
Книга Р. Танани
«Тарасова світлиця»

Книга Р. Танани
«За колючим дротом»

Книга Т. Яковенко
«Жінки в долі Шевченка»

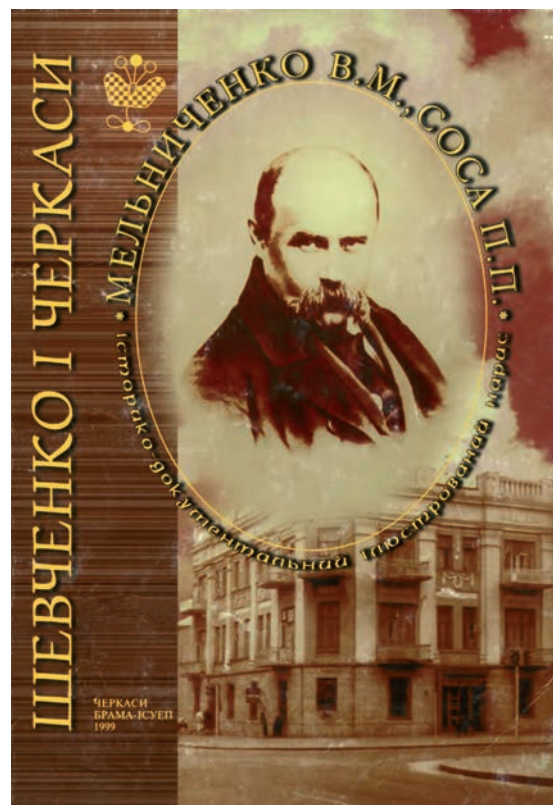
Книга
«Земля, яку сходив Тарас...»

Книга Ф. Білецького
«Змова проти Тараса Шевченка»

Книга В. Хоменка
«Не забудьте пом'янути»

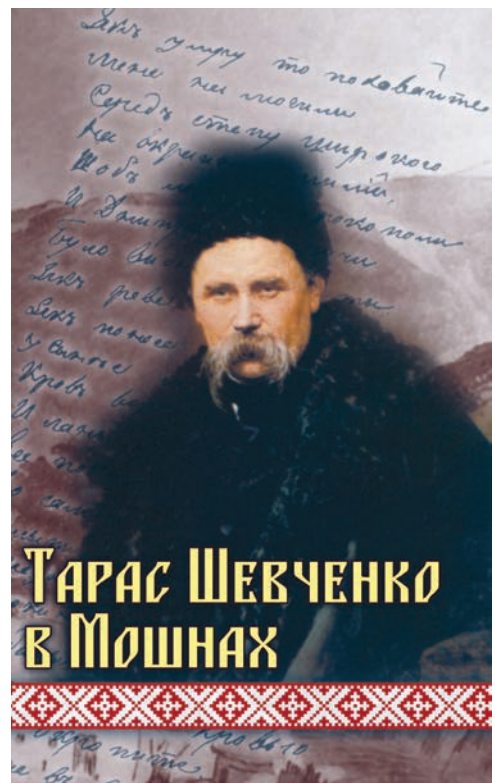
Книга В. Мельниченка та П. Соси
«Шевченко і Черкаси»

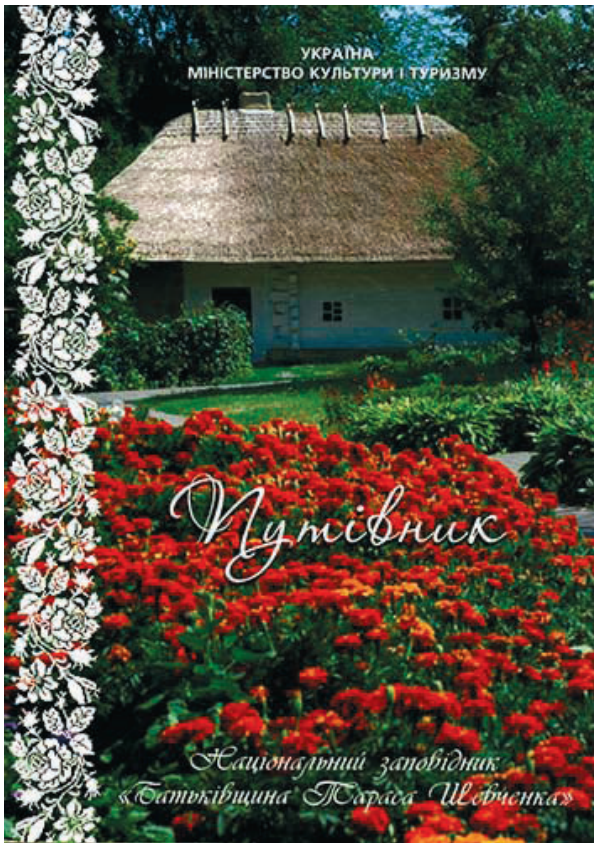
Книга «Ну що б, здавалося, слова...»

Книга «Стежинами Великого Тараса»

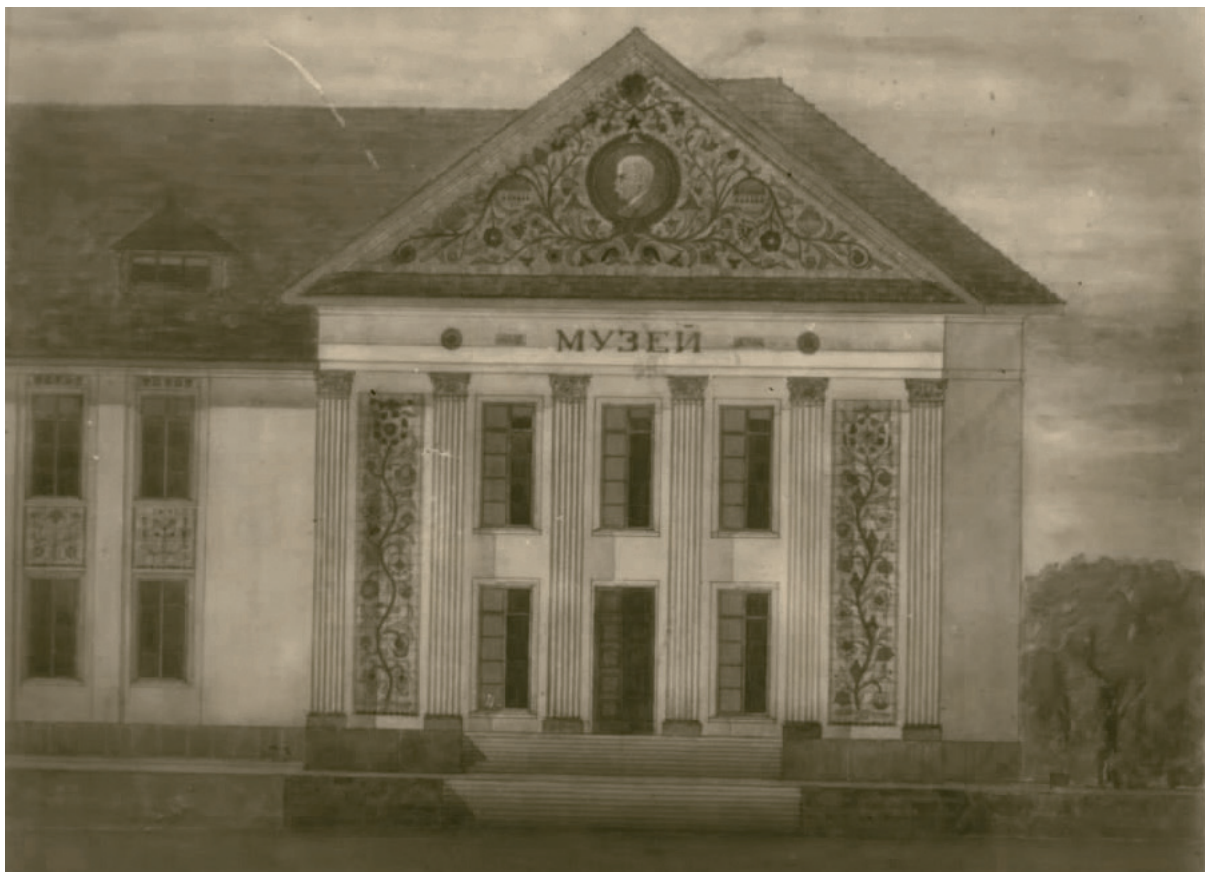
Книга «Тарас Шевченко в Мошнях»

Путівники Національного історико-культурного заповідника «Батьківщина Шевченка»

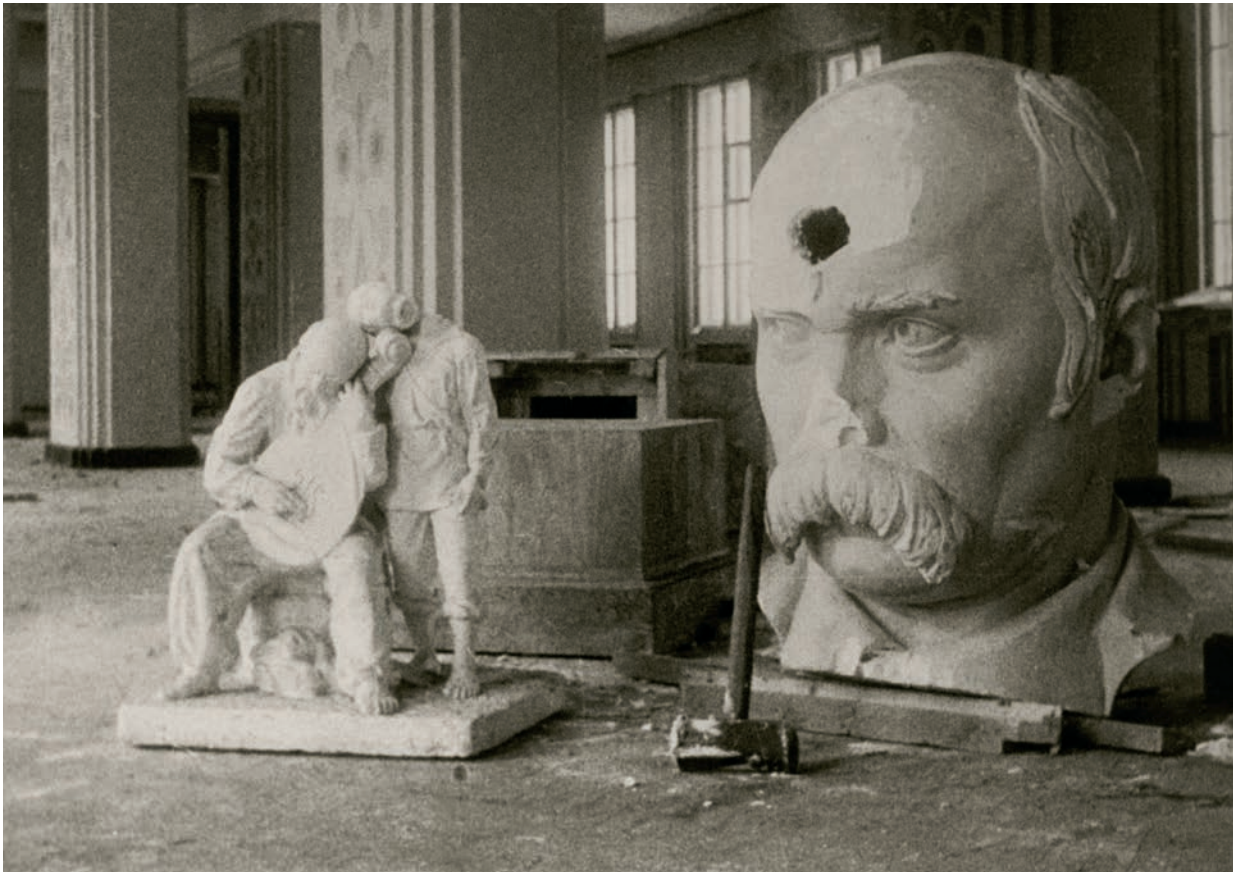
Початок будівництва музею Т. Г. Шевченка на Тарасовій горі. 1930-і рр.

Проект зовнішнього художнього оформлення музею Т. Г. Шевченка на Тарасовій горі згідно із задумом В. Г. Кричевського. 1930-і рр.

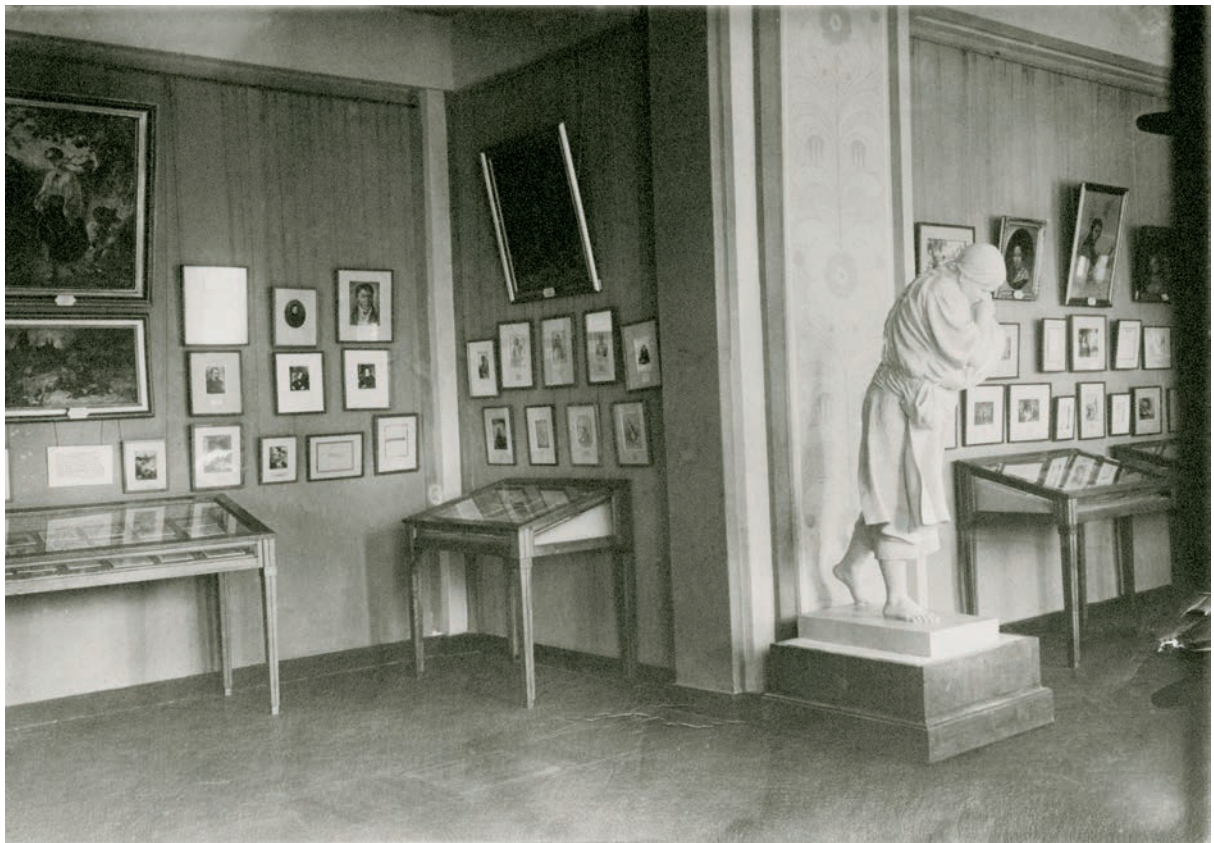
Один із варіантів експозиції музею Т. Г. Шевченка на Тарасовій горі. 1937 р.

Музей Т. Г. Шевченка у Каневі після визволення від гітлерівських загарбників. Розбите погруддя Т. Г. Шевченка. 1944 р.

Музей Т. Г. Шевченка у Каневі після визволення від гітлерівських загарбників. 1944 р.

Експозиція музею Т. Г. Шевченка у Каневі. 1950-і рр.

Музей Т. Г. Шевченка у Каневі

Сучасна експозиція музею Т. Г. Шевченка у Каневі

Тарасова світлиця на Тарасовій горі. 2012 р.

Успенський собор у Каневі, в якому у травні 1861 року стояла домовина з прахом Тараса Шевченка

Літературно-меморіальний музей Т. Г. Шевченка у селі Шевченкове

*Верстовий стовп біля літературно-меморіального музею
Т. Г. Шевченка у селі Шевченкове*

Хата Копія (Андрія Колесника), в якій народився Тарас Шевченко. Село Моринці

Хата Тарасового діда Якіма Бойка в селі Моринці

*Весільний куточок в експозиції літературно-меморіального музею
Т. Г. Шевченка в селі Шевченкове*

*Літературознавець Сергій Гальченко та актриса Наталія Вігран
біля столу і лави з хати батьків у літературно-меморіальному музеї
Т. Г. Шевченка в селі Шевченкове*

У літературно-меморіальному музеї Т. Г. Шевченка в селі Шевченкове

Зал літератури у літературно-меморіальному музеї Т. Г. Шевченка в селі Шевченкове

Хата дядка Богорського в селі Шевченкове, в якій навчався Тарас

Хата чумака в селі Моринці

Будинок Павла Енгельгардта в селі Будище

Каплиця святого Тарасія в селі Моринці

Пробитий кулею «Кобзар» уродженця села Дробиівка Корсунь-Шевченківського району А. М. Савченка. Зберігається в Корсунь-Шевченківському державному історико-культурному заповіднику

У музеї «Кобзаря» в Черкасах

Мистецька вітальня музею «Кобзаря» у Черкасах

*Василь Доманицький –
український літературознавець,
шевченкознавець,
громадсько-політичний діяч*

*Павло Филипович –
український поет
і літературознавець,
діяч національного відродження*

Сергій Єфремов – український громадсько-політичний і державний діяч, літературний критик, шевченкознавець

Петро Жур – письменник, літературознавець, шевченкознавець

Дослідник творчості Т. Г. Шевченка доцент Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького В. І. Пахаренко

Відомий шевченкознавець, провідний науковий співробітник Шевченківського національного заповідника у Каневі З. П. Тарахан-Берега

Керівник центру шевченкознавчих досліджень Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького професор В. Т. Поліщук

38-ма міжнародна наукова шевченківська конференція в Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького

Лауреат Шевченківської премії, літературознавець М. Ф. Слабошницький в обласній бібліотеці імені Шевченка. Березень 2010 р.

Учасники науково-практичної конференції, присвяченої 140-річчю від дня народження Ф. Д. Красицького біля могили сестри Т. Г. Шевченка Катерини. Село Зелена Діброва. Серпень 2013 р.

Всеукраїнська науково-практична конференція «Кобзар єднає Україну» в Шевченківському національному заповіднику у Каневі

Олесь Гончар (другий справа) з кубинськими письменниками на Тарасовій горі у Каневі. 1964 р.

Письменники України – учасники літературно-мистецького свята «Поетичний жовтень» біля пам'ятника Т. Г. Шевченку в Черкасах. 1977 р.

Учасники щорічних обласних конкурсів читців поезії Т. Г. Шевченка

Презентація збірки поезій Анатолія Савченка «Дитинства сад» до 200-річчя Т. Г. Шевченка. 2013 р.

Учні Моринської школи Звенигородського району вишивають портрет Т. Г. Шевченка до 150-річчя від дня його народження. 1963 р.

Афіша XX обласної виставки дитячого образотворчого мистецтва. 2012 р.

Обласна виставка дитячого малюнка, присвячена 200-річчю від дня народження Т. Г. Шевченка

Виставка портретів Т. Г. Шевченка у музеї «Кобзаря» у Черкасах

Виставка портретів Т. Г. Шевченка, вишитих народними майстринями Звенигородського району

Афіша мультимедійної виставки Івана Гончара в Національному заповіднику «Батьківщина Шевченка». 2011 р.

Портрет Т. Г. Шевченка художника Василя Галетка з Катеринопільщини

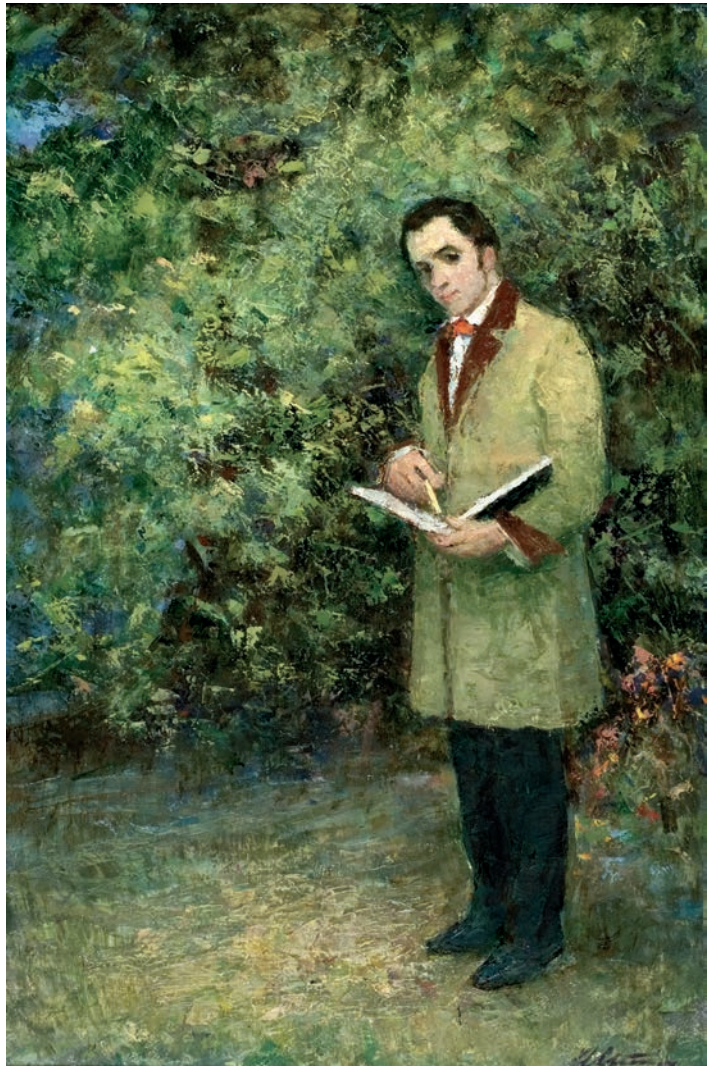
Картина на дереві художника Миколи Дейнеко із села Шевченкове

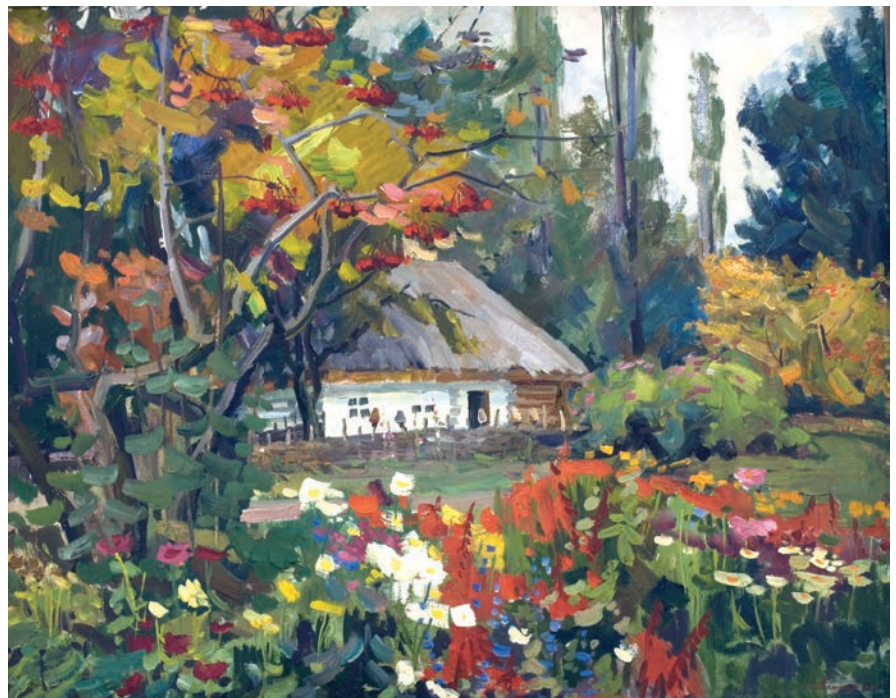
Художник Микола Дейнеко із села Шевченкове

Народні майстри-вишивальниці – учасники акції «Рушник Великому Кобзареві» вишивають семиметровий рушник до 200-річчя Т. Г. Шевченка. Село Шевченкове. 2013 р.

*В. Клименко. Т. Г. Шевченко
біля дуба Залізняка.
Полотно, олія. 2006 р.*

*І. Бондар. Оселя діда
Т. Г. Шевченка.
Полотно, олія. 1990 р.*

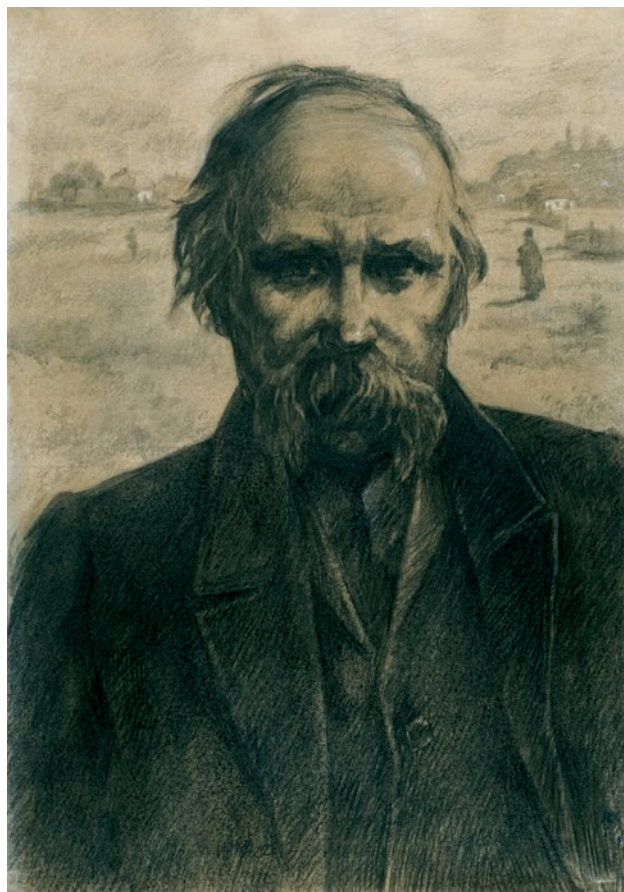

А. Алексєєв. Екслібріс.
Музей Шевченка

А. Алексєєв. Екслібріс. І оживе
добра слава. Слава України

І. Кулик. Т. Г. Шевченко в Корсуні з селянськими дітьми. Картон, олія. 1988 р.

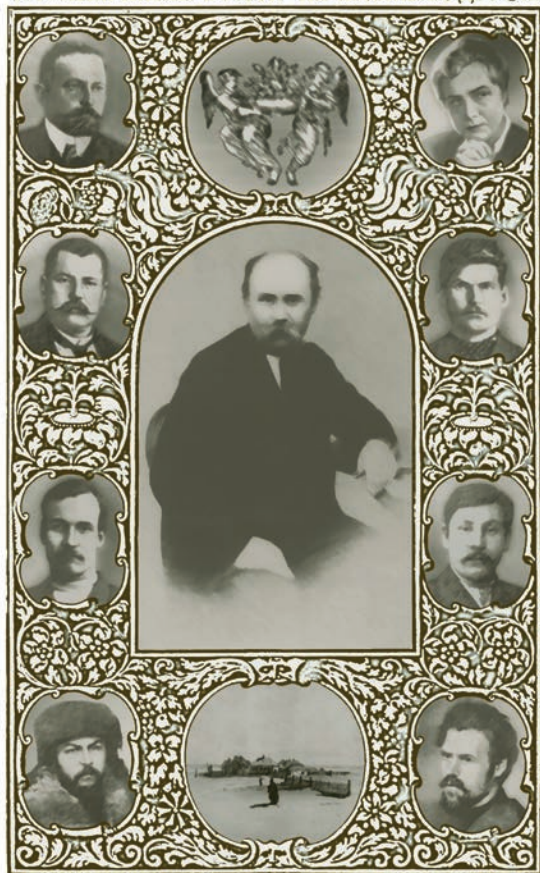

*Є. Найден. Т. Г. Шевченко
в Черкасах. Папір, вугіль,
крейда. 1983 р.*

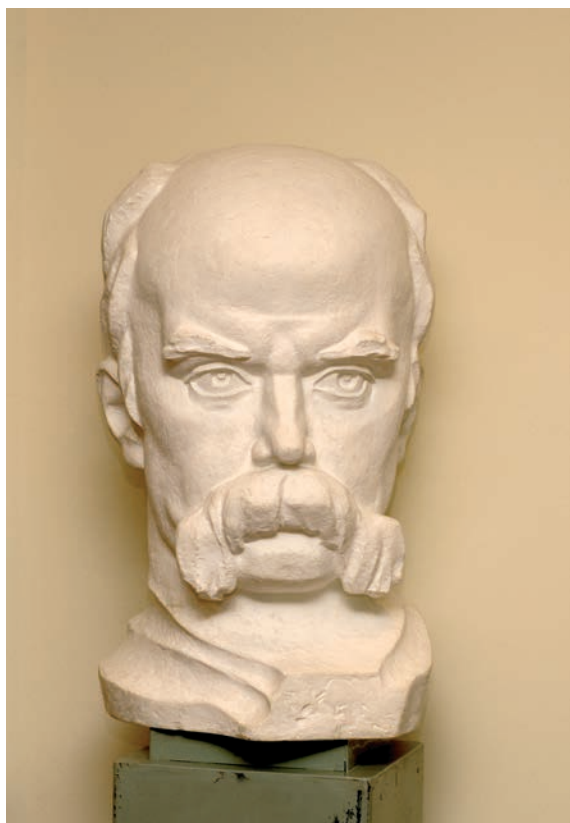
*В. Мухов. «За що не знаю, називають хатину в гаї тихим раєм» (Т. Г. Шевченко).
Полотно, олія. 2008 р.*

Т. Г. ШЕВЧЕНКО В КОЛІ ЧЕРКАСЬКИХ ДРУЗІВ

Завдяки зусиллям: 1. Цибульський Юхим Антонович (1817 – 1880), купець. 2. Цибульський Андрій Антонович (1814 – 1893), купець. 3. Хоменко Степан Федорович (1804 – 1889), актор. 4. Марковський Петро Леонтійович (1818 – 1900), бібліотекар. Справа зверху до низу: 1. Цибульська Марія Тимофіївна (1788 – 1870), мати Андрія і Єлизава (Цибульська). 2. Слюсаренко Вєслава Костянтинівна (1830 – 1909). 3. Савсаренко Андрій Костянтинівич (1810 – 1920). 4. Суєнко Володимир Васильович (1830 – 1900), черкаський міський Голова в 1839 році.

В. Олексенко. Т. Г. Шевченко в колі черкаських друзів. Папір, комп'ютерна графіка. 1999 р.

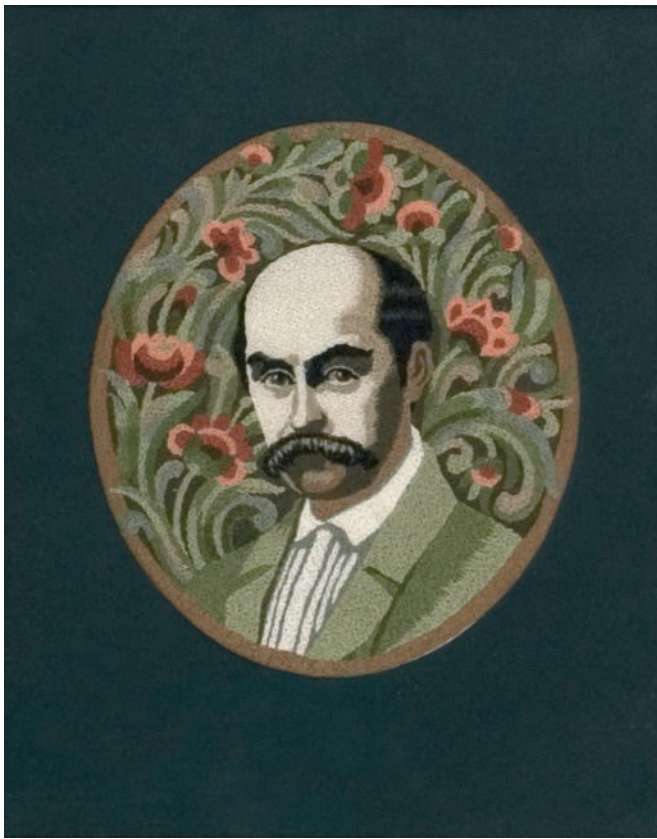
В. Головка. Т. Г. Шевченко. Гіпс. 1999 р.

Суржиков І. В. Черкаси. Будинок Цибульських.
Полотно, олія. 2010 р.

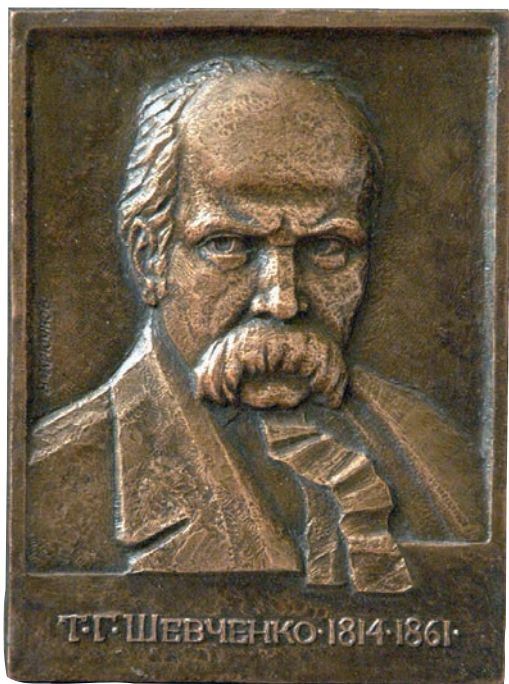
Т. Гордова. «Зацвіла в долині червона калина» (Т. Г. Шевченко). Картон, перо,
темпера. 1979 р.

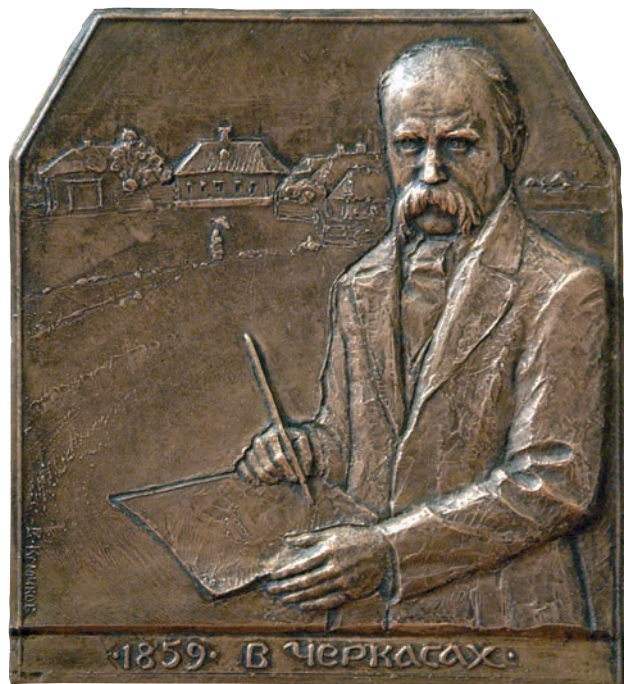
*Н. Коваль. Т. Г. Шевченко.
Тканина, вишивка. 2002 р.*

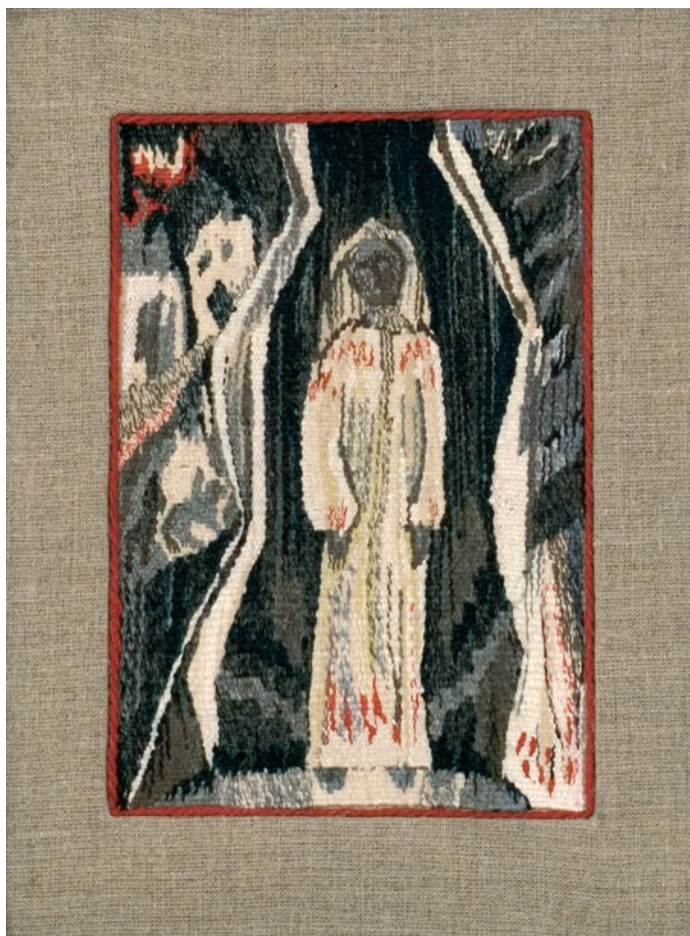
Т. Куліш. Диптих «За сонцем хмаронька пливе» (Т. Г. Шевченко). Батик, шовк. 2008 р.

В. Крючков. Плакета
«Т. Г. Шевченко».
Бронза, литво, чеканка. 1989 р.

В. Крючков. Плакета
«1859. В Черкасах».
Мідь, гальванопластика. 1998 р.

Т. Сосуліна.
«Святая праведная мати»
(Т. Г. Шевченко).
Гобелен, ручне
ткацтво, вовна. 1991 р.

О. Сіра
«На розпутті Кобзар
сидить, та й на
кобзі грає...»
(Т. Г. Шевченко).
Шовк, батик. 2010 р.

В. Сірій. «І повіє огонь новий з Холодного Яру» (Т. Г. Шевченко). Папір, пастель. 2008 р.

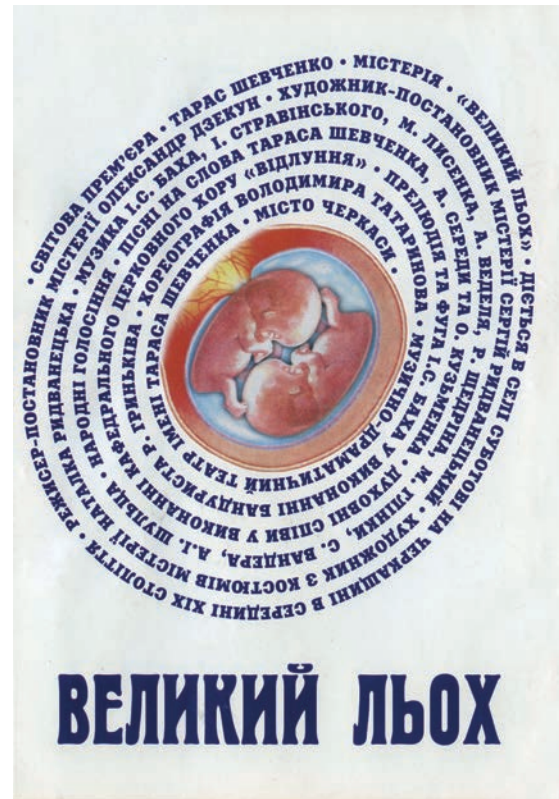
В. Євич. Народна дума. 1969 р.

*І. Лавріненко. «Не називаю її раєм...» (Т. Г. Шевченко).
Кераміка, дерево. 2010 р.*

Тарас. Поетична поема-тетралогія.
Афіша Черкаського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка

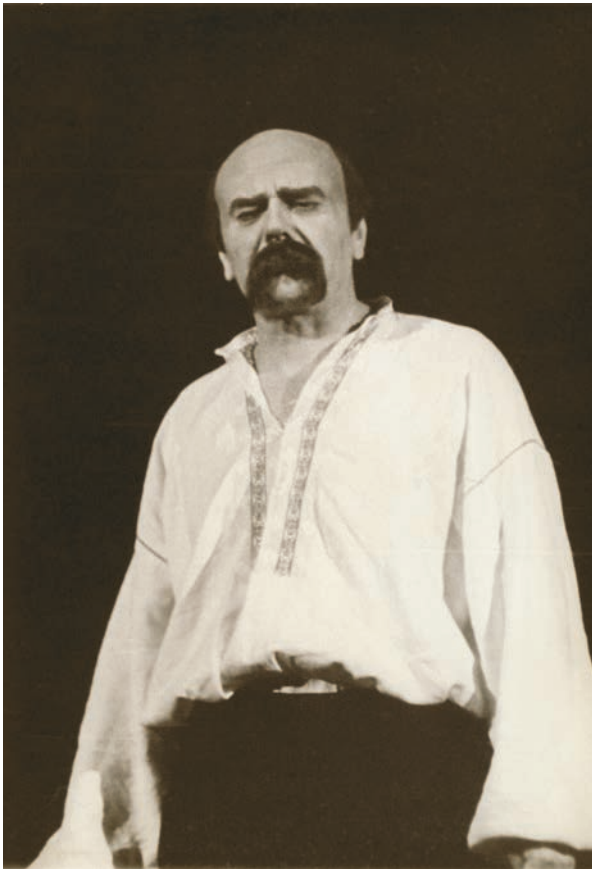
Великий льох. Афіша Черкаського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка

Назар Стодоля. Афіша Черкаського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка. 2010 р.

*Сцена із вистави «Гайдамаки» у виконанні акторів
Черкаського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка 1980-і рр.*

*У ролі Тараса Шевченка актор Черкаського музично-драматичного театру імені
Т. Г. Шевченка народний артист України В. П. Ігнатенко. 1980-і рр.*

Сцени із поеми-тетралогії «Тарас» до 200-річчя від дня народження Т. Г. Шевченка у виконанні акторів Черкаського музично-драматичного театру імені Т. Г. Шевченка

*Заслужений артист України Євген
Нищук у поемі-тетралогії «Тарас»*

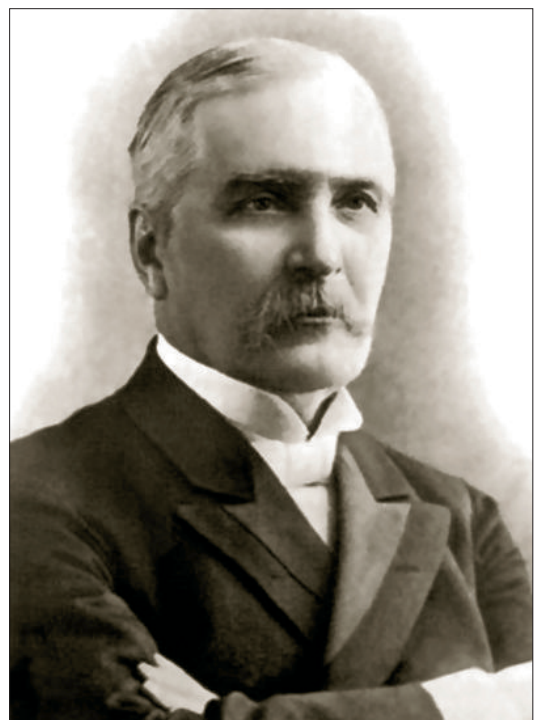
Порфирій Демуцький

Олександр Кошиць

Кирило Стеценко

Микола Лисенко

Сільський хор села Лип'янка (нині – Шполянського району). 1914 р.

Сільський хор села Ворониці Чорнобаївського району. Кінець 1940-х років

Молодь слухає кобзаря О. Маркевича на Тарасовій горі в Каневі. 1947 р.

Кобзар Никін Прудкий на могилі Т. Г. Шевченка. 1958 р.

Свято «Народна пісня Кобзареві». Зведений хор Черкащини у кількості 2500 виконавців на Тарасовій горі. 1964 р.

Кобзар Олексій Чуприна та колишній визволитель Канева художник О. П. Тарасенко на Тарасовій горі. 1977 р.

*Учасники республіканського свята кобзарського мистецтва
на Тарасовій горі. 21 травня 1989 р.*

Сільський хор села Моринці Звенигородського району. 1970-і рр.

Обласне свято дитячої творчості «Тарасові джерела»

*Фестиваль народної творчості, присвячений 200-річчю від дня народження
Т. Г. Шевченка і 60-річчя утворення Черкаської області.
Творчі звіти міст і районів Черкащини*

Ансамбль «Росава» Черкаської обласної філармонії

Афіша Черкаського академічного заслуженого українського народного хору

Черкаський заслужений академічний український народний хор біля Тарасової світлиці. 2007 р.

*Кобзар Михайло Коваль
із села Великий Хутір Драбівського району*

*Канівська ГЕС, будівництво
якої розпочалося у 1964 році
на честь 150-річчя від дня
народження Т. Г. Шевченка*

Черкаська обласна універсальна наукова бібліотека імені Тараса Шевченка

Уманський гуманітарно-педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка

*Корсунь-Шевченківський педагогічний коледж імені Т. Г. Шевченка.
Свято знань*

*800-літній дуб Шевченка
у селі Будище Звенигородського району*

Стадіон імені Т. Г. Шевченка в Звенигородці. 1950-і рр.

Павільйон колгоспу імені Шевченка Городищенського району на районній сільськогосподарській виставці. 1952 р.

*Млиновий камінь на місці батьківської хати
Т. Г. Шевченка в селі Шевченкове, встановлений у 1909 р.*

*Пам'ятник, що стояв
на могилі Т. Г. Шевченка
з 1923 по 1939 рік*

Закритий покривалом пам'ятник Т. Г. Шевченку. 18 червня 1939 р.

*Пам'ятник Т. Г. Шевченку на
Тарасовій горі у Каневі*

*Пам'ятник-хрест з могили
Т. Г. Шевченка на Тарасовій
горі у Каневі*

*Надгробок могили
Т. Г. Шевченка на Тарасовій
горі у Каневі*

*Пам'ятник Т. Г. Шевченку в
м. Черкаси*

*Пам'ятник Т. Г. Шевченку в
місті Звенигородка*

*Пам'ятник Т. Г. Шевченку
в селі Зелена Діброва
Городищенського району*

Пам'ятник Т. Г. Шевченку в селі Будище Звенигородського району

Скала в місті Корсунь-Шевченківський

*Пам'ятник Т. Г. Шевченку в
місті Умань*

*Скульптурний ансамбль
«Шлях Тараса» на
батьківщині Т. Г. Шевченка*

Пам'ятник Т. Г. Шевченку в смт Лисянка

Пам'ятний знак у селі Келеберда Канівського району, де у 1859 році Т. Г. Шевченко намалював малюнок «Коло Канева»

*Пам'ятний знак в селі
Прохорівка Канівського
району, де у 1859 році
Т. Г. Шевченка було
заарештовано*

*Пам'ятний знак у Холодному
Яру, де у 1822 і 1845 рр.
перебував Т. Г. Шевченко*

*Могила батька Т. Г. Шевченка – Григорія Івановича Шевченка
в селі Шевченкове Звенигородського району*

*Могила матері Т. Г. Шевченка –
Катерини Якимівни Бойко
в селі Шевченкове
Звенигородського району*

ЗМІСТ

Передмова	5
Зародження та розвиток традицій вшанування пам'яті Кобзаря.....	9
Видання та популяризація творів Т. Г. Шевченка	22
Музейно-красознавча шевченкіана	34
Шевченкознавчі студії	49
Літературна шевченкіана.....	60
Образотворча шевченкіана	68
Образ Т. Г. Шевченка в театральному мистецтві	74
Музично-пісенна шевченкіана	81
Ім'я Шевченка у власних назвах	88
Пам'ятники Т. Г. Шевченку на Черкащині	94
Використані джерела і література	102

Наукове видання

ШЕВЧЕНКІАНА ЧЕРКАЩИНИ

Василь МЕЛЬНИЧЕНКО

Автор

Відповідальний редактор

Олександр Третяков

Обкладинка, оригінал-макет

Любомир Коломієць

Підготовка ілюстрацій

Володимир Сафонов

Коректор

Юлія Нікішова

Підп. до друку 20.09.2013.

Формат 60x84/8.

Папір крейдований.

Гарнітура FrizQuadrata.

Умовн. друк. арк. 16,5.

Тираж 1000 прим. Зам. № 3-12-13.

Видавництво «БРАМА-УКРАЇНА»

Свідоцтво про внесення

до Державного реєстру видавців.

Серія ДК № 1996 від 28.10.2004 р.

Україна, 18000, м. Черкаси, вул. Слави, 1, к. 24.

Тел.: 067-470-13-14.

E-mail: book_brama@ukr.net